Роберт Шеклі

Злочинна цивілізація

Повість

Український переклад: О. Коваленко, 1991.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

До пам'яті повертався довго й болюче. Здавалося, він мандрує крізь час. Він спав. Продирався крізь тяжкі покривала сну, почавши з імовірного зародку всього сутнього. Витягнув з первинного багна псевдоподію і сам нею й був. Тоді став амебою, що несла його єство; далі обернувся на рибу, обдаровану його вдачею; потім на мавпу, не схожу на інших мавп. І врешті перетворився на людину.

Але яку людину? Немов крізь туман він побачив себе: безликий, з міцно затиснутим у руці променевим пістолетом і трупом біля ніг. Ось таку людину.

Він прокинувся й протер очі, сподіваючись пригадати що-небудь іще.

Та нічого не згадувалося. Навіть власне ім'я.

Він рвучко сів і напружив пам'ять. Проте марно, і він роззирнувся, гадаючи, що довколишнє допоможе йому встановити його "я".

Він сидів на ліжку в маленькій сірій кімнаті. З одного боку видніли зачинені двері. З другого — закрита шторами крихітна вбиральня. Світло сіялося з якогось невидимого джерела, може, навіть зі стелі. З меблів у кімнаті були тільки ліжко й стілець.

Він зіперся підборіддям на руку й заплющив очі. Спробував пригадати все, що знав, і скористатися тим знанням. Він знав, що є людиною, Homo sapiens, мешканцем планети Земля. Знав, що говорить англійською мовою (чи не означає це, що існують ще й інші мови?). Пам'ятав назви найпростіших речей: кімната, ліжко, стілець. Окрім того, ще мав кілька загальних уявлень і усвідомлював, що не знає багатьох важливих речей, які знав колись.

Певне, зі мною щось сталося.

Це щось могло бути й гіршим. Ще трохи — і він став би створінням без розуму й мови, яке б не тямило, що воно — людина, чоловік, і його батьківщина — Земля.

Та, намагаючись сягнути думкою за межі відомих йому найпростіших знань, він немов підступав до чогось темного і страшного. Вхід заборонено. Дослідження власної свідомості було таке ж небезпечне, як і подорож... куди? Він не міг знайти порівняння, хоча й відчував, що їх може бути кілька.

Певне, я хворів.

Це єдине прийнятне пояснення. Він був людиною, і, певне, була в нього пам'ять. Тепер він тільки здогадувався, що колись володів таким неоціненним скарбом — пам'яттю. Колись він добре знав птахів і дерева, друзів, сім'ю, своє соціальне становище і, мабуть, ще й дружину. Тепер йому залишалося тільки гадати про них. Колись він міг сказати: "це таке, як" або "воно нагадує мені"... Тепер ніщо не нагадувало йому хоч про щось, і кожна річ була тільки собою. Він утратив здатність порівнювати й протиставляти. Годі було збагнути довколишнє, бо ж увесь попередній досвід для нього не існував.

Певне, це лікарня.

Авжеж. Тут ним піклуються. Добросерді лікарі прагнуть повернути йому пам'ять, надати йому знову особистість, прояснити розум, сказати, хто він такий і що робив. Які ж вони добрі: сльози вдячності забриніли в нього в очах.

Він підвівся й повільно обійшов свою маленьку кімнату. Поторгав двері: замкнені. Від цього його на мить пойняло жахом, хоч він і намагався не розкиснути. Може, він псих скажений.

Ну, далі він казитись не буде. Вони побачать. Його винагородять за це всіма можливими для хворого привілеями. Треба поговорити про це з лікарем.

Він чекав. Збігло чимало часу, перш ніж у коридорі почулися кроки. Чоловік присів на край ліжка й прислухався, намагаючись угамувати хвилювання.

Кроки стихли перед його дверима. Панель відійшла вбік, і в отвір просунулось обличчя.

— Як ти себе почуваєш? — спитав незнайомець.

Він підійшов до дверей і побачив, що незнайомець носив коричневу уніформу. На поясі в нього висів якийсь предмет, і, на хвилину замислившись, він здогадався, що то зброя. Це, безперечно, охоронець. В нього тупе, невиразне обличчя.

— Ви не скажете, як мене звати? — спитав він охоронця.

— Називай себе чотириста другим,— мовив той.— Це номер твоєї камери.

Відповідь йому не сподобалась. Але 402 краще, ніж узагалі нічого, й він спитав далі:

— Я довго хворів? Мені вже краще?

— Так,— непевно відповів охоронець.— Головне — сиди тихо. Виконуй розпорядок. Так буде найкраще.

— Звісно,— погодився чотириста другий.— Але чому я нічого не пам'ятаю?

— Так завжди буває,— відповів охоронець, збираючись іти.

Але чотириста другий гукнув:

— Стривайте! Невже ви лишите мене так, скажіть хоч що-небудь. Що зі мною сталося? Чому я в цій лікарні?

— Лікарня?— здивувався охоронець і, обернувшись до чотириста другого, посміхнувся.

— Чому ти гадаєш, ніби це лікарня?

— Мені так здалося.

— А насправді не так. Це в'язниця.

Чотириста другий згадав свій сон про забитого чоловіка. Чи те йому наснилось, чи згадалось? У відчаї він вигукнув:

— У чому мене звинувачують? Що я накоїв?

— Довідаєшся потім.

—Коли?

— Коли сядемо,— мовив охоронець.— А тепер приготуйся до зборів.

І подався геть. Чотириста другий сів на ліжко, силкуючись зосередитись. Дещо з'ясувалося. Він у тюрмі, яка має виконати посадку. Що це означає? Чому це тюрма літає? І що це за збори?

Те, що трапилось далі, чотириста другий пам'ятав дуже невиразно. Спливло бозна-скільки часу. Він сидів на ліжку, намагаючись скласти докупи все, що він знав про себе. Йому здалося, що десь бамкнув дзвін. Двері його камери розчахнулися.

Навіщо? Що це означає?

Чотириста другий підійшов до дверей і визирнув у коридор. Він поривався вибігти, але страшно було втратити безпечний затишок камери. Він чекав, поки прийшов охоронець.

— Не бійся,— мовив він,— ніхто не заподіє тобі лиха. Йди прямо коридором.

Охоронець легенько підштовхнув його. Чотириста другий рушив коридором. Він бачив, як розчиняються двері інших камер і з них теж виходять чоловіки. Спершу це був вузенький струмок, але дедалі дужче він починав скидатися на людський потік. Майже всі були приголомшені, ніхто не говорив. Чулися тільки вказівки охоронців:

— Проходьте вперед, не затримуйтесь, рухайтесь далі.

Їх завели до великої круглої зали. Огледівшись довкола, чотириста другий побачив, що приміщення оперезував балкон, на якому через кожні кілька метрів стояли озброєні охоронці. Вони здавалися недоречними: розгублені й налякані чоловіки не збиралися бунтувати, "І все-таки,— думав він,— ці похмурі охоронці були своєрідним символом,

нагадуючи людям, які нещодавно проснулися, про найважливіший факт їхнього життя: вони — в'язні".

Через кілька хвилин на балкон вийшов чоловік у темній уніформі. Він підняв руку, закликаючи до уваги, хоча в'язні вже й тик прикипіли до нього очима. Дарма що не було видно мікрофонів, його голос лунко загримів у залі.

— Це настановча бесіда,— почав він.— Слухайте уважно й затямте все, що я вам скажу. Ці відомості будуть украй важливі для вашого подальшого існування.

В'язні аж очі видивилися. Чоловік провадив далі:

— Всі ви протягом останньої години прокинулися в камерах і виявили, що не пам'ятаєте свого попереднього життя — забули навіть власні імена. Вам залишено тільки мізерний обсяг загальних уявлень, достатніх хіба для того, щоб не відірватися від дійсності.

До цих знань я не додам нічого. На Землі всі ви були запеклі й розбещені злочинці, найнікчемніші людці, які втратили будь-яке право на милосердя держави. У менш просвічені часи вас би скарали на горло. Нині ж лише засилають.

Промовець простяг перед себе руки, вгамовуючи гомін, що покотився залою.

— Усі ви злочинці,— мовив він.— Спільне у вас одне: нездатність коритися основним обов'язковим правилам людського співжиття. Без цих правил цивілізація існувати не може. Порушивши їх, ви скоїли злочини проти людства. Тому людство відкинуло вас. Ви — палиці в колесах цивілізації, тому вас засилають на планету, де правлять такі, як ви. Там ви можете мати свої закони і по них умирати. Там свобода, якої ви прагли; нестримна свобода, що руйнує себе, мов ракова пухлина.

Промовець витер чоло й пильно поглянув на в'язнів.

— Попри все,— провадив далі,— декого з вас можуть навіть реабілітувати. Омега — планета, до якої ми наближаємося,— це ваша планета; там урядують в'язні. У тому світі ви зможете все розпочати знову, вам ніхто не колотиме очі, ніхто не дорікне! Ваше колишнє життя забуто. Не пробуйте пригадати його. Такі спогади тільки підживлять ваші злочинні нахили. Вважайте, що, прокинувшись у камерах, ви народилися вдруге.

Ці повільні, виважені слова діяли мов гіпноз. Чотириста другий слухав, дивлячись на бліде чоло промовця, а все довколишнє ніби повив туман.

— Для нового світу,— провадив той,— ви народжені вдруге, але вам залишено необхідне уявлення про гріх. Без цього ви не могли б опиратися злу, притаманному вашій натурі. Запам'ятайте: ні повернутися, ні втекти звідти неможливо. Вдень і вночі в небі над Омегою чатують патрульні кораблі, устатковані найновішою променевою зброєю. Ці кораблі знищать геть усе, що підніметься вище п'ятиста футів над поверхнею планети,— ще жодному в'язневі не вдалося подолати той бар'єр. Отож пам'ятайте мої слова. Бо вони — основа законів, яким підпорядковане тепер ваше життя. Поміркуйте над ними. А зараз готуйтеся до посадки.

Промовець пішов з балкона. Ще якийсь час в'язні тупо дивились на те місце, де він стояв. Потім залою прокотився несміливий гомін розмови. Та за мить він стих. Не було про що говорити. Позбавлені пам'яті про минуле, в'язні не мали на чому грунтувати свої плани щодо майбутнього. Вони не могли обмінятися думками чи враженнями, бо, щойно усвідомивши себе, власне, й не мали їх.

Вони просто мовчали — неговіркі чоловіки, які занадто довго були в одиночному ув'язненні. Охоронці на балконі застигли немов далекі й безликі статуї. Потім підлога зали ледь чутно задрижала.

Дрижання повторилося, а потім перейшло у виразну вібрацію. Чотириста другий відчув, що поважчав, немов якийсь невидимий тягар навалився йому на голову й плечі.

З гучномовців пролунав голос:

— Увага! Корабель сідає на Омегу. Незабаром розпочнеться висадка.

Вібрація вщухла, й підлога трохи похилилася в них під ногами. Збиті охоронцями в колону, в'язні, ще й досі мовчазні й приголомшені, рушили до виходу з зали. З вартою по обидва боки, вони йшли, здавалося, нескінченним коридором. З його довжини чотириста другий міг судити про розміри корабля.

Далеко попереду, контрастуючи з тьмяним коридорним освітленням, яскріло сонячне сяйво. Коли чотириста другий підійшов разом із колоною ближче, то побачив, що сонячне світло лилося з відкритого люка, через який виходили в'язні.

Чотириста другий теж вийшов через люк і, спустившись довгим трапом, опинився на осяяному сонцем, відкритому майдані. Охоронці шикували в'язнів у лави; на краях майдану юрмилися цікаві глядачі.

Загримів гучномовець:

— Відповідайте, коли назвуть ваш номер. Зараз вас повідомлять, хто ви. Відгукуйтесь на свій номер негайно.

Чотириста другий відчув кволість і страшну втому. Навіть те, хто він, уже не цікавило його. Він хотів тільки лягти, мати хоч хвилинку для роздумів, добре виспатись. В'язень оглянувся: велетенський зоряний лайнер за спиною, варта, глядачі. Над головою на тлі синього неба рухалися чорні цятки. Спершу він подумав, що то птахи. Але,

придивившись пильніше, розпізнав вартові кораблі. Дарма, вони його не дуже й цікавили.

— Номер перший! Відповідайте!

— Тут! — відгукнувся хтось.

— Номер перший, ваше ім'я — Вейн Саутхолдер. Вік — 34 роки, група крові АЛ-2, індекс — АР-431-С. Винний у державній зраді.

Голос замовк, і з натовпу вихопилися голосні вітання. Глядачі аплодували запроданцеві й вітали його з прибуттям на Омегу.

Зі списку зачитували імена, а чотириста другий, розімлівши від сонця, дрімав стоячи і слухав про вбивства, крадіжки, шахрайства, мутації. Врешті назвали його номер.

— Номер чотириста другий.

—Тут.

— Номер чотириста другий, ваше ім'я — Вілл Баррент. Вік — 27 років, група крові ОЛ-3, індекс — ЕКС-221-Р. Винний у вбивстві.

Натовп радісно заревів, але чотириста другий майже не чув вітань. Він намагався звикнути до того, що вже має ім'я. Справжнє ім'я, а не номер. Вілл Баррент. Він сподівався, що не забуде його знову. Знову й знову повторював його подумки і ледве не проґавив останнє оголошення.

— Новоприбулі випускаються на Омегу. Вам надано тимчасове житло на площі А-2. Будьте обережні й обачливі в своїх словах і вчинках. Спостерігайте, слухайте й учіться. Згідно з законом мушу повідомити вас,

що середня тривалість життя на Омезі становить близько трьох земних років.

Вілл не одразу втямив останні слова. Він ще досі звикав до свого імені і не міг угадати, як воно бути вбивцею на планеті злочинців.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Прибулих в'язнів — їх було близько п'ятисот — провели до кількох бараків на площі А-2. Вони ще не стали людьми; пам'ять цих істот сягала ледве на годину в глиб часу. Посідавши на ліжка, "новонароджені" зачудовано розглядали свої тіла, пильно вивчали руки й ноги. Дивились один на одного і бачили, як в очах сусіди відбивається їхнє збентеження. Це були ще й не чоловіки, але вже й не діти. У них залишились якісь уривки примарних спогадів. Змужніння відбулося швидко, народжуючись із колишніх звичок і рис удачі, що збереглися в друзках їхнього давнього земного життя.

Новаки чіплялися за невиразні спогади про уявлення, ідеї, закони. Через кілька годин їхній флегматичний спокій почав минати. Вони ставали чоловіками, індивідами. В приголомшеній і нібито однорідній масі почали проступати значні відмінності. Виявлялась притаманна кожному вдача, і невдовзі п'ятсот чоловіків потроху впізнавали самі себе.

Вілл Баррент стояв у черзі, щоб поглянути на себе в єдине на весь барак дзеркало. Коли він підійшов до дзеркала, звідти на нього глянув приємний молодик з тонкими рисами, вузьким носом і прямим каштановим волоссям. Молодик мав звичайне рішуче і відкрите, не збаламучене пристрастями обличчя. Баррент відвернувся розчарований: це було обличчя незнайомця.

Згодом, пильніше придивившись до себе, він не знайшов ні рубців, ні чогось іншого, що виділяло б його тіло з тисяч інших. Долоні були

ненатруджені. Баррент був радше жилавий, ніж мускулястий. Цікаво, яку роботу він виконував на Землі.

Вбивство?

Він насупився. Цього він ще не міг усвідомити.

Якийсь чоловік поплескав його по плечу.

— Як настрій?

Баррент обернувся й побачив обіч себе рудого широкоплечого здорованя.

— Добре,— відповів Баррент.— Ви стояли за мною, так?

— Атож. Номер чотириста перший. Деніс Форін.

Баррент назвав себе.

— Ваш злочин? — поцікавився Форін.

— Убивство.

Форін кивнув головою, це ніби вразило його.

— Ну а я фальшувальник. Хіба подумаєш таке, глянувши на мої руки? — Він простягнув уперед два лаписька, порослі рідкою рудою шерстю.— Але навички не зникли. Пам'ять повернулася найперше до моїх рук. На кораблі я сидів у камері й дивився на них. Вони свербіли. Немов хотіли відірватися й щось робити. Але я не міг згадати що саме.

— І що ж ви вчинили? — спитав Баррент.

— Заплющив очі й дав рукам волю,— мовив Форін.— Я й не стямився, а вони вже чаклували над камерним замком.— Він підняв величезні кулаки й у захваті поглянув на них.

— Розумні бісенята!

— Ламали замок? — здивувався Баррент.— А я гадав, що ви фальшувальник.

— Що ж,— погодився Форін,— підробка грошей була моїм основним фахом. Але пара вмілих рук може зробити будь-що. Підозрюю, що мене просто злапали на підробці, але, може, я ще й патрав сейфи. Мої руки знають забагато як на звичайного фальшивомонетника.

—Ви довідалися про себе більше, ніж я,—мовив Баррент.— У мене для початку є лише сон.

— Це теж непогано,— заспокоїв його Форін.— Мабуть, є способи довідатися більше. Найважливіше — ми на Омезі.

— Авжеж,— кисло мовив Баррент.

— Нічого лихого в цьому немає. Хіба ви не чули, що сказав той чоловік? Це — наша планета.

— Де середня тривалість життя дорівнює трьом земним рокам,— нагадав йому Баррент.

— Може, вони тільки лякають,— відмахнувся Форін.— Хіба ж можна вірити охоронцям. Головне, у нас є власна планета. Ви ж чули, що вони сказали: "Земля відкинула вас". Нова Земля! Кому вона тепер потрібна? У нас тут своя планета. Ціла планета. Барренте! Ми вільні!

— Твоя правда, друже,— втрутився інший чоловік: невисокий, із злодійкуватими очима й надміру приязний.— Мене звати Джо. Насправді моє ім'я Джово, та мені більше подобається архаїчна форма, що нагадує про кращі часи. Джентльмени, мимоволі я підслухав вашу розмову й від щирого серця погоджуюся з нашим рудоголовим другом. Зважте всі можливості! Земля викинула нас геть? Чудово! Нам без неї тільки краще. Тут ми всі рівні, вільні люди у вільному суспільстві. Нема ні мундирів, ні охоронців, ні солдатів. Лише колишні злочинці, що спокутують свою провину й хочуть жити в мирі.

— За що тебе покарали? — спитав Баррент.

— Сказали, що я був шахраєм,— мовив Джо.— Мені соромно признаватись, але я не пам'ятаю, що означає бути шахраєм. Та, може, колись згадаю.

— Певне, уряд має якусь систему поновлення пам'яті,— зауважив Форін.

— Уряд? — обурився Джо.— Що ти маєш на увазі під урядом? Це наша планета. Ми тут усі рівні. З того, що ми чули, ясно, що тут нема ніякого уряду. Ні, друзі, всі ці дурниці залишилися на Землі. Тут ми.,.

Він несподівано замовк. Двері барака розчинилися, й до приміщення ввійшов якийсь чоловік. Незнайомець, певне, здавна жив на Омезі, бо не носив сіру тюремну робу. Він був гладкий, у яскравому жовто-блакитному костюмі. На ремені, що стягував його розпухлий поперек, висіли кобура з пістолетом і ніж. Він зупинився під дверима й, уперши руки в боки, поглянув на новоприбулих.

— Ну? — ревнув він.— Хіба новачки не впізнали Квестора? Встати!

Ніхто не поворухнувся.

Квесторове обличчя спалахнуло.

— Доведеться повчити, як слід шануватись.

Та не встиг він витягти зброю з кобури, як новаки вже посхоплювались на рівні. Квестор мало не з жалем поглянув на них і неохоче сховав пістолет.

— Передусім затямте, хто ви такі на Омезі,— мовив Квестор.— Ви — ніхто. Ви пеони, отже, цілком безправні.

Зачекавши трохи, провадив далі:

— Тепер слухайте уважно, пеони. Я познайомлю вас з вашими обов'язками.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

— Перше, що треба знати новачкам,— мовив Квестор,— це розуміти, ким вони є насправді. Це вкрай важливо. І я вам скажу, хто ви. Ви — пеони. Ви — нижчі з нижчих. У вас немає ніякого статусу. Нижче — тільки мутанти, а вони навіть не люди. Питання є?

Квестор почекав. У відповідь — ані звуку.

— Я сказав вам, хто ви,— провадив він далі.— Тепер я розповім вам про інших мешканців Омеги. Найголовніше, будь-хто тут значніший за вас, але й серед них є вищі й нижчі. Одразу за вами йдуть Мешканці, які майже не відрізняються від вас; далі — Вільні Громадяни. Вони носять сірі персні, що вказують на статус, і зодягнені в чорне. Теж не великі-цабе, але вже набагато значніші, ніж ви. Якщо пощастить, дехто з вас може стати Вільним Громадянином.

Над ними стоять Привілейовані, різні верстви, які можна розпізнати за різноманітними символами,— приміром, Гаджі носять золоту сережку. Мало-помалу ви довідаєтесь про всі символи і права окремих суспільних верств і прошарків. Мабуть, слід ще згадати Священиків. Хоча вони й не належать до Привілейованих, їм надано деякі додаткові права й гарантовано недоторканість. Я зрозуміло пояснюю?

Усі слухачі ствердно забубоніли.

— Тоді перейдемо до того, як треба поводитися, зустрівши людину з вищої верстви. Вільного Громадянина пеони з належною повагою повинні вітати його повним титулом. З Привілейованими, як-от Гаджі, говорити дозволяється тільки тоді, коли до вас звернуться, причому слід виструнчитись, потупити очі і скласти руки перед собою. Ви можете піти від Привілейованого громадянина тільки тоді, коли той дозволить. Ні в якому разі не можна сідати в його присутності. Збагнули? Вам ще доведеться дізнатись про силу інших речей. Наприклад, моя посада Квестора дорівнює статусові Вільного Громадянина, але має деякі прерогативи Привілейованих.

Квестор огледів присутніх, переконуючись, що вони затямили його слова.

— Ці бараки — ваш тимчасовий притулок. Я склав графік, за яким ви будете підмітати, мити і таке інше. Можете звертатися до мене будь-коли; за безглузді й настирливі питання каратиму на горло або калічитиму. Просто пам'ятайте, що ви нижчі з нижчих, і тоді, може, виживете.

Квестор трохи помовчав.

— Протягом кількох наступних днів вас усіх розподілять. Дехто потрапить на германієві копальні, хтось — у рибальський флот, дехто

вчитиметься ремеслу. Тим часом, поки ви вільні, можете оглянути Тетрагід.

Люди звернули до нього спантеличені погляди, й Квестор пояснив:

— Тетрагід — назва міста, в якому ви перебуваєте,— найбільшого міста на Омезі.— На мить він замислився.— По правді, це єдине місто на планеті.

— А що означає Тетрагід? — спитав Джо.

— Звідки мені знати? — визвірився Квестор.— Гадаю, це одна із старих земних назв, що їх вишукують скренери. Хай там як, зважуйте кожен свій крок, коли підете в місто.

— Чому? — спитав Баррент. Квестор посміхнувся:

— А про це, пеоне, ти мусиш довідатися самотужки. Він повернувся й вийшов з барака.

Коли Квестор зник, Баррент підійшов до вікна, за яким виднів порожній майдан, а далі — вулиці Тетрагіда.

— Хочеш піти туди? — поцікавився Джо.

— Мабуть. Підеш зі мною? Миршавий шахрай похитав головою.

— Гадаю, це небезпечно.

— А ти, Форіне?

— Мені таке теж не до вподоби. Мабуть, ліпше поки посидіти в бараці.

— Сміх, та й годі. Це ж наше місто. Хтось іде зі мною? Форін ніяково згорбив широку спину й похитав головою.

Джо знизав плечима й знову вмостився на ліжку. Решта новаків навіть не глянули в його бік.

— Дуже добре,— мовив Баррент.— Потім я вам усе розповім.

Він почекав ще трохи, сподіваючись, що хтось передумає, й вийшов за двері.

Місто було купою будинків, безладно розкиданих по півострову, що вузькою смугою вклинювавсь у сіре, мертвотне море. Від материка півострів був відгороджений високою камінною стіною, де-не-де прорізаною брамами, скрізь походжали вартові. Найбільшою спорудою в місті була Арена, яку використовували раз на рік для Ігор. Біля Арени були зосереджені урядові будівлі.

Баррент крокував вузькими вулицями, озираючись довкола, намагаючись збагнути устрій свого нового дому. Покручені незабруковані проїзди й темні, пошарпані негодою будинки збудили в ньому неясні уривчасті спогади. Подібне Баррент уже бачив на Землі, але нічого про те не пам'ятав. Спогади мучили його, мов сверблячка, а де саме свербить, він не знав.

За Ареною Вілл потрапив у головний діловий район Тетрагіда. Він заворожено читав вивіски: "НЕДИПЛОМОВАНИЙ ЛІКАР — ТЕРМІНОВІ АБОРТИ"; а далі: "ШЕЛЬМОВАНИЙ АДВОКАТ. ПОЛІТИЧНА ПРОТЕКЦІЯ!"

Баррент туманно відчував: тут щось не так. Він ішов далі, повз крамниці, які рекламували крадені товари, проминув невеличкий заклад із написом: "ЧИТАННЯ ДУМОК! ПОВНИЙ ШТАТ СКРЕНУЮЧИХ МУТАНТІВ! ВАШЕ ЗЕМНЕ МИНУЛЕ ЯК НА ДОЛОНІ!"

Баррентові закортіло ввійти. Та він згадав, що зовсім не має грошей, а на Омезі, здається, гроші шанували над усе.

Він звернув у провулок, проминув кілька ресторанів і вийшов до великого будинку ІНСТИТУТУ ОТРУТИ. ("Пільгові умови. На виплат — до трьох років. Результат гарантовано або ж гроші повертаються"). Далі була тільки вивіска: "ГІЛЬДІЯ ВБИВЦЬ, 452 відділення".

Після настановчої бесіди на кораблі Баррент гадав, що на Омезі робиться все для виправлення злочинців. Та, судячи з вивісок крамниць, це було не так. А якщо й так, то виправлення набрало якихось напрочуд дивних форм. Поринувши в роздуми, він сповільнив ходу.

Потім Баррент помітив, що люди тікають з його шляху, ховаються в під'їздах чи магазинчиках. Літня жінка, зиркнувши на нього, одразу дременула.

Щось не так? Може, їх лякає його тюремна роба? Ні, мешканців Омеги нею не здивуєш. У чому ж тоді причина?

Вулицю ніби вимело. Неподалік від нього власник крамниці квапливо опускав металеві жалюзі, ховаючи свій злодійський крам.

— У чім річ? — спитав його Баррент.— Що тут діється?

— Чи ти сповна розуму? — мовив крамар.— Сьогодні ж День Посадки!

— Перепрошую?

— День Посадки! — повторив той.— День, коли сідає корабель із в'язнями. Тікай до свого барака, йолопе!

Крамар опустив останню металеву штору й замкнув її. Баррент раптом відчув крижаний подих остраху. Коїлося щось дуже дивне. Треба негайно вертатися. Який же він дурень, що не довідався більше про звичаї на Омезі перед тим, як...

До нього наближалося троє ошатних чоловіків, у кожного — золота сережка Гаджі в лівому вусі. Всі троє були озброєні.

Баррент рушив від них. Один із Гаджі вигукнув:

— Стій, пеоне!

Баррент помітив, що рука чоловіка потяглася до зброї, й зупинився.

— Що таке?

— Сьогодні День Посадки,— відповів чоловік і глянув на своїх приятелів.— Хто візьметься за нього перший?

— Кинемо жеребок.

— Ось монета.

— Ні, викинемо на пальцях.

— Готові? Один, два, три!

— Він мій,— мовив Гаджі, який стояв ліворуч. Його приятелі відступили назад, а він витяг зброю.

— Стривайте! — заблагав Баррент.— Що ви робите?

— Зараз я тебе застрелю,— повідомив чоловік.

— За що? Чоловік усміхнувся:

— Бо такий привілей Гаджі... У День Посадки ми маємо право застрелити кожного новоприбулого пеона, що вийде зі свого барака.

— Але ж мене не попередили!

— Ще б пак! Якщо говорити про це кожному новачкові, то ніхто з вас не вийде з бараків у День Посадки.

Гаджі прицілився.

Баррент зреагував блискавично. Кинувся на землю тої миті, коли пролунав постріл, почув шипіння й побачив нерівну обвуглену пляму на стіні цегляного будинку, перед яким він стояв.

— Тепер моя черга,— мовив інший чоловік.

— Вибач, старий, ти схибив.

— Роки, любий друже, мають свої привілеї. Відійди. Перш ніж другий Гаджі прицілився, Баррент підхопився на ноги й чкурнув щодуху. Крутий заворот вулиці на мить сховав його, але він чув за спиною погоню. Переслідувачі не поспішали, їхній біг нагадував радше швидку ходу, немов вони були певні, що неодмінно захоплять здобич. Баррент наддав швидкості, звернув у завулок і зрозумів, що помилився. Перед ним був глухий кут. Гаджі неквапом наздоганяли його.

Баррент загнано роззирнувся довкола. Фасади всіх крамниць були заґратовані, двері замкнені. Не було куди ні залізти, ні сховатися.

За півкварталу від себе, там, де були переслідувачі, Баррент помітив розчинені двері. Тікаючи, він пробіг повз них. Над входом була вивіска: "ТОВАРИСТВО ЗАХИСТУ ЖЕРТВ". "Саме для мене",— подумав Баррент.

Він метнувся туди, проскочивши мало не під носом спантеличених Гаджі. Єдиний постріл обпалив землю в нього під п'ятами, а потім він дістався мети й уваливсь у двері.

Його не переслідували: він чув на вулиці голоси, які спокійно обговорювали, чи траплялися такі прецеденти раніше. Баррент збагнув, що потрапив у своєрідний притулок.

Він був у просторій, яскраво освітленій кімнаті. Кілька шарпаків сиділи на лаві біля входу й сміялися з якогось жарту. Трохи далі від них сиділа чорнява дівчина й не зводила з Баррента незмигного погляду зелених очей. А під самою стіною за столом сидів якийсь добродій. Він кивнув Баррентові.

Вілл підійшов до столу. Добродій був невисокий на зріст і носив окуляри. Він підохотливо усміхнувся, чекаючи, поки Баррент заговорить.

— Це "Товариство захисту жертв"? — спитав Баррент.

— Цілком правильно, сер,— мовив високий добродій.— Я — Рондольф Френдлер, президент цієї добродійної організації. Я можу вам чимось прислужитись?

— Звісно, можете,— відповів Баррент.— Я, практично, жертва.

— Я здогадався про це, щойно побачивши вас,— повідомив Френдлер, приязно усміхаючись.— Ви, безперечно, виглядаєте як жертва: суміш страху й непевності з легким натяком на вразливість. Помилитися важко.

— Дуже цікаво,— мовив Баррент, кидаючи погляд на двері й непокоячись, чи довго поважатимуть недоторканість його захистку.— Пане Френдлер, я не член вашої організації...

— Не має значення,— завірив його Рондольф.— Членство у нас вимушено стихійне. Членами стають, коли в цьому виникає потреба. Ми прагнемо захистити невіддільні права всіх жертв.

— Чудово, сер. Там, на вулиці, троє чоловіків хочуть убити мене.

— Розумію,— мовив Френдлер. Він висунув шухляду й дістав велику книгу. Швидко погортавши її, президент знайшов потрібне місце.— Ви можете визначити статус цих людей?

— Здається, вони Гаджі,— мовив Баррент.— У лівому вусі в кожного є невеличка золота сережка.

— Все сходиться,— ствердив Френдлер.— Сьогодні День Посадки. Ви прибули на кораблі, який приземлився, і стали пеоном, так?

— Так,— відповів Баррент.

— Тоді радий повідомити вас, що все гаразд. Лови в День Посадки завершуються після заходу сонця. Ви можете вийти звідси, знаючи, що все правильно, і ваші права аж ніяк не порушені.

— Вийти звідси? Ви маєте на увазі, після заходу сонця? Френдлер похитав головою і сумно усміхнувся:

— Боюся, ви мене неправильно зрозуміли. Згідно з законом ви мусите вийти негайно.

— Але ж вони вб'ють мене!

— Цілком вірно,— мовив Френдлер.— На жаль, цьому не можна запобігти. За визначенням, жертва — це той, кого мають убити.

— Я гадав, що ви захищаєте...

— Саме так. Але ми захищаємо права, а не жертви. Ваших прав ніхто не порушував. Гаджі мають привілей убити вас у День Посадки до заходу сонця, якщо ви перебуваєте поза барачною зоною. Можу тільки додати, що у вас є право вбити будь-кого, хто спробує вбити вас.

— У мене немає зброї.

— Жертви завжди неозброєні. У тому-то й різниця, чи не так? Проте, озброєним чи ні, вам доведеться піти негайно.

Знадвору й досі долинали ліниві голоси Гаджі.

— У вас є чорний хід? — спитав Баррент.

— На жаль, ні.

— Тоді я просто не вийду.

Й далі усміхаючись, пан Френдлер висунув шухляду й дістав пістолет. Навівши його на Баррента, він мовив:

— Вам таки доведеться піти. Ви можете випробувати долю з Гаджі або загинути тут, не маючи жодних шансів на успіх.

— Позичте мені пістолет.

— Заборонено. Знаєте, не можна ж дозволити жертвам бігати зі зброєю в руках. Тоді все піде шкереберть.— Він клацнув запобіжником.— Ну, йдете?

Баррент зважив, чи зможе він кинутися через стіл і вихопити пістолет, і вирішив, що йому це не вдасться. Він обернувся й повільно рушив до виходу. Обідранці й далі реготали. Чорнява дівчина підвелася з лави і тепер стояла коло дверей. Наблизившись до неї, Баррент помітив, що вона дуже вродлива. Цікаво, який злочин прирік її на вигнання з Землі? — здивувався він.

Проходячи повз дівчину, Баррент відчув, як щось тверде вперлося йому в ребра. Він простягнув руку, і в неї ковзнув невеличкий, зграбний пістолет.

— Щасти тобі,— мовила дівчина.— Сподіваюся, ти знаєш, як ним користуватися.

Баррент удячно кивнув головою. Він не був певен, чи знає, та невдовзі мав довідатися про це.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

На вулиці не було нікого, крім трьох Гаджі, які стояли кроків за двадцять від дверей і стиха перемовлялися. Коли Баррент вийшов з будинку, двоє Гаджі сахнулися, а третій, із недбало опущеним пістолетом, ступив уперед. Побачивши, що Баррент озброєний, він швидко підняв руку.

Баррент кинувся на землю й натис гачок незнайомої зброї. Він відчув, як пістолет сіпнувсь у руці, і побачив, що голова й плечі Гаджі обвуглились і стали розпадатися. Та перш ніж він устиг прицілитися в інших переслідувачів, зброю вирвало з його рук. Передсмертний постріл Гаджі зачепив дуло Баррентового пістолета.

Вілл одчайдушне метнувся до зброї, розуміючи, що не встигне. Йому аж морозом сипнуло поза шкірою. Дивуючись, що він ще живий, Баррент докотився до зброї, схопив її й навів на ближчого Гаджі.

Він ледве устиг утриматися від пострілу. Гаджі ховали свої пістолети.

— Бідолашний старий Дрейкен,— мовив один із них.— Він просто не здатен був навчитися швидко прицілюватись.

— Відсутність практики,— зауважив другий.— Дрейкен дуже рідко ходив до тиру.

— Ось чудовий наочний урок. Не можна втрачати навичок.

— А ще,— додав другий Гаджі,— не слід недооцінювати навіть пеона. — Він поглянув на Баррента,— Гарний постріл, хлопче.

— Справді, непоганий,— погодився інший.— Дуже важко влучити з пістолета, коли рухаєшся.

Баррент, хитаючись, звівся на ноги, стискаючи пістолет дівчини, готовий вистрілити при першому непевному русі Гаджі. Але ті вели себе невимушене, очевидно вважаючи, що пригоді кінець.

— Що тепер? — спитав Баррент.

— Нічого,— відповів один Гаджі.— В День Посадки будь-якій людині чи ловецькій виправі дозволяється лише одне убивство. Після нього вже не маєш права полювати.

— Нецікаве свято,— поскаржився інший.— Не те, що Ігри чи Лотерея.

— Тобі залишається тільки піти до Реєстраційного Бюро й отримати свою спадщину,— повідомив перший Гаджі.

— Мою що?

— Твою спадщину,— терпляче пояснив Гаджі.— Тобі належить усе майно твоєї жертви. На жаль, мушу сказати, Дрейкен мав невеликий статок.

— Він завжди був кепським підприємцем,— сумно промовив інший.— Та все-таки в тебе буде з чим розпочати життя. А оскільки ти скоїв узаконене вбивство — хоча й напрочуд дивне,— твій статус підвищується. Ти став Вільним Громадянином.

Люди повиходили на вулицю, і крамарі відкрили металеві віконниці. Під'їхав ваговоз із написом "СЛУЖБА ПРИБИРАННЯ ТРУПІВ-5", і четверо людей у спецівках забрали тіло Дрейкена. Нормальне життя Тетрагіда поновилося. Це краще, ніж будь-які запевнення Гаджі, переконало Баррента, що час убивства минув. Він сховав пістолет у кишеню.

— Реєстраційне Бюро там,— показав йому один із Гаджі.— Ми будемо твоїми свідками.

Баррент і досі не розумів до останку, що коїться. Та, оскільки доля несподівано усміхнулася йому, він надалі вирішив ні про що не розпитувати. Ще буде доволі часу, щоб довідатися про своє становище.

У супроводі Гаджі Баррент дійшов до Реєстраційного Бюро на Стрілецькій площі. Там знудьгований клерк вислухав їхню історію, знайшов потрібні папери, викреслив з них ім'я Дрейкена і над ним написав Баррентове. У документах уже було кілька закреслених імен. Очевидно, бізнес у Тетрагіді робився швидко.

Так Баррент став власником протиотрутної крамниці на Бульварі Неподобств.

Ділові папери також офіційно визнавали за Баррентом статус Вільного Громадянина. Клерк видав йому перстень, виготовлений зі збройового металу, і порадив якомога швидше вдягнутись, як належить Громадянинові, щоб уникнути небажаних інцидентів.

Надворі Гаджі побажали йому успіхів. Баррент вирішив глянути на свій спадок.

Бульваром Неподобств називався короткий проїзд між двома вулицями. Ближче до його середини містився магазинчик з написом "Протиотрутна аптека". Під вивіскою він прочитав: "Засоби проти будь-якої отрути — тваринного, рослинного чи мінерального походження. Завжди носіть з собою нашу зручну аптечку самодопомоги. Двадцять три протиотрути в коробці кишенькового розміру!"

Баррент відімкнув двері й увійшов. Позаду низького прилавка до самої стелі височіли полиці, заставлені підписаними пляшками, бляшанками й коробками. Були там ще прямокутні скляні банки, в яких зберігалися подрібнені листки, гілочки, гриби. Поруч на окремій полиці стояли книжки з назвами типу "Швидкий діагноз гострого отруєння", "Похідні миш'яку" та "Переробка блекоти".

Було очевидно, що отруювання відігравало чималу роль у повсякденному житті Омеги. Ось крамниця — а, напевне, є й інші — цілком призначена для продажу протиотрут. Подумавши, Баррент вирішив, що отримав у спадок незвичайне, але почесне діло. Він прочитає книжки й довідається, як працюють такі заклади.

До аптеки долучалася квартира з вітальні, спальні та кухні. В одній із шаф Баррент знайшов кепсько пошитий чорний костюм Громадянина й переодягнувся. Потім дістав із своєї тюремної роби пістолет, який йому

дала дівчина, зважив у руці й переклав до кишені нового костюма. Вийшов з крамниці і рушив назад до "Товариства захисту жертв".

Двері були ще відчинені, троє обідранців і далі сиділи на лаві. Зараз вони не сміялися. Мабуть, знудились від довгого чекання. Пан Френдлер ще й досі сидів за столом під стіною й переглядав грубий зшиток паперів. Дівчини ніде не було видно. Баррент підійшов до столу, й Френдлер підвівся, щоб привітати його.

— Прийміть мої поздоровлення! — вигукнув він. — Любий друже, щирі, найтепліші поздоровлення. Постріл був просто незрівнянний. До того ж не цілячись!

— Дякую,— мовив Баррент.— Я прийшов до вас тому, що,..

Знаю, знаю,— урвав його Френдлер.— Ви хочете довідатися про права й обов'язки Вільного Громадянина. Хіба є щось природніше? Якщо ви зводите присісти на ту лаву, то я через...

— Я прийшов не для цього,— заперечив Баррент.— Звісно, я хочу знати свої права і обов'язки, але спершу мені хотілося б знайти ту дівчину.

— Дівчину?

— Ту, яка сиділа на лаві, коли я ввійшов. Саме вона дала мені пістолет.

Пан Френдлер здивувався:

— Громадянине, ви помиляєтесь. Тут не було жодної жінки протягом дня.

— Вона сиділа на лаві поряд із тими трьома добродіями.

Дуже приваблива чорнява дівчина. Ви не могли не помітити її.

— Звичайно, я помітив би, якби вона тут була,— мовив Френдлер, кліпаючи очима.— Але, як я вже казав, жодна жінка не заходила сьогодні до цього приміщення.

Баррент пильно поглянув на нього й витяг з кишені пістолет.

— У такому разі, де я дістав ось це?

— Я його вам позичив,— мовив Френдлер.— Радий, що ви з успіхом скористалися ним, та зараз я просив би повернути його.

— Ви брешете,— Баррент міцніше стис зброю.— Давайте спитаємо цих людей.

Вілл, а за ним і Френдлер, підійшли до лави. Баррент розворушив чоловіка, який сидів найближче до дівчини, й запитав його:

— Куди пішла дівчина?

Чоловік підняв розпухле, неголене обличчя.

— Про яку дівчину йдеться. Громадянине?

— Ту, яка сиділа ось тут.

— Я нікого не бачив. Рафіле, а ти бачив жінку на цій лаві?

— Тільки не я,— відгукнувся Рафіл.— А я не вставав з цього місця від десятої ранку.

— Я теж її не помітив,— мовив третій чоловік.— А в мене гострий зір.

Баррент оглянувся на Френдлера.

— Навіщо ви брешете мені?

— Я сказав вам чистісіньку правду. Тут цілий день не було ніякої дівчини. Я позичив вам цей пістолет, бо маю такий привілей як президент "Товариства захисту жертв". А тепер, прошу, поверніть його мені.

— Ні,— відрубав Баррент.— Я не віддам пістолет, поки знайду дівчину.

— Це нерозумно,— сказав Френдлер і квапливо додав: — Я маю на увазі, що за таких обставин крадіжка не вибачається.

— Що ж, доведеться ризикнути,— відмовив Баррент, повернувшись і вийшовши з "Товариства захисту жертв".

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Баррентові потрібен був час, щоб оговтатись після свого стрімкого вступу в життя Омеги. Від безпорадності новонародженого, вбивши людину, він пройшов шлях до власника протиотрутної крамниці. З забутого минулого на планеті під назвою Земля його закинуло в непевне сьогодення світу злочинців. Він побіжно познайомився зі складною суспільною ієрархією й почав здогадуватись про узаконену програму вбивств. Відчув, що може покластися на себе, й відзначив, що на диво вправно стріляє. Та Баррент розумів, що йому ще доведеться дізнатись набагато більше про Омегу, Землю, себе самого, і сподівався прожити досить довго, щоб усе з'ясувалося.

Та передусім найголовніше. Треба заробляти на життя. А для цього слід вивчити все про отрути й протиотрута; засоби.

Він оселився в квартирі позаду протиотрутної крамниці й став читати книжки, що залишилися після Гаджі Дрейкена.

Література про отрути захоплювала. Тут були відомості про земні рослинні отрути — з чемериці, дурману, отруйного пасльону, тису. Він прочитав про дію болиголова — від попереднього збудження до останніх передсмертних корчів. Можна було отруїтися синильною кислотою з мигдалю, а також наперстянкою. Жахливо діяла тоя з її смертельним запасом аконітину. Були й отруйні гриби, як-от бліда поганка і мухомор, вже не кажучи про суто місцеві отруйні рослини: червоношапник, летюча лілія та смертельник.

Проте рослинні отрути, хоча й численні, були тільки одним розділом його студій. Він мав дізнатися й про земних тварин, морських істот і птахів, про кілька видів отруйних павуків, змій, скорпіонів і велетенських ос. Був і досить разючий вибір металевих отрут: миш'як, ртуть, вісмут. Не забували й звичайні кислоти — азотну, сірчану, соляну й фосфорну. Окрім того, з різних джерел добували такі отрути, як стріхнін, мурашина кислота, гіосциамін та беладонна.

До опису кожної отрути долучений список з однієї чи кількох протиотрут, але Баррент підозрював, що ці складні, ретельно описані формули були здебільшого неефективні. Справа ускладнювалася' тим, що для успішного лікування потрібно було правильно визначити отруту. А симптоми від різних отруєнь часто збігаються.

Баррент замислювався над усім цим, поки читав книжки. А тим часом, геть стерявшись, він обслужив свого першого покупця.

Виявилося, що більшість його побоювань були безпідставні. Попри десятки смертоносних речовин, пропонованих інститутом отрут, більшість отруйників однодушно вдавалися до миш'яку чи стріхніну. Це були надійні, дешеві й дуже болючі засоби. Синильна кислота мала характерний запах, ртуть важко було ввести в організм, а кислоти хоч і

діяли ефективно, були небезпечні в ужитку. Звісно, тоя і мухомор — це чудово, не можна також нехтувати й отруйним пасльоном, мала свою похмуру чарівність бліда поганка. Та це були отрути давніх, неквапних часів. Нетерпляче молоде покоління — надто жінки, які здійснювали дев'яносто відсотків отруєнь на Омезі,— задовольнялося простим миш'яком або стріхніном залежно від нагоди чи обставин.

Омезькі жінки були консервативні, їх просто не цікавило нескінченне вдосконалення мистецтва труїти, їм були байдужі засоби — цікавили лише наслідки, якнайшвидші і якомога дешевші. Так, глузду в омезьких жінок не бракувало. Хоча завзяті теоретики Інституту отрут і пробували продавати сумнівні розчини контактної отрути чи триденної плісняви й ретельно розробляти складні схеми, залучаючи ос, приховуючи голки і використовуючи пляшечки з подвійними стійками, серед жінок вони не мали попиту. Простий миш'як і швидкодіючий стріхнін займали міцні позиції в отрутному бізнесі. Це, звичайно, спрощувало Баррентові роботу. Він досить легко навчився, як треба лікувати: негайно викликати блювоту, промити шлунок і ввести нейтралізуючий засіб.

Трохи клопоту завдавали чоловіки, які й слухати не хотіли, ніби їх отруєно такими звичайними речовинами, як миш'як чи стріхнін. У таких випадках Баррент прописував різноманітні корінці, трави, гілочки, листя й крихітні гомеопатичні дози отрути. Але такому лікуванню незмінне передували штучна блювота, промивання і введення ліків.

Після того, як він влаштувався, Баррента навідали Форін і Джо. Форін тимчасово працював у доках, розвантажуючи рибальські катери. Джо організував нічну гру в покер серед урядовців Тетрагіда. Ніхто з них високо не піднявся; не маючи на своєму рахунку жодного вбивства, вони сягнули тільки статусу Мешканця Другого Класу і надміру бентежились у товаристві Вільних Громадян,— але Баррент не зазнавався. Форін і Джо були його єдині друзі на Омезі, і він не хотів утрачати їх через різницю в соціальному становищі.

Баррент не багато довідався від них про звичаї та закони Тетрагіда. Навіть Джо не міг до ладу розпитати своїх друзів-урядовців. Закон на Омезі тримали в таємниці. Давні мешканці використовували своє знання закону, щоб уярмлювати новачків. Цю систему зберігала й зміцнювала доктрина нерівності всіх людей, що була наріжним каменем омезької законодавчої системи. Спланувавши нерівність і насаджуючи неуцтво, владу й привілеї тримали в руках давні мешканці.

Звісно, до останку зупинити просування нагору не вдавалося. Але його можна загальмувати, притлумити, наситити небезпеками. Омезькі закони і звичаї з ризиком для життя можна було вивчити на власній шкурі.

Хоча протиотрута крамниця й забирала багато часу. Баррент, не зменшуючи зусиль, шукав дівчину. Йому не вдалося знайти навіть сліду її існування.

Він заприятелював із власниками сусідніх магазинчиків. Один з них, Демонд Гаррісбург, кремезний вусатий молодик, тримав продуктову крамницю. Така робота здавалася трохи кумедною й прозаїчною, але Гаррісбург говорив, що навіть злочинці повинні їсти. А тому мають бути фермери, далі ті, хто обробляє й пакує їжу, а також торговці. Гаррісбург стверджував, що в його підприємства нітрохи не менший престиж, ніж у природніших для Омеги галузях індустрії, пов'язаних із насильницькою смертю.

Окрім того, дядечко Гаррісбургової дружини був Міністром Громадських Робіт. Через нього Гаррісбург сподівався отримати ордер на убивство. Маючи цей важливий з усіх поглядів документ, він міг убивати раз у півроку і претендувати на статус Привілейованого Громадянина.

Баррент згідливо кивав головою, але побоювався, що Демондовій дружині, худій, моторній жінці, ще раніше спаде на думку отруїти свого

чоловіка. Вона ніби розчарувалась у ньому, а розлучатися на Омезі забороняли.

Тем Ренд, його другий сусіда, був привітний високий худорлявий чоловік років сорока з рубцем від опіку, що перетинав його обличчя від лівого вуха аж до рота: це був сувенір, залишений одним із шукачів кращої долі. Шукач не на того напав. Тем Ренд володів збройовим магазином, завжди мав при собі предмети своєї торгівлі й повсякчас вправлявся зі стрільби. Свідки казали, що він зразково вбив напасника. Тем мріяв вступити до Гільдії Вбивць. Він уже подав заяву до цієї суворої і давньої організації і сподівався, що його приймуть протягом місяця.

Баррент придбав у Ренда пістолет. За його порадою він вибрав собі потужний вузькопроменевик Джеміасон-Тайера. Ця модель стріляла швидше і влучніше за будь-яку звичайну зброю, а ударна сила пострілу була така ж, як у куль великого калібру. Для точності пучок променів не розсіювавсь, як у зброї, що нею користувалися Гаджі і що вбивала за десять сантиметрів від цілі. Адже широкопроменеві пістолети заохочували до недбалості. Це була неточна, несерйозна зброя, що потурала легковажності. Будь-хто може стріляти з променевого пістолета, але щоб не схибити з вузькопроменевика, слід безперервно тренуватися, і час при цьому не марнувався: вправний стрілець з вузькопроменевим пістолетом був вартий двох з тепловою зброєю.

Баррент серйозно поставився до поради, оскільки вона йшла від кандидата в убивці і власника збройового магазину. Не одну годину він провів у тирі в підвалі Рейдового будинку, загострюючи свої реакції, навчаючись швидко вихоплювати зброю з кобури.

Лише для того, щоб вижити, треба було чимало зробити і ще більшому навчитись. Але Баррент не збирався гарувати задля якоїсь великої мети. Вілл лише сподівався, що деякий час буде спокій і він зможе зрівнятися у вправності з давніми мешканцями.

Але спокою на Омезі не було ніколи.

Надвечір одного дня, коли Баррент уже зачиняв крамницю, до нього завітав чоловік незвичайного вигляду: років п'ятдесяти, дебелий, з жорстким, грубим обличчям. На ньому був червоний балахон до колін і сандалі. Чоловік був підперезаний ременем, з якого звисали чорна книжечка і стилет з червоною колодкою. Від чоловіка віяло надзвичайною силою і владністю. Баррент не міг визначити його статус.

— Я вже зачиняюся, сер. Але якщо ви хочете щось придбати...

— Я прийшов сюди не купувати,— урвав його відвідувач, дозволивши собі посміхнутись.

— Я зайшов, щоб продати.

— Продати?

— Я Священик,— мовив чоловік.— Ти новенький у моїй дільниці. Я ще не бачив тебе на службі.

— Я нічого не знав про...

Священик змахнув руками.

— Згідно із священними і з мирськими законами незнання не виправдовує невиконання своїх обов'язків. Отже, незнання можна вважати свідомим нехтуванням і карати на основі Закону про загальну особисту відповідальність від двадцять третього року, вже й не кажучи про малий кодекс законів.— Він знов усміхнувся.— Проте питання про ваше переслідування ще не порушувалося.

— Радий почути це, сер,— мовив Баррент.

— "Дядечку" — ось правильна форма звертання,— поправив Священик.— Мене звати Дядечко Інгемар, і я прийшов розповісти тобі про правовірну омезьку релігію, що обожнює той чистий і всемогутній дух Зла, з якого ми черпаємо наснагу і розраду.

— Я з задоволенням послухаю про релігію Зла, Дядечку,— мовив Баррент.— Може, перейдемо до вітальні?

— Без сумніву, Небоже,— погодився Священик і рушив слідом за Баррентом до його помешкання за крамницею.

РОЗДІЛ шостий

— Зло,— почав Священик, затишно вмостившись у найкращому Баррентовому кріслі,— це сила всередині нас, яка надихає людей на дії, що вимагають спритності й витривалості. Служіння Злу — це, по суті, служіння собі самому, отже, це єдине істинне служіння. Той, хто обожнює себе, є ідеальною суспільною істотою, задоволеною своїм місцем в суспільстві, але готовою вхопитися за будь-яку можливість піднятися вище; це людина, яка з гідністю зустрічає смерть і вбиває, не знаючи принизливого почуття жалю. Зло жорстоке, бо є правдивим віддзеркаленням бездушного і байдужого Всесвіту. Зло вічне й незмінне, хоча й приходить до нас у розмаїтих формах мінливого життя.

— Може, вип'єте трохи вина. Дядечку? — спитав Баррент.

— Дякую, це глибока думка,— зауважив Дядечко Інгемар.— Як твої справи?

— Чудово. Правда, цього тижня трохи менше клієнтів.

— Тепер люди не так люблять отруювати,— мовив Священик, замислено смокчучи вино.— Не те що, коли я був хлопчиком, щойно

позбавленим духовного сану й висланим із Землі. Втім, я розповідав тобі про Зло.

— Так, Дядечку.

— Ми сповідуємо Зло,— провадив далі Дядечко Інгемар,— яке уособлює Найчорніший, рогатий і огидний наглядач наших днів і ночей. У Найчорнішого ми знаходимо сім смертних гріхів, сорок тяжких і сто один дрібний злочин. Немає такого злодійства, яке не вчинив би Найчорніший, — бездоганно, як властиво його природі. Ось чому ми, недосконалі істоти, намагаємось дорівнятися до його довершеності. Й іноді Найчорніший винагороджує нас, з'являючись перед людьми в усій красі своєї вогненної плоті. Так, Небоже, я був удостоєний честі побачити його. Два роки тому він показався на закритті Ігор, а за рік до того з'являвся теж.— Священик на хвилю заглибився в споглядання божественного образу. Тоді повів далі: — Відколи ми побачили, що держава дозволяє найповніше виявитись людському Злу, ми обожнюєм і державу: це теж надлюдське, хоча й не божественне, творіння.

Баррент кивнув галовою. Він щосили намагався не заснути. Глухий безбарвний голос Дядечка Інгемара, що торочив про таку банальну річ, як Зло, наганяв на нього сон. Його очі вже майже заплющувались.

— Можна, звісно, спитати,— бубонів далі Дядечко Інгемар,— якщо Зло є найвищим надбанням людської природи, чому тоді Найчорніший дозволяє Добру існувати у Всесвіті? Те, чому існує Добро, протягом століть бентежило всіх неосвічених. Зараз я відповім на це питання.

— Невже, Дядечку? — здивувався Баррент, люто вщипнувши себе за стегно, щоб відігнати сон.

— Та спершу,— мовив Дядечко Інгемар,— давай визначимо наше ставлення до нього. Давай вивчимо природу Добра. Давай сміливо й без

страху поглянемо в обличчя нашого великого ворога, щоб виявити його справжню вдачу.

— Так,— погодився Баррент, думаючи, чи не варто відчинити вікно. Повіки були немов свинцеві. Він енергійно потер очі і спробував зосередити увагу.

— Добро — це облуда,— розповідав Дядечко Інгемар своїм рівним, безбарвним голосом,— що приписує людині такі неіснуючі чесноти, як безкорисливість, скромність, побожність. Як же довести облудність Добра? У Всесвіті є тільки людина і Найчорніший, отже, служіння Найчорнішому є служінням своїй найвищій, найдосконалішій формі. Таким чином, довівши облудність Добра, ми змушені визнати відсутність його проявів. Зрозуміло?

Баррент не відповів.

— Ти зрозумів? — гостріше перепитав Священик,

— Що? — мовив Баррент, бо куняв із розплющеними очима. Він змусив себе прокинутись і спромігся відповісти: — Так, Дядечку, я зрозумів.

— Чудово. Збагнувши це, ми питаємо, чому Найчорніший дозволив навіть примарі Добра існувати у Всесвіті Зла? Адже Зло не можна буде впізнати, якщо не існуватиме щось відмінне. Найкраща відмінність — протилежність. А протилежністю Зла є Добро,— Священик переможно усміхнувся.— Все так просто і ясно, правда?

— Авжеж, Дядечку,— мовив Баррент.— Хочете ще трохи вина?

— Лише крапельку,— погодився Священик.

Він ще десять хвилин розповідав Баррентові про природне й чарівне Зло, притаманне польовим і лісовим звірам, і порадив йому наслідувати ті нелукаві створіння. Врешті він закінчив і підвівся.

— Я дуже радий, що ми змогли трохи побалакати,— мовив Священик, приязно потискаючи Баррентову руку.— Можна розраховувати на те, що в понеділок ви прийдете на нічну відправу?

— Відправу?

— Авжеж,— мовив Дядечко Інгемар.— Щопонеділка опівночі ми відправляємо Чорну месу в Маленькій Шабашній Церкві на Кірквудській дорозі. Після меси Група Жіночого Сприяння звичайно готує закуски, а громада влаштовує танці й хорові співи.— Все це дуже весело,— він широко усміхнувся.— Бачите, навіть служіння Злу може розважати.

— Певен, що це так. Я прийду. Дядечку.

Баррент провів Священика до дверей. Замкнувши вхід, він замислився над тим, що розповів Дядечко Інгемар. Безперечно, на службу треба ходити. Власне, тебе примушують. Він лише сподівався, що Чорна меса не буде такою нудною, як Інгемарове тлумачення Зла.

Священик приходив у п'ятницю. Наступні два дні Баррент працював. Він отримав вантаж гомеопатичних трав і корінців від свого агента з району Кривавої Ями. На те, щоб розібрати й класифікувати їх, пішов майже весь день, а другого дня він розкладав їх у відповідні банки.

У понеділок, вертаючись до крамниці після обіду, Баррент, як йому здалося, бачив ту дівчину. Він кинувся за нею, але загубив її в натовпі.

Прийшовши додому, Баррент побачив, що під двері йому підкинули листа. Це було запрошення до поблизького Магазину Снів. Писали таке:

"Любий Громадянине!

Ми користуємося нагодою привітати нашого нового сусіда й пропонуємо Вам послуги найкращого, на нашу думку. Магазину Снів на Омезі.

За надзвичайно низьку ціну ми видамо Вам сни на будь-який смак. Ми спеціалізуємося на снах, що воскрешають пам'ять про Землю. Ви пересвідчитесь, що Ваш сусіда Магазин Снів пропонує Вам найкращі замінники життя.

Як Вільний Громадянин, Ви, напевне, захочете скористатися нашими послугами. Чи можна сподіватись, що Ви завітаєте до нас протягом тижня?

Власники".

Баррент відклав листа. Він не уявляв собі, що таке Магазин Снів і чим ті сни викликаються. Треба буде довідатися про це. Незважаючи на люб'язні слова запрошення, тон його був категоричний. Безперечно, відвідини Магазину Снів були одним із обов'язків Вільного Громадянина.

Та втім, обов'язок може бути приємним. Назва Магазину Снів звучала знадливо. А за справжнє відновлення пам'яті про Землю можна віддати все, що заправлять власники.

Проте з цим можна зачекати. Цієї ночі відбудеться Чорна меса, і туди вже йти конче необхідно.

Баррент вийшов із крамниці об одинадцятій вечора. Він хотів трохи погуляти по Тетрагіду, перш ніж іти на службу, що починалась опівночі.

Вілл вирушив на прогулянку, почуваючи себе добре і впевнено. І все-таки завдяки незбагненній і несподіваній омезькій природі він мало не

помер, поки дістався до Маленької Шабашної Церкви на Кірквудській дорозі.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

Коли Баррент вийшов на прогулянку, був вологий, гарячий, майже задушливий вечір. У темних вуличках ніде не чулось ані найменшого вітерцю. Хоча на ньому були тільки чорна дірчаста сорочка, шорти, сандалі й пістолетний ремінь. Баррент почувався так, ніби його загорнули в грубу ковдру, Більшість мешканців Тетрагіда, крім тих, що вже прийшли на шабаш, поховалися в прохолоді своїх квартир. Темні вулиці майже збезлюдніли.

Баррент трохи сповільнив ходу. Кілька людей, яких він перестрів на дорозі, тікали до своїх домівок. Цей мовчазний, похмурий біг гарячими вулицями, по яких і ходити важко, наганяв страх. Баррент пробував з'ясувати, що сталося, та ніхто не зупинявся. Один старий крикнув йому через плече:

— Тікай з вулиці, бевзе!

— Чому? — спитав його Баррент.

Дід прогарчав щось нерозбірливе й заквапився далі.

Баррент ішов, нервово обмацуючи руків'я свого пістолета. Коїлося щось дивне, але він не міг збагнути, що саме. Найближчим притулком була Маленька Шабашна Церква, але до неї — півмилі. Мабуть, найліпше йти туди і бути якомога пильнішим.

За кілька хвилин Баррент залишився сам, усюди були закриті двері й віконниці. Він ішов серединою вулиці, розстебнувши кобуру, готовий відбити будь-який напад. Може, сьогодні якесь незвичайне свято на

кшталт Дня Посадки. Може, полюють на Вільних Громадян. На такій планеті, як Омега, все можливо.

Він гадав, що готовий до всього. Та все ж, коли на нього напали, він був заскочений зненацька.

Легкий вітерець зворушив застояне повітря; завмер, а потім повіяв дужче, цього разу відчутно охолоджуючи розпечені вулиці. Вітер скочувався з гір, що височіли над містом, і мчав вулицями Тетрагіда; Баррент відчув, як миттю висохли його зіпрілі спина і груди.

Протягом кількох хвилин клімат Тетрагіда був мов у казці. Потім стало ще холодніше, швидко падала температура. З далеких гірських схилів налітало студене повітря, понизивши температуру до п'ятнадцяти градусів.

"Дивно,— подумав Баррент.— Мабуть, слід бити до церкви".

Він наддав ходи, а температура падала й далі. Було вже близько нуля. На землі з'явилася перша блискуча паморозь.

"Холодніше вже не буде",— подумав Баррент.

Та він помилявся. Сердитий вітер пронизував вулиці, й температура спала до десяти градусів морозу. Повітряна волога опадала вже мокрим снігом.

Замерзнувши до кісток, Баррент побіг порожніми вулицями, а вітер — уже справжня буря — гриз і шарпав його. Вулиці вкрила ожеледиця, стало важче бігти. Він послизнувся й упав, далі вже біг повільніше, обережно ставлячи ноги. А температура спадала далі, вітер гарчав і вив, немов лютий звір.

З-за нещільно припертих віконниць пробилося світло. Він зупинився і став гамселити по жалюзі, але зсередини не долинуло жодного звуку. Баррент зрозумів, що жителі Тетрагіда ніколи нікому не допомагали; чим більше людей гинуло, тим вищими були шанси в тих, хто виживав. Тож Баррент побіг далі, а його ноги від холоду були мов дерев'яні.

Вітер верещав йому у вухах, на землю гупали градини завбільшки з кулак. Він утомився і вже не міг бігти. Тепер Вілл просто йшов замороженим білим світом і сподівався, що встигне дійти до церкви.

Він ішов години, а може, й роки. На одному розі він проминув двох чоловіків, які сиділи попід стіною і вже вкрилися паморозззю. Вони не могли бігти й замерзли на смерть.

Баррент змусив себе побігти знову. Від бігу в нього, немов від удару ножем, закололо в боці, мороз сковував руки й ноги. Невдовзі холод сягне грудей, і тоді настане кінець.

Град сипнув густіше, і Баррент знепритомнів. Несподівано для себе він виявив, що лежить на крижаній землі, а скажений вітер несе геть ті крихти тепла, які ще насилу виробляло тіло.

Наприкінці кварталу жеврів крихітний червоний вогник церкви. Він поповз до нього навкарачки, рухаючись механічно, навіть не сподіваючись добутися туди. Він повз цілу вічність, а червоний маяк ніби й не ближчав.

Та він повз, повз і врешті дістався до дверей церкви. Зіп'явшись на ноги, Баррент натис клямку.

Двері були замкнені.

Він знесилено грюкнув у двері. Через хвилину відчинилось віконечко, і на нього вирячився якийсь чоловік. Потім віконечко знову зачинили. Він

чекав, поки відімкнуть двері. Марно. Хвилини спливали, а їх усе не відчиняли. Чого вони там ждуть? Хіба щось не так? Баррент спробував знову грюкнути в двері, але втратив рівновагу й гепнув на землю. Перекотився на спину й приречено поглянув на замкнені двері. Потім він знепритомнів.

Отямився Баррент на кушетці. Двоє чоловіків розтирали йому руки й ноги, а знизу йшло тепло від грілок. На нього з тривогою дивилося широке, засмагле обличчя Дядечка Інгемара.

— Як почуваєшся, вже краще? — спитав Дядечко Інгемар.

— Гадаю, так,— мовив Баррент.— Чому ви так довго не відчиняли?

— Ми не збиралися відчиняти двері взагалі,— сказав йому Священик. — Закон забороняє допомагати в біді чужинцям. А оскільки ти ще не приєднався до громади, то формально ти чужинець.

— Тоді чому мене впустили?

—.Мій помічник спостеріг, що нас тут парне число. А треба, щоб парафіян було непарне число, а найкраще — коли на кінці трійка. Там, де священний і світський закони суперечать один одному, світський має поступитися. Тож ми впустили тебе всупереч урядовим правилам.

— Доволі дивні правила,— мовив Баррент.

— Я так не вважаю. Як і більшість законів на Омезі, вони спрямовані на зменшення кількості мешканців. Омега — надзвичайно неродюча планета, а невпинний потік нових в'язнів збільшує чисельність населення, що дуже погіршує життя давнім мешканцям. Треба шукати шляхи й засоби, щоб позбавлятися надміру новачків.

— Це несправедливо,— не погодився Баррент.

— Ти вважатимеш інакше, коли сам станеш давнім мешканцем,— мовив Інгемар.— А, судячи з твоєї живучості, ти ним станеш.

— Можливо. Але що то було? Температура понизилася на шістдесят градусів за п'ятнадцять хвилин.

— На шістдесят п'ять градусів, якщо бути точним,— мовив Дядечко Інгемар.— Усе дуже просто. Омега — це планета, що обертається по ексцентричній орбіті довкола подвійної зірки. Далі мені казали, що на її стабільність впливає особливий рельєф планети — розташування гір і морів. Як наслідок маєм одноманітний і вкрай поганий клімат, що характеризується раптовими різкими температурними змінами.

Помічник, маленький, пихатий чоловічок, додав:

— Було обраховано, що Омега перебуває на крайній межі планет, на яких людина може жити без великої допомоги ззовні. Якби коливання між теплом і холодом були трохи гвалтовніші, всяке розумне життя загинуло б.

— Це досконалий світ покарань,— гордо мовив Дядечко Інгемар.— Досвідчені мешканці відчувають, коли насувається холод, і ховаються по домівках.

— Це ж пекло,— мовив Баррент, не знайшовши інших слів.

— Як у воду глянув,— відгукнувся Священик.— Так, пекло, і тому найкраще підходить для служіння Найчорнішому. Якщо тобі, Громадянине Баррент, уже легше, то, може, ми почнемо відправу?

Коли не брати до уваги відморожені кінчики пальців на руках і ногах, Баррент почував себе непогано. Він кивнув головою і рушив слідом за Священиком і парафіянами до головного приміщення церкви.

Після того, що він пережив, Чорна меса неминуче здалася нудною. Зігрівшись на лаві, Баррент дрімав протягом усієї проповіді Дядечка Інгемара про необхідність щодня творити Зло.

— Служіння Злу,— говорив Дядечко Інгемар,— не слід обмежувати лише понеділковими ночами. Навпаки! Пізнання й творіння Зла мають заповнити буденне життя людини. Не кожному дано бути великим грішником, та це нікого не повинно відохочувати. Маленькі паскудства, які творяться протягом усього життя й збираються в сукупний гріх,— найдужче тішать Найчорнішого. Не можна забувати, що деякі великі грішники, навіть демонічні святі, починали досить скромно. Хіба Трастус не був простим крамарем, який обкрадав своїх покупців? Хто сподівався, що цей простачок обернеться на Червоного Душителя з Торндайкського шляху? Хто міг уявити собі, що доктор Луен, син докера, стане найславетнішим у світі авторитетом з практичного застосування тортур? Наполегливість і побожність дозволили цим людям подолати природні перешкоди на шляху до величного місця одесну від Найчорнішого. А це доводить, що Зло однаково приступне і бідним, і багатим.

На цьому проповідь скінчилася. Баррент миттю прокинувся, коли до шанобливих парафіян винесли святі клейноди — кинджал з червоною колодкою і гіпсову жабу. Потім він ще покуняв, поки повільно креслили магічну пентаграму.

Врешті, служба підійшла до завершення. Були виголошені імена злих демонів-заступників: Баела, Форкаса, Бюра, Маркосьяса, Астарота і Бегемота. Прочитали молитву, яка мала захистити від впливу добра. Потім Дядечко Інгемар вибачився: він не знайшов незайманки, щоб сотворити требу на Червоному Вівтарі.

— Нам не вистачило грошей,— мовив він,— для купівлі засвідченої урядом незайманої пеонки. Втім, я певен, що наступного понеділка ми зможемо виконати повний обряд. Мій помічник зараз пройде між вами...

Помічник обніс присутніх тацею з чорною каймою. Як і решта парафіян, Баррент не поскупився. Мабуть, він учинив мудро. Видно було, що Дядечко Інгемар зажурився, не можучи принести в жертву діву. Якщо його журба стане ще тяжчою, то він може повести до вівтаря одного з парафіян, дарма, незайманий той чи ні.

Баррент не залишився на хорові співи й загальні танці. Після закінчення всеношної, він обережно визирнув за двері. Температура підвищилася до двадцяти градусів, і паморозь на землі вже розтала. Баррент потис руку Священикові й заквапився додому.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

Баррентові вже остогидли омезькі пригоди й несподіванки. Він не відходив далеко від своєї крамниці, заглибився у справи і не втрачав пильності. Ззовні він уже не відрізнявся від омезьців: шпаринки підозріливо примружених очей, рука на пістолеті, ноги готові зірватися на біг. Як і давні мешканці, він надбав шосте почуття,— почуття небезпеки.

Ночами, після того як на двері й вікна опускалися грати і вмикалася потрійна система охорони, Баррент лежав у ліжку й намагався згадати Землю. Досліджуючи туманні закутки своєї пам'яті, він натрапляв на дразливі натяки і сліди, уривки картин: широке шосе, що в'ється до Сонця, частина грандіозного міста, розташованого на багатьох рівнях, вигнутий корпус космічного корабля, побачений зблизька. Але картинки не складалися в одне ціле. Вони держались якусь мить, а тоді зникали.

У суботу до Баррента прийшли Джо, Деніс Форін і його сусіда Тем Ренд. Притон Джо процвітав, і він уже зумів тицьнути, де треба, хабар і отримав статус Вільного Громадянина. У Форіна на таке бракувало розуму й промітності, і він ще досі був просто Мешканцем. Але Тем Ренд пообіцяв узяти кремезного фальшувальника до себе помічником, коли його приймуть до Гільдії Убивць.

Вечір розпочався досить приємно, але завершився, як і завжди, суперечкою про Землю.

— Послухайте,— мовив Джо.— Ми всі знаємо, як виглядає Земля. Це комплекс велетенських плавучих міст. Їх побудували на штучних островах у різних океанах...

— Ні, міста стоять на суходолі,— заперечував Баррент.

— На воді,— не погоджувався Джо.— Народ Землі повернувся в море. У кожного є спеціальні кисневі пристрої для дихання у солоній воді. На суходолі вже давно ніхто не живе. Море постачає все...

— Аж ніяк,— стояв на своєму Баррент.— Я пам'ятаю великі міста, але вони були на суходолі.

Форін теж мав свої погляди:

— Ви обидва помиляєтесь. Навіщо Землі потрібні міста? Від них відмовились вже кілька століть тому. Земля тепер нагадує ландшафтний парк. У кожного є власний будинок і кілька акрів землі. Ніхто не вирубує ліси й джунглі. Люди живуть у злагоді з природою, замість підкорювати її. Хіба не так, Теме?

— Майже, але не зовсім,— мовив Тем Ренд.— Міста ще існують, але їх заховали під землю. Усі ті величезні заводи і виробничі зони. А все інше — таке, як каже Форін.

— Заводів більше немає,— затявся Форін.— Вони не потрібні. Будь-які речі, необхідні людям, можуть бути виготовлені силою думки.

— А я кажу тобі,— мовив Джо,— що пам'ятаю плавучі міста! Я жив у секторі Німуї на острові Пасіфе.

— Ти гадаєш, ніби це щось доводить? — спитав Ренд.— А я пригадую, що працював на вісімнадцятому підземному рівні у Нуева Чікага. Я мусив відробити двадцять днів на рік. Решту часу проводив просто неба в лісах...

Форін заперечив:

— Ти помиляєшся, Теме. Немає ніяких підземних рівнів. Я виразно пам'ятаю, що мій батько був Контролером Третього Класу. Щороку наша родина проїздила кількасот миль. Коли нам було щось потрібне, мій батько просто думав про це — і воно з'являлося, немов з неба падало. Він обіцяв навчити цьому й мене, але, гадаю, так і не встиг.

— Що ж,— мовив Баррент,— майже напевне хтось із нас помиляється.

— Це вже точно,— погодився Джо.— Але хто з нас правий — ось у чому полягає питання.

— Про це ми ніколи не довідаємося,— мовив Ренд.— Принаймні тут.

На цьому дискусію припинили.

Наприкінці тижня Баррент отримав ще одне запрошення із Магазину Снів, але вже значно гостріше. Він вирішив одразу ж спекатися цього обов'язку. Вілл перевірив температуру повітря: вона піднялася майже до сорока градусів. Уже набувши омезького досвіду, він напакував у сумку теплі речі й вирушив з дому.

Магазин Снів містився на проспекті Смерті. Баррент опинився у невеличкій розкішно вмебльованій приймальні. Прилизаний молодик за полірованим столом обдарував його штучною усмішкою.

— До ваших послуг,— мовив молодик.— Мене звати Номіс А. Аркдраген, я молодший розпорядник з нічних снів.

— Я хотів би знати, як воно робиться,— звернувся до нього Баррент. — Яким чином навіюються мрії, що то за мрії,— коротше кажучи, все.

— Звісно,— мовив Аркдраген.— Ми все вам пояснимо, Громадянине...

— Баррент. Вілл Баррент.

Аркдраген кивнув головою і звірив ім'я зі списком, що лежав на столі. Підвівши погляд, він мовив:

— Наші сни викликає дія наркотиків на мозок і центральну нервову систему. Існує велика кількість наркотиків, за допомогою яких можна досягти бажаного ефекту. Найпоширеніші: героїн, морфій, опіум, кока, гашиш, пейотл. Це суто земні продукти. Але є ще чисто омезькі: Чорні Капці, тринаркотин, перлинка, джедала, манісі та різноманітні сполуки кармоїдної групи. Всі вони навіюють видіння.

— Розумію,— сказав Баррент.— Отже, ви продаєте наркотики.

— Аж ніяк! — заперечив Аркдраген.— Усе не так просто, не так грубо. В давнину на Землі люди самі собі вводили наркотики. І природно, що видіння були цілком випадкові. Не можна було передбачити, що і як довго вам увижатиметься. Люди не були певні, чи вони побачать чарівний сон, чи жахіття, налякаються чи потішаться. Цю непевність усунули сучасні Магазини Снів. Сьогодні наші наркотики ретельно зважують, змішують і дозують індивідуально. Навіювання снів стало точною наукою: ми можемо навіювати і спокій нірвани за допомогою Чорних Капців, і барвисті галюцинації, викликані тринаркотином і пейотлем; ми також можемо породити сексуальні фантазії— перлинка і морфій, і, врешті, кармоїдна група створює ілюзію поновлення пам'яті.

— Мене цікавить саме поновлення пам'яті,— мовив Баррент.

— Я б не радив вам цього для перших відвідин,— насупився Аркдраген.

— Чому?

— Земні видіння діють на нервову систему сильніше, ніж будь-яка інша уявна продукція. Доцільно спершу виробити певний захист від них. Для початку я б рекомендував приємну сексуальну фантазію. Цього тижня у нас саме розпродаж сексуальних фантазій.

Баррент похитав головою:

— Тут я віддаю перевагу дійсності.

— Ви не пошкодуєте,— солоденько всміхаючись, умовляв його помічник розпорядника.

— Повірте, коли звикнути до видінь, справдешній секс утрачає всю свою звабу.

— Не хочу,— рішуче заперечив Баррент.— Мені потрібні земні видіння.

— Але ж у вас ще й захисту ніякого нема! — вигукнув Аркдраген.— Ви ще навіть не стали наркоманом.

— А хіба це необхідно?

— Це суттєво,— сказав йому Аркдраген,— а також неминуче. Всі наші наркотики, як того й вимагає закон, призводять до наркоманії. Розумієте, щоб по-справжньому оцінити наркотик, треба виробити потяг

до нього. Тоді насолода набагато дужча, та й захист уже якийсь є. Саме тому, я гадаю, вам слід почати з...

— Я хочу видіння про Землю,— стояв на своєму Баррент.

— Дуже добре,— неохоче погодився Аркдраген. — Але ми знімаємо з себе відповідальність за можливі психічні травми.

Помічник провів Баррента довгим коридором, куди виходило багато дверей — за деякими чулися глухі стогони й солодкі зітхання.

— Вони бачать,— коротко повідомив Аркдраген. Він завів Баррента до відкритої кімнати наприкінці коридора. Там сидів привітний бородань у білому халаті й читав книжку.

— Доброго вечора, докторе Вейн,— привітався Аркдраген.— Ось громадянин Баррент. Перші відвідини. Наполягає на видіннях про Землю. — Сказавши це, він повернувся і вийшов.

— Гаразд,— мовив лікар.— Гадаю, ми вам допоможемо.— Він відклав книжку.— Лягайте сюди, громадянине Баррент.

Посередині кімнати стояв довгий регульований стіл. Над ним нависав якийсь складний прилад. Попід задньою стіною кімнати стояли скляні шафки, заповнені прямокутними банками: Вілл пригадав свої протиотрути.

Він ліг. Доктор Вейн зробив загальне обстеження, потім перевірив його навіюваність, гіпнотичний індекс, реакцію на одинадцять основних груп наркотиків і, врешті, схильність до тетанічних та епілептичних корчів. Він записав результати обстеження в блокнот, звірив зі своїми таблицями, підійшов до шафи і став змішувати наркотики.

— Це, мабуть, небезпечно? — спитав Баррент.

— Не обов'язково,— мовив доктор Вейн.— У вас досить міцне здоров'я. Таки дуже міцне, та ще й украй низький індекс навіюваності. Звісно, якісь прослідки епілепсії є, можливо, внаслідок накопичення алергічних реакцій. Але тут нічого не вдієш. У нас іноді можна отримати психічну травму, що призводить до божевілля або смерті. Такі типи — цікавий предмет досліджень: дехто так поринає у свої видіння, що їх уже неможливо повернути до дійсності. Я думаю, що такий стан треба вважати формою божевілля, хоча насправді це й не так.

Лікар урешті змішав наркотики і набрав розчин у шприц. А Баррент засумнівався, чи правильно він зробив, прийшовши сюди.

— Може, відсунемо сеанс,— мовив він.— Я не певен, що...

— Ні про що не хвилюйтеся,— заспокоїв його лікар.— Це найкращий Магазин Снів на Омезі. Спробуйте розслабити м'язи. Напруження може спричинити тетанічні корчі.

— Гадаю, містер Аркдраген мав рацію. Мабуть, мені не слід було починати з видінь про Землю. Він сказав, що це небезпечно.

— Зрештою,— мовив лікар,— що таке життя без краплі ризику? А втім, найчастіше вражається мозок і розриваються кровоносні судини. А про такий випадок у нас є все необхідне.

Він заніс шприц над Баррентовою рукою.

— Я передумав,— мовив Баррент і став підніматися з ліжка. Доктор Вейн, ніби не чуючи його, застромив голку в руку.

— Якщо ти вже зайшов сюди, то знай: у Магазині Снів не передумують. Спробуй розслабитися...

Баррент розслабився. Він ліг на спину, і в нього у вухах зазвучав пронизливий спів. Вілл спробував зосередитись на лікаревім обличчі. Але обличчя стало іншим.

Обличчя було старе, округле й м'ясисте. Складки сала ховали підборіддя й шию. Обличчя було спітніле, приязне, стурбоване.

Це був Радник Баррентового п'ятого курсу.

— Слухай, Вілле,— мовив Радник,— ти повинен бути обачним. Треба навчитися стримувати свій норов, Вілле, треба!

— Знаю, сер,— відповів Баррент.— Але я просто збожеволів через...

— Вілле!

— Добре,— мовив Баррент.— Я буду обачним.

Він вийшов з ректорату університету й попростував у місто. Це було фантастичне місто: хмарочоси, вулиці на багатьох рівнях, які виблискували всіма переливами срібла й діамантів, пихате місто, що повелівало багатьма країнами і планетами. Баррент крокував по третьому пішохідному рівню і з люттю думав про Ендрю Теркалера.

Через Теркалера і його смішні ревнощі відхилили Баррентову заяву про прийом до Корпусу Дослідження Космосу. Тут його Радник нічим не міг допомогти — Теркалер мав надзвичайний вплив на Приймальну комісію. Лише через повних три роки він зможе знову просити про прийом. А тим часом буде прикутий до Землі і сидітиме без роботи. Бо ж він учився для позаземних досліджень. На Землі для нього не було місця, і ось тепер його відгородили від космосу.

Теркалер!..

Баррент зійшов з пішохідної доріжки й скористався експресом до Санте. Поки тротуар мчав, він обмацував маленький пістолет у кишені. На Землі забороняли мати зброю, і свій пістолет він дістав бозна-якими шляхами.

Він вирішив убити Теркалера.

Далі попливли якісь гротескові обличчя. Видіння потьмяніло. Коли зір його прояснів, Баррент побачив, що вже цілиться в миршавого косоокого чоловіка, чий крик про пощаду нагло урвався.

Донощик з похмурим і непроникливим обличчям бачив злочин і повідомив поліцію.

Поліцейські в сірій уніформі заарештували його й віддали під суд.

Суддя з неуважним пергаментним лицем виніс вирок: довічне заслання на планету Омега з неодмінним стиранням пам'яті.

Потім сон перетворився на коловорот жахів. Баррент дерся по масному стовпу, стрімкій скелі, намагався вибратися з колодязя з гладенькими стінами. За ним гнався Теркалерів труп з розпанаханими грудьми. Труп з двох боків підтримували похмуроликий донощик і пергаментноликий суддя.

Баррент біг пагорбом, вулицею, гребнем даху. Переслідувачі не відставали. Він забіг до тьмяної жовтої кімнати, зачинив і замкнув за собою двері. Обернувшись, він побачив, що замкнув себе разом з Теркалеровим трупом. З відкритої рани в грудях росли гриби, а покраяну шрамами голову вінчала червоно-синя пліснява. Труп наступав, тягся до нього, і Баррент пірнув крізь вікно головою вперед.

"Прокинься, Барренте. Ти перебрав. Прокинься."

Баррент не мав часу слухати. Вікно обернулося на шахту — він ковзав, чіпляючись за поліровані стіни, і врешті опинився в амфітеатрі. Там, по срібному піску, спираючись на оцупки рук і ніг, до нього повз труп. На величезній трибуні не було нікого, крім судді й донощика,— вони сиділи поруч і спостерігали.

"Він застряв".

"Що ж, я попереджав його..."

"Прокинься, Барренте. Це лікар Вейн. Ти на Омезі в Магазині Снів. Прокинься. Ще не пізно, якщо ти негайно опануєш себе".

Омега? Сон? Нема коли подумати про це! Баррент перепливав темне смердюче озеро. Суддя й донощик пливли слідом і штовхали труп, з якого мало-помалу злазила шкіра.

"Барренте!"

А тепер озеро заповнював густий кисіль, що лип до рук і ніг, ліз у рот, а суддя й донощик...

"Барренте!"

Баррент розплющив очі й опинився на регульованому ліжку в Магазині Снів. Над ним схилився трохи стривожений лікар Вейн. Поруч стояла медсестра з кисневою маскою і коробочкою зі шприцами. За ними був Аркдраген, який витирав спітніле чоло.

— Я й не думав, що з вами таке станеться,— мовив лікар Вейн.— Справді не думав.

— Він вихопився саме вчасно,— зауважила медсестра.

— Я застерігав його,— мовив Аркдраген і вийшов з кімнати.

Баррент сів.

— Що сталося? — спитав він. Лікар Вейн знизав плечима.

— Важко сказати. Можливо, ви схильні до циклічних реакцій, а може, й наркотики не зовсім чисті. Але таке більше одного разу не трапляється. Повірте мені, Громадянине Баррент, вживання наркотиків дає насолоду. Гадаю, наступного разу вам сподобається.

І далі тремтячи від побаченого, Баррент був певен, що наступного разу для нього не буде. Він не хотів ще раз пережити цю маячню.

— Я вже став наркоманом? — поцікавився він.

— О, ні,— мовив лікар Вейн.— Наркоманія настає після третіх чи четвертих відвідин.

Баррент подякував і розпрощався. Він підійшов до столу Аркдрагена й запитав, скільки слід заплатити.

— Нічого,— Аркдраген розуміюче усміхнувся.— Перше частування завжди за рахунок закладу.

Баррент вийшов з Магазину Снів і заквапився додому. Він отримав багатий матеріал для роздумів. Адже тільки тепер він остаточно переконався, що скоїв навмисне вбивство.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

Бути звинуваченим в убивстві, про яке не пам'ятаєш,— це одне, а згадати самому вбивство, за яке тебе засудили,— зовсім інше. Такому свідоцтву не можна не вірити.

Баррент спробував розібратися у своїх розтривожених почуттях. До відвідин Магазину Снів він не відчував себе убивцею, дарма що його звинуватили на Землі. Найгірше, що припускав Баррент,— те, ніби він убив, раптом знетямившись від люті. Але холоднокровне обмислити і здійснити вбивство...

Чому він зробив це? Невже його жага помсти була така невгамовна, що її не стримали усі умовності Земної цивілізації? Певне, так. Він убив, хтось доніс на нього, і судовий вирок заслав його на Омегу. Він — убивця на планеті злочинців. Отже, щоб жити безжурно, йому треба просто не опиратися своєму природному нахилу до вбивства.

Проте Баррент переконався, що для нього це тяжко. Йому на диво мало подобалось лити кров. У День Вільного Громадянина він, дарма що вийшов озброєний на вулицю, так і не зміг примусити себе вбити хоч одного представника нижчих класів. Він не хотів убивати! З огляду на те, хто він і де перебуває, це був смішний забобон, але така вже в нього натура. Хай Тем Ренд і Джо скільки завгодно торочать йому про обов'язки Вільного Громадянина, Баррент і далі вважатиме вбивство гидотою.

Він спробував звернутися по допомогу до психіатра, і той сказав, що його нехіть до вбивства своїм корінням сягає в нещасливе дитинство. Ця фобія ще дужче посилилась внаслідок психічної травми в Магазині Снів. А відтак убивство, найбільше соціальне благо, стало йому огидне. Такий противбивчий невроз у людини, немов самою природою створеної для мистецтва смерті,— сказав психіатр,— неминуче призведе до руйнування Баррентової особистості. Єдиний вихід — усунути невроз. Психіатр запропонував негайне лікування в ізоляторі для злочинно нездатних убити.

Баррент відвідав ізолятор і почув, як божевільні пацієнти вигукували про доброту, справедливість, святість життя та інші непристойності. Він не хотів ставати одним із них. Може, він хворий, але ж не настільки!

Друзі застерігали його, мовляв, небажання допомогти собі доведе до біди. Баррент погоджувався з ними, але сподівався, що, вбиваючи тільки тоді, коли це буде необхідно, він уникне уваги високопоставлених осіб, які наглядають за виконанням закону.

Кілька тижнів, здавалося, його план мав успіх. Вія зневажав чимдалі категоричніші запрошення Магазину Снів і не відвідував релігійні відправи. Торгівля йшла жваво, і на дозвіллі Баррент вивчав рідкісні отрути і вправлявся у стрільбі. Він часто думав про дівчину. Баррент досі зберігав пістолет, який вона йому дала. Цікаво, чи колись він ще побачить її?

Він думав також про Землю. Після відвідин Магазину Снів у нього часом на мить оживала пам'ять, виникали неясні спогади: пошарпаний негодою будинок, купка зелених дубів, річковий вигин за вербами. Ці напівспогади про Землю сповнювали його нестерпною тугою. Як і всі мешканці Омеги, він по-справжньому хотів лише одного — повернутися на батьківщину.

А це було неможливо.

Потихеньку минали дні, і біда прийшла несподівано. Якось серед ночі загупали в двері. Ще й не прокинувшись як слід, Баррент одімкнув їх. Четверо чоловіків в уніформі ввірвалися до приміщення й повідомили Баррента, що його заарештовано.

— За що — спитав Баррент.

— За невживання наркотиків,— сказав один із них.— У вас є три хвилини, щоб одягтися.

— Що мені загрожує?

— Про це довідаєтесь в суді,— мовив агент. Він підморгнув іншому агентові й додав: — Але єдиний спосіб вилікувати ненаркомана — вбити його. Ну?

Баррент одягнувся.

Його завели до однієї з кімнат просторого Департаменту Юстиції. Кімнату називали Судом Кенгуру — на честь стародавньої англосаксонської судової процедури. Навпроти неї в коридорі була Зоряна Палата — також вельми давня інституція. А за ними містився Вищий Касаційний Суд. [Суд Кенгуру – інсценований злочинцями суд у камері; Зоряна Палата – суд, що існував в Англії з 15 ст. По 1641 р. І залежав від феодала; ці обидва суди – символ сваволі і беззаконня]

Суд Кенгуру ділила навпіл висока дерев'яна перегородка: однією з основ омезького правосуддя було те, що обвинувачений не повинен бачити ні суддів, ні свідків, які виступатимуть проти нього.

— Арештований, підведіться,— пролунав голос з-за перегородки. Голос, тонкий і безбарвний, долинав з маленького динаміка. Баррент ледве розбирав слова: як і було задумано, губилися інтонація та індивідуальність. Навіть промовляючи, суддя залишався безликим.

— Вілле Барренте,— сказав суддя.— Вас звинувачують, по-перше, у невживанні наркотиків, а по-друге, у відсутності релігійного благочестя. Про менший злочин повідомив під присягою Священик. Про більший злочин є свідчення з Магазину Снів. Чи можете ви спростувати ці звинувачення?

— Ні, сер, не можу,— відповів Баррент, трохи подумавши.

— У вашому випадку,— провадив далі суддя,— відсутність релігійного благочестя можна не брати до уваги, оскільки це ваша перша провина. Але невживання наркотиків вважається найтяжчим злочином проти Омезької держави. Безперервне вживання наркотиків є накинутим привілеєм кожного Громадянина. Добре відомо, що привілеї слід використовувати, інакше вони просто втрачаються. А втратити привілеї — означає втратити наріжний камінь нашої свободи. Отже, відмовлятись від привілеїв або ж хоч якось нехтувати ними — це вже зрада батьківщини.

По цих словах запала тиша. Охоронці неспокійно переступали з ноги на ногу. Баррент, який вважав своє становище безнадійним, чекав, затамувавши подих.

— Наркотики служать для різних цілей,— мовив урешті невидимий суддя.— Зайве перелічувати їхні достоїнства. Але все-таки мушу сказати, що з погляду держави наркомани — це лояльні громадяни, а наркотики є головним джерелом прибутків, і від них, зрештою, залежить увесь наш спосіб життя. Далі я ще додам, що люди, які не вживають наркотиків, неминуче виявляють ворожість до наших омезьких порядків. Я так

довго пояснюю вам це, Вілле Барренте, щоб ви краще збагнули

вирок суду, який зараз буде оголошено.

— Сер,— почав Баррент.— Я помилявся, уникаючи наркоманії. Я не прошу про полегкість, посилаючись на незнання, оскільки знаю, що для закону такі виправдання не існують. Але щиро прошу суд надати мені можливість виправитись. Прошу не забувати, сер, що я ще можу стати на шлях наркоманії.

— Суд бере це до уваги,— мовив суддя.— Саме тому суд із задоволенням продемонструє вам усю силу гуманного правосуддя. Замість вищої міри покарання ви можете обирати між двома м'якшими

вироками. Перший вирок — каральний: вас позбавлять правої руки і лівої ноги за злочин проти держави. Але ви збережете життя.

— Який же буде другий вирок, сер? — мовив Баррент, ковтнувши слину.

— Цей вирок не каральний: ви повинні будете пройти випробування "судом Божим". Якщо ви залишитесь живим після випробування, то вам буде повернено відповідне становище у суспільстві.

— Я обираю "суд Божий",— мовив Баррент.

— Дуже добре,— сказав суддя.— Хай звершиться правосуддя.

Баррента вивели з кімнати. За спиною він почув приглушений сміх одного з вартових. Чи не помилився він? Може, "суд Божий" набагато гірший, ніж каліцтво?

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

На Омезі кажуть, що між судом і виконанням вироку не просунути навіть леза ножа. Баррента одразу відвели до великої округлої кімнати в підвалі Департаменту Юстиції. Стінки кімнати були складені з дикого каменю, а з високої вигнутої стелі світили яскраві дугові лампи. З одного боку стіна не досягала стелі — і там містилися лави для глядачів. Коли до кімнати ввійшов Баррент, вони були вже майже заповнені і букмекери продавали програмки зі списками засуджених.

Кілька секунд Баррент стояв сам на кам'яній підлозі. Потім в одній вигнутій стіні відкинулася панель, і до приміщення вкотилася невеличка машинка.

На трибуні для глядачів почувся голос з репродуктора:

— Леді і джентльмени, прошу уваги! Зараз почнеться "суд Божий" 642-ВГ223 між громадянином Баррентом і ГМЕ 213. Будь ласка, займіть свої місця. Змагання почнеться за кілька хвилин.

Баррент оглянув свого супротивника. Чорна блискуча півкуля, майже в метр заввишки. Вона нервово каталася вперед-назад на маленьких коліщатках. На її гладенькій металевій поверхні спалахували візерунки з червоних, зелених і бурштинових вогників. У Баррента промайнули нечіткі спогади про якусь істоту з океанів Землі.

— Для тих, хто вперше відвідує нашу галерею,— лився з гучномовця голос,— коротко пояснюю. В'язень Вілл Баррент добровільно обрав "суд Божий". Знаряддя правосуддя, в даному випадку ГМЕ 213, є витвором технічного генія Омеги. Машина, або Макс, як її називають друзі й шанувальники,— це надзвичайно ефективне знаряддя вбивства: вона здатна вбити людину двадцятьма трьома способами, більшість яких надзвичайно болючі. З метою використання в суді, машина діє за принципом випадковості. Це означає, що Макс не може обирати спосіб убивства. Кожна із двадцяти трьох програм вмикається і вимикається навмання, тривалість програми — від однієї до шести секунд.

Макс несподівано виїхав на середину кімнати, і Баррент сахнувся від нього.

— В'язень,— провадив далі гучномовець,— може знешкодити машину. В такому разі його звільняють і повертають йому всі права і привілеї його статусу. Різні машини знешкоджуються по-різному. Теоретично в'язень завжди може виграти. Але на практиці таке трапляється в 3—5 випадках із ста.

Баррент огледів галерею з глядачами. Судячи з одягу, всі ці чоловіки й жінки були з найвищих привілейованих верств.

І раптом у першому ряду він побачив дівчину, що дала йому пістолет у день прибуття до Тетрагіда. Вона була така ж гарна, як і в його спогадах, але на її блідому, овальному обличчі не було й натяку на якісь почуття. Вона пильно дивилася на нього зі щирим і безпосереднім інтересом, мов на незвичайного жука в банці.

— Змагання починається! — оголосив гучномовець.

Баррент не мав більше часу думати про дівчину, бо машина котилася на нього.

Він обережно відходив від машини. Макс випустив тонкий мацак, на кінці якого блимав білий вогник. Машина відтискала Баррента до стіни.

Раптом Макс зупинився. Баррент почув брязкіт механізму. Мацак втягнувся, а на його місці з'явилася колінчата металева рука, що закінчувалася лезом ножа. Тепер машина рухалася швидше і притисла Вілла до стіни. Рука опустилась, але Баррентові вдалось уникнути удару. Він почув, як лезо дряпнуло по каменю. Коли рука втяглася, Баррент зміг знову перейти на середину кімнати.

Він розумів, що машину можна знешкодити тільки під час паузи, поки селектор обирає спосіб убивства. Але як знешкодити гладеньку й вигнуту, мов черепаха, залізяку?

Макс знову рушив до нього: тепер його металеву шкіру вкривала плівка темно-зеленої речовини, в якій Баррент одразу розпізнав контактну отруту. Він побіг уздовж стіни, намагаючись уникнути фатального доторку.

Машина стала. Нейтралізатор омив її поверхню від отрути. Потім Макс метнувся до Баррента, мабуть, наміряючись ударити його, бо ніякої зброї не було видно.

Баррентові довелося скрутно. Він стрибнув убік, але механізм не відставав. Баррент безпорадно став до стіни, а Макс наддав швидкості.

Півкуля зупинилася за кілька сантиметрів від нього. Клацнув селектор. З Макса висунулося щось схоже на ключку.

Баррент подумав, що це нагадує вправи з прикладного садизму. Якщо так триватиме досить довго, то машина просто заганяє і вб'є його, як їй заманеться. Треба робити щось негайно, поки в нього є сила.

Не встиг він так подумати, як машина змахнула ключкою. Баррент не зміг повністю ухилитися від удару. Ключка влучила в ліве плече. Рука заніміла.

Макс перемикався знову. Баррент кинувся на його гладку опуклу спину. На її вершині він помітив два крихітних отвори. Молячи долю, щоб це були отвори для забору повітря, Баррент затис їх пальцями.

Машина стала мов укопана, й глядачі заревли. Баррент чіплявся занімілою рукою за гладеньку поверхню і водночас намагався не відірвати пальці від отворів. Зелені лампочки на машині згасли і натомість засвітилися бурштинові, а потім червоні. Рівне дзижчання перейшло у натужний стугін.

А тоді машина вистромила запасні сопла для забору повітря. Баррент спробував затулити їх своїм тілом. Але Макс, несподівано прокинувшись до життя, різким рухом скинув його з себе. Баррент підхопився на ноги й відбіг на середину арени.

Змагання тривало не більше п'яти хвилин, а Баррент уже виснажився. Він насилу відступав від машини, що котилася до нього з широким, блискучим тесаком.

Коли рука-тесак замахнулася, Баррент не ухилився, а кинувся на неї. Він схопив її обома руками і став викручувати. Метал затріщав, і Баррентові здалося, що він зможе зламати її в суглобі. Якби йому вдалося відламати металеву руку, то, може, він тим самим знешкодив би й машину. В крайньому разі, її можна буде використати замість зброї...

Макс несподівано дав задній хід. Баррент намагався утримати руку, але не зміг. Він упав долілиць. Тесак просвистів і розпанахав йому плече.

Баррент перевернувся на спину й поглянув на галерею. Йому настав кінець. Може, варто підставити груди під наступний удар і разом покласти цьому край? Глядачі з усмішками чекали, поки Макс обере інший спосіб убивства.

А дівчина робила йому якісь знаки.

Баррент придивився пильніше, намагаючись утямити, що вона хоче сказати. Дівчина показувала, що треба щось перекинути, перекинути й зруйнувати.

Часу роздивлятись не було. Хитаючись від утрати крові, він звівся на рівні й уважно глянув на машину. Його не цікавило, якою зброєю та скористається цього разу: всю свою увагу Баррент зосередив на колесах.

Коли Макс наблизився до нього, Вілл метнувся під колеса.

Машина спробувала загальмувати й звернути, але було пізно, колеса вкотилися на Баррентове тіло, й машина перехилилася. Баррент застогнав під її вагою. Зібравши останні сили, він вигнув спину і спробував підвестися.

Якусь мить машина стояла на боку, зберігаючи рівновагу. Її колеса шалено оберталися. Потім вона перекинулася на спину. Баррент упав поруч.

Коли його зір прояснів, машина й далі лежала на спині. Вона вистромила кілька підойм і намагалася перевернутися.

Баррент кинувся на черево механізму і загамселив по ньому кулаками. Без наслідків. Він спробував відірвати колесо і не зміг. Макс підвівся: ось-ось він перевернеться й продовжить змагання. Кутом ока він помітив знаки дівчини. Вона весь час показувала, що треба щось вийняти.

Тільки тоді Баррент побачив невеличку запобіжникову коробку біля одного з коліс. Він відірвав кришку, зламавши при цьому кілька нігтів, і витяг запобіжник.

Машина тихесенько зітхнула.

Баррент знепритомнів.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

На Омезі панує закон. Прихований чи відкритий, священний чи світський, він визначає поведінку всіх громадян — від найнижчих серед нижчих до найвищих серед вищих. Без нього не було б привілеїв для тих, хто творить закон; отже, закон був абсолютно необхідний. Без закону і його суворого дотримання, Омега перетворилася б на невимовний хаос, у якому правами людини було б тільки те, що вона здатна захистити самотужки. Така анархія означала б загибель омезького суспільства, і насамперед тих старших громадян з правлячих класів, які здобули високе становище, але втратили навички влучної стрільби.

Отож закон був необхідний.

Але Омега, крім того, була ще злочинним суспільством, яке складалося виключно з осіб, що порушили земні закони. Це було суспільство, яке, зрештою, сприяло розвиткові особистості. В цьому

суспільстві королем був порушник закону. Злочини не забороняли — ними захоплювалися, за них навіть винагороджували. В цьому суспільстві спроби зневажити закон оцінюють залежно від того, мали вони успіх чи ні.

У тому-то й полягає парадокс: злочинне суспільство з абсолютними законами, які треба було порушувати.

Суддя, і далі схований за перегородкою, пояснив усе це Баррентові. Минуло вже кілька годин після "суду Божого". Баррент побував у санітарній частині, де його трохи підлатали. Здебільшого пошкодження були незначні: два зламаних ребра; глибокий поріз на лівому плечі, подряпини та садна.

— А тому,— провадив далі суддя,— закон водночас має бути порушуваний і непорушний. Ті, що не порушують закон, не здобувають вищого статусу. Їх рано чи пізно вбивають, бо їм бракує необхідної ініціативи, щоб вижити. Для тих, хто, як і ви, порушує закон, ситуація дещо інша. Закон карає їх з абсолютною суворістю — якщо тільки вони не зможуть уникнути покарання.

Суддя трохи помовчав, а тоді замислено повів далі:

— Ідеальна людина на Омезі та, яка розуміє закони, визнає їх необхідність, знає про кару за їх порушення і все-таки нехтує ними — і перемагає! Оце, сер, і буде ідеальний злочинець і водночас ідеальний омежець. Саме цього ви досягли, Вілле Барренте, здолавши супротивника в "суді Божому".

— Дякую, сер,— мовив Баррент.

— Я хочу, щоб ви збагнули,— провадив суддя,— що одне вдале порушення закону не означає обов'язкової удачі наступного разу. Кожна нова спроба зменшує ваші шанси,— але в разі перемоги винагорода

щоразу зростає. Тому я радив би вам обачно використовувати набуте знання.

— Я буду обачним, сер.

— Добре. Отже, ваш статус підвищився — ви тепер Привілейований Громадянин з усіма правами і обов'язками, які випливають звідси. Вам дозволено й далі утримувати протиотрутну крамницю. Але це ще не все: вам безкоштовно надається тижнева відпустка на Озері Хмар. І ви можете взяти з собою будь-яку жінку на ваш вибір.

— Перепрошую. Поясніть, будь ласка, останній пункт,— попросив Баррент.

— Тижнева відпустка,— повторив прихований суддя,— з будь-якою жінкою на ваш вибір. Це висока винагорода, оскільки на Омезі чоловіків ушестеро більше, ніж жінок. Ви можете обрати будь-яку неодружену жінку незалежно від її бажання. Даю вам для цього три дні.

— Мені не потрібно три дні,— відмовився Баррент.— Я хочу дівчину, котра сиділа в першому ряду галереї для глядачів. У неї чорне волосся і зелені очі. Ви знаєте, кого я маю на увазі?

— Так,— повільно проказав суддя.— Я знаю, кого ви маєте на увазі. Її звати Мойра Ерме. Мені здається, що вам треба обрати іншу жінку.

— Чи є для цього якась особлива причина?

— Ні. Але, повірте, вам буде набагато краще, якщо ви зміните свій вибір. Мій помічник із задоволенням познайомить вас із списком придатних для цього молодих жінок. Усі вони мають посвідчення про привабливість. Деякі пройшли суворий дворічний курс навчання у Жіночому Інституті, де, як, може, ви знаєте, їх вчили мистецтва й науки гейш. Особливо я рекомендував би вам...

— Мені потрібна Мойра,— урвав його Баррент.

— Парубче, ви робите велику помилку.

— Що ж, доведеться ризикнути.

— Гаразд,— не став сперечатися суддя.— Ваш відпочинок починається завтра о дев'ятій ранку. Я щиро зичу вам удачі.

Охоронці вивели Баррента з суддівських палат і супроводили аж до протиотрутної крамниці. Друзі, які чекали на повідомлення про страту, прийшли привітати Вілла. Їм нетерпеливилося почути подробиці про "суд Божий", але Баррент тепер розумів, що шлях до влади лежить через таємне знання. Тож його розповідь була дуже загальна.

Того вечора була ще одна причина для святкування: Тема Ренда врешті прийняли до Гільдії Убивць. Як і обіцяв, він узяв до себе в помічники Форіна.

Наступного ранку, відімкнувши крамницю, Баррент побачив перед дверима автомобіль. Його було надано Департаментом Юстиції на час відпустки. На задньому сидінні була Мойра, чарівна і дуже роздратована.

— У вас що, клепки нема, Барренте? Гадаєте, в мене є час для таких дурниць? Чому ви обрали мене?

— Ви врятували мені життя.

— І ви тут-таки подумали, що цікавите мене? Це не так. Якщо у вас є хоч крихта вдячності, скажіть водієві, що ви передумали. У вас ще є можливість обрати іншу дівчину.

Баррент похитав головою:

— Мене не цікавить ніхто, крім вас.

— Отже, ви не передумаєте?

— Ніколи в житті.

Мойра зітхнула й відкинулася на сидінні.

— Невже я справді так цікавлю вас?

— Більш ніж цікавите.

— Гаразд.— мовила Мойра,— якщо ви не зміните свою думку, мені, мабуть, доведеться поїхати з вами.

Вона відвернулася, та Баррент встиг помітити на її вустах ледь помітну усмішку.

РОЗДІЛ ДВАНАДЦЯТИЙ

Озеро Хмар — найвишуканіший курорт Омеги. Перед тим, як потрапити на територію курорту, відпочивальники здавали зброю біля головної брами. Дуелі було суворо заборонено. Суперечки розв'язував найближчий бармен, а вбивцю карали негайним позбавленням статусу.

На Озері Хмар до послуг відпочивальників був багатий вибір найрізноманітніших розваг. Хочеш — дивись фехтування, бій биків чи цькування ведмедя. Хочеш — берись до спорту: плавання, альпінізму, лиж. Вечорами у великій залі, відгороджені одні від одних скляними стінами, танцювали Мешканці, Громадяни й Еліта. Працював багатий наркотичний бар, у якому було все, що може захотіти вибагливий наркоман. Для тих, хто полюбляв товариство, щоночі по середах і суботах у Гроті Сатира влаштовували оргії. Для сором'язливих

адміністрація організовувала таємні побачення у затемнених переходах під готелем. Але найбільшими принадами були пологі пагорби і тінисті, затишні ліси, де зникало напруження щоденної боротьби за існування в Тетраграді.

Баррент і Мойра займали суміжні кімнати, двері між якими на ніч не замикались. Але першої ночі Баррент не скористався ними. Мойра навіть не натякнула, щоб він зробив це, а на планеті, де жінки мають вільний доступ до отрут, чоловік двічі подумає, перш ніж накидати своє товариство, якщо воно не бажане. Навіть власник протиотрутної крамниці ризикував не розпізнати вчасно симптоми отруєння в самого себе.

Другого дня вони ходили далеко в гори. Розташувавшись на вкритому травою схилі, що спускався до сірого моря, Баррент і Мойра пообідали бутербродами. Після їжі Баррент спитав дівчину, чому вона врятувала йому життя.

— Тобі не сподобається відповідь,— сказала вона.

— І все-таки я хотів би знати причину.

— Ну, ти здавався таким вразливим того дня в "Товаристві захисту жертв". Я допомогла б будь-кому, хто б мав такий вигляд.

Баррент ніяково кивнув головою.

— А другого разу?

— Тоді я гадала, що ти можеш зацікавити мене. Не в романтичному розумінні цього слова, розумієш? Я зовсім не романтична.

— Який же то був інтерес?

— Я вважала, що з тебе може вийти непоганий новобранець.

— Розкажи про це детальніше,— попросив Баррент.

Мойра трохи помовчала, не зводячи з нього пильний погляд зелених очей.

— Я не можу багато розповісти тобі,— почала вона.— Я належу до організації, яка шукає перспективних людей. Звичайно ми відбираємо їх одразу по приземленню тюремного корабля. Після цього на пошуки вирушають такі вербувальники, як я.

— Яких саме людей ви шукаєте?

— Не таких, як ти, Вілле. Пробач.

— Чому я вам не підходжу?

— Спершу я серйозно міркувала про можливість завербувати тебе,— мовила Мойра.— Мені здавалося, що ти саме така людина, яка нам потрібна. А потім я переглянула твою особисту справу.

—Ну?

— Ми не набираємо вбивць. Часом ми даємо їм деякі делікатні доручення, але не приймаємо до організації. Звісно, іноді бувають пом'якшувальні обставини, на які ми зважаємо, скажімо, самооборона. Але нам аж ніяк не підходить людина, що вчинила на Землі навмисне вбивство.

— Розумію,— відгукнувся Баррент.— Може, на мою користь буде те, що я не відчуваю схильності проливати кров.

— Я знаю це. Якби все залежало від мене, я б узяла тебе до організації. Але вирішую не я... Вілле, а ти певен, що вбив?

— Схоже на те. Мабуть, так.

— Погано. І все-таки організації потрібні люди, здатні вижити за будь-яких умов, байдуже, що вони вчинили на Землі. Я нічого не можу обіцяти, проте спробую допомогти. Якби ти зміг довідатися більше про те, що примусило тебе вчинити злочин. Можливо, знайдуться пом'якшувальні обставини.

— Може,— із сумнівом промовив Баррент.— Я спробую.

Того вечора, коли він уже ліг спати, Мойра переступила поріг його кімнати. Струнка й ніжна, вона ковзнула до нього під ковдру. Баррент було заговорив, але вона закрила йому рота долонею. І він, навчений не випитувати долю, мовчав.

Решта відпустки промайнула блискавично. Про організацію більше не згадували, але, немов для відшкодування, суміжні двері були відчинені. Врешті, надвечір сьомого дня, Баррент і Мойра повернулися до Тетрагіда.

— Коли я побачу тебе знову? — спитав Баррент.

— Я зв'яжуся з тобою.

— Мене така відповідь не дуже влаштовує.

— Втім, я не можу обіцяти більшого. Даруй, Вілле. Побачимо, чи вдасться мені вплинути на організацію.

Баррент мусив задовольнитися цим. Вийшовши з машини перед своєю крамницею, він і тепер не уявляв собі, де вона живе і що то за таємнича організація.

Удома він ретельно обмізкував подробиці своїх видінь у Магазині Снів: лють на Теркалера, незаконна зброя, сутичка, труп і, врешті, донощик і суддя. Не вистачало лише однієї ланки. Він не міг пригадати саме вбивство: те, як він піднімав зброю і натискав на гачок. Сон уривався на зустрічі з Теркалером і починався знову, коли той уже був мертвий.

Може, він сам заборонив собі пригадувати мить убивства, а може, за всім цим ховається якась цілком задовільна пом'якшувальна обставина. Він повинен у цьому розібратися.

Було всього два шляхи отримати відомості про Землю. Перший пролягав через страхітливі видіння в Магазині Снів, куди він зарікся ходити. Другий — через послуги віщих мутантів.

Баррент упереджено ставився до мутантів. Вони були зовсім іншою расою і мали статус недоторканності, який не можна було вважати простим забобоном. Усі знали, що мутанти — носії невідомих і невиліковних хвороб. Їх цурались і на свою ізоляцію вони відповідали винятковістю. Для них відвели Квартал Мутантів — майже самостійне місто всередині Тетрагіда. Розважливі громадяни трималися чимдалі від цього кварталу, надто ввечері: адже відомо, які мстиві можуть бути мутанти.

Але тільки мутанти могли провіщати. Їхні покручені тіла крили в собі надзвичайні сили й обдарування, дивні, неймовірні можливості, яких нормальні люди цураються вдень і прагнуть уночі. Казали, що мутанти перебувають під особливим заступництвом Найчорнішого. Дехто здогадувався, що велике мистецтво чорної магії, яким так вихвалялися священики, підвладне лише мутантам, але при Священику про таке говорити не наважувалися.

Вважали, що мутанти завдяки своїм дивним здатностям можуть пам'ятати про Землю більше, ніж звичайні люди. Вони не просто пам'ятали про Землю, а й могли, зокрема, простежити існування людини в просторі та часі, пробити мур забуття й розказати, що насправді з нею сталося.

Дехто, проте, вірив, що в мутантів зовсім немає надзвичайних здатностей, що вони лише спритні шахраї, які наживаються на людській довірливості.

Баррент вирішив перевірити все сам. І ось одного разу пізно ввечері, відповідно вдягнувшись і озброївшись, він вийшов із дому і рушив до Кварталу Мутантів.

РОЗДІЛ ТРИНАДЦЯТИЙ

Баррент простував вузькими, покрученими вулицями Кварталу, тримаючи руку на зброї. Він проходив повз кульгавих і сліпих, повз гідроцефальних і мікроцефальних ідіотів, мимо жонглера, що підкидав у повітря зразу дванадцять смолоскипів за допомогою третьої руки, яка росла в нього з грудей. Там були торговці, котрі продавали одяг, амулети і коштовності. Були візки, навантажені смердючою, неапетитною їжею. Баррент проминув ряд яскраво розфарбованих борделів: дівчата повитикалися з вікон, гукаючи його, а одна чотирирука й шестинога жінка сказала, що він прийшов якраз до початку дельфійського обряду. Баррент відвернувся від неї і ледве не налетів на потворно товсту жінку, яка розхристала на собі сорочку, показуючи йому вісім зморщених грудей. Він ковзнув повз неї, швидко проминув вервечку з чотирьох сіамських близнюків, які провели його поглядами великих сумних очей.

Баррент завернув за ріг вулиці й зупинився. Високий старий у подертому одязі й з паличкою в руці загородив йому шлях. Чоловік був наполовину сліпий: ліву очницю в нього затягувала гладенька шкіра. Але з-під правої брови гостро дивилося живе око.

— Вам потрібні послуги справжнього віщуна? — спитав старий.

Баррент кивнув головою.

— Ідіть за мною,— мутант звернув у провулок, і Баррент рушив слідом, міцно стискаючи руків'я пістолета. Закон забороняв мутантам носити зброю, але, як і цей старий, більшість з них мали важкі, з металевими головками ціпки. У тісних вуличках такі ціпки були небезпечною зброєю.

Старий прочинив двері й жестом запросив Баррента ввійти. Той завагався, згадавши розповіді про довірливих громадян, які потрапляли до рук мутантів. А тоді трохи витяг пістолет і ступив через поріг.

У кінці довгого коридора старий відчинив двері й завів Баррента до маленької, тьмяно освітленої кімнати. Коли очі призвичаїлися до сутінків, Баррент розгледів двох жінок, що сиділи за простим дерев'яним столом. На столі стояла миска з водою, в якій лежав шматок огранованого скла завбільшки в кулак.

Одна з жінок була дуже стара і зовсім лиса. Інша — молода й чарівна. Але, наблизившись до столу, Баррент аж сторопів, побачивши, що її ноги нижче колін з'єднувала вкрита лускою перетинка, а ступні нагадували риб'ячий хвіст.

— Про що ти хочеш довідатися, Громадянине Баррент? — спитала молода жінка.

— Звідки ви знаєте моє ім'я? — зчудувався Баррент. Не отримавши відповідь, він мовив: — Гаразд. Я хочу розібратися в убивстві, яке вчинив на Землі.

— Чому ти хочеш розібратися в ньому? Хіба власті не зарахували його тобі на користь?

— Зарахували. Але я хочу довідатись, чому саме я убив. Може, були якісь пом'якшувальні обставини. Може, то була самооборона.

— Це справді важливо?

— Гадаю, так.— Баррент на мить завагався, а тоді рішуче промовив: — Річ у тім, що в мене неврастенічне упередження проти вбивства. Я не люблю вбивати. Тому-то я й хочу довідатися, навіщо я вбив людину.

Мутанти переглянулися. Потім старий усміхнувся й мовив:

— Громадянине, ми допоможемо тобі, чим зможемо. Ми, мутанти, також упереджено ставимося до вбивства, оскільки завжди вбивають нас. Нам подобаються громадяни, несхильні до вбивства.

— Отже, ви прочитаєте моє минуле?

— Все не так легко,— відповіла молода жінка.— Віщі здатності, які є лише одним з проявів психічної сили, дуже важко застосовувати. Вони не завжди спрацьовують. А якщо вони не спрацьовують, тоді не вдається довідатися про бажане.

— Я гадав, що всі мутанти можуть заглянути в минуле, якщо тільки їм цього закортить.

— Ні,— заперечив старий. — Це не так. І насамперед через те, що не всі, кого вважають мутантами,— справжні мутанти. Майже будь-яке відхилення від норми сьогодні називають мутантизмом. Цим терміном дуже зручно таврувати всіх, хто не відповідає земним стандартам зовнішності.

— Але дехто з вас справжні мутанти?

— Звісно. Але навіть серед них є різні вияви мутантизму.

Деякі просто потворні: велетні, мікроцефали і подібні до них. Мало хто з нас володіє слабкими екстрасенсними можливостями — хоча всі мутанти запевняють, що вони в них є.

— А ви можете віщувати?

— Ні, Міла може,— відповів мутант, показуючи на молоду жінку.— Іноді це їй вдається.

Молода жінка вп'ялась поглядом в огранене скло на дні миски з водою. Її світлі очі широко розплющились, відкриваючи майже всю зіницю, а тіло і риб'ячий хвіст напружились; збоку її підтримувала стара.

— Вона починає щось бачити,— сказав старий.— За допомогою води і скла вона просто зосереджує увагу. Міла гарна віщунка, хоч іноді плутає майбутнє з минулим. Такі випадки створюють мутантам лиху славу, але тут уже нічим не зарадиш. Коли майбутнє виникає перед нею у воді, Міла повинна сказати, що саме вона бачить. На тому тижні вона сказала одному Гаджі, що той помре через три дні,— Старий загиготів.— Бачили б ви його лице!

— Вона бачила, як він загине? — спитав Баррент.

— Так, від удару ножем. Неборака просидів усі ці чотири дні вдома.

— Його вбили?

—Звичайно. Дружина. Вкрай рішуча жінка, мушу сказати.

Баррент сподівався, що Міла не побачить його майбутнє. Життя досить важке й без передбачень мутантів.

Міла підвела на нього погляд, зажурено хитаючи головою.

— Я можу вам сказати дуже мало. Мені не вдалося побачити момент злочину. Але я бачила цвинтар, а на ньому — могилу ваших батьків. Надгробок уже досить старий,— мабуть, йому років із двадцять. Цвинтар розташований на околиці містечка Янгестаун, на Землі,

Баррент на хвилину замисливсь, але назва нічого не підказала йому.

— А ще,— провадила Міла,— я бачила людину, яка може розповісти про вбивство. Якщо захоче.

— Ця людина бачила вбивство?

—Так.

— Це вона донесла на мене?

— Не знаю,— відповіла Міла.— Я бачила труп людини, яку звали Теркалером, а поряд із ним стояв чоловік. Такий собі Ілліарді.

— Він тут, на Омезі?

— Так. Його можна знайти в Ейфоріаторіумі на Малій Сокирній вулиці. Знаєте, де це?

—Знайду,— мовив Баррент. Він подякував дівчині і запропонував їй гроші, але та їх не взяла. Міла виглядала невтішною. Коли Баррент виходив, вона гукнула йому:

— Стережіться.

Баррент зупинився на порозі, в грудях у нього похололо.

— Ви заглянули в моє майбутнє?

— Трошки. Лише на кілька місяців уперед.

— Що ви бачили?

— Я це не можу пояснити. Те, що я бачила, просто неможливе.

— І все-таки скажіть мені.

— Я бачила вас мертвого. А втім, не зовсім мертвого. Ви дивилися на труп, розбитий на дрібні блискучі друзки. Але цим трупом також були ви.

— Що це означає?

— Не знаю,— відповіла Міла.

Ейфоріаторіум виявився великим, неоковирним закладом, що спеціалізувався на дешевих наркотиках та сексуальних розвагах. До нього вчащали здебільшого пеони та мешканці.

Баррент, скориставшися своїм статусом, проштовхався крізь натовп до якогось клерка і поцікавився, де можна знайти пана Ілліарді.

Той показав на низенького миршавого чоловічка, що сидів у кутку над крихітною чаркою. Баррент підійшов до нього й відрекомендувався.

— Радий познайомитися, сер,— мовив Ілліарді, виявляючи обов'язкову повагу Мешканця Другого Класу до Привілейованого Громадянина.— Чим можу прислужитись?

— Я хотів би поставити кілька питань про Землю,— пояснив Баррент.

— Я небагато пам'ятаю про неї,— ніби вибачався Ілліарді.— Але буду радий допомогти.

— Чи знали ви чоловіка на ім'я Теркалер?

— Авжеж,— ствердив Ілліарді.— Такий худий, косоокий.

Більшого паскуди я в житті не бачив.

— Ви бачили, як його вбили?

— Я був там. Звісно. Це було перше, про що я згадав, зійшовши з корабля.

— Ви бачили, хто його вбив?

Ілліарді стетерів.

— Мені не треба було бачити. Я вбив його.

Баррент примусив себе продовжити розмову рівним, спокійним голосом.

— Ви певні цього? Абсолютно певні?

— Атож,— мовив Ілліарді.— І готовий відстоювати цю честь від будь-якого самозванця. Я вбив його, але він заслуговував на гірше.

— Чи не помітили ви мене поблизу, коли вбили Теркалера?

Ілліарді пильно огледів його і похитав головою:

— Здається, ні. Але напевне сказати не можу. Все, що сталося після вбивства, немов заслане пеленою.

— Дякую вам,— мовив Баррент і вийшов з Ейфоріаторіуму.

РОЗДІЛ ЧОТИРНАДЦЯТИЙ

Баррентові було об чім помислити, але що більше він думав, то дужче заплутувався. Якщо Ілліарді вбив Теркалера, то чому Баррента заслали на Омегу? Якщо сталася помилка, то чому його не звільнили, коли знайшли справжнього вбивцю? Навіщо хтось на Землі звинуватив його в убивстві, до якого він непричетний? І чому фальшиву пам'ять про цей злочин заклали йому в мозок, якраз під рівнем свідомості?

Баррент не мав відповіді на ці питання. Але, ніколи не почуваючи себе вбивцею, тепер він нарешті мав доказ, що таки й не вбивав.

Усвідомлення своєї невинуватості докорінно змінило його буття. Баррентові остогидли омезькі звичаї, і йому не хотілося бути злочинцем серед злочинців. Над усе він хотів утекти з Омеги і повернутися на Землю. Та це не можливо. У небі вдень і вночі висіли сторожові кораблі. Навіть якби їх там не було, мета однаково видавалася недосяжною: техніка Омеги досягла лише рівня двигунів внутрішнього згорання; зоряні кораблі належали Землі.

Баррент і далі працював у магазині протиотрут, але його нехтування громадськими обов'язками ставало дедалі очевидніше. Він не зважав на запрошення з Магазину Снів і не ходив на прилюдні страти. Коли ревучі юрби збиралися розважатись у Кварталі Мутантів, Баррент звичайно посилався на головний біль. Він ніколи не брав участі в Ловах Дня Посадки, грубо повівся з розповсюджувачем "Щомісячних тортур",— навіть відвідини Дядечка Інгемара не могли вплинути на його антирелігійні настрої.

Баррент розумів, що накличе на себе біду, і був готовий до неї. Очікування небезпеки збуджувало. Зрештою, на Омезі немає нічого дивного в порушенні закону, поки вдається уникати кари.

Випробувати свою рішучість йому довелося менш як за місяць. Одного разу, коли він повертався до крамниці, його штовхнув якийсь перехожий. Баррент відступився з дороги, але той ухопив його за плече.

— Чи ти знаєш, кого штовхнув? — спитав чоловік, приземкуватий і кремезний. Його одяг свідчив про належність до Привілейованих Громадян. П'ять срібних зірок на ремені — кількість узаконених убивств.

— Я вас не штовхав,— промовив Баррент.

— Ти брешеш, коханцю мутантів.

Почувши смертельну образу, натовп затих. Баррент позадкував, чекаючи, що буде далі. Незнайомець швидким артистичним рухом вихопив зброю. Але променевик Баррента був націлений на супротивника на півсекунди раніше.

Він просвердлив напасника точнісінько межи очима, потім, відчувши рух за спиною, рвучко обернувся.

Двоє Привілейованих Громадян витягали теплові пістолети. Баррент вистрілив не цілячись і пірнув під захист дерев'яного фасаду найближчої крамниці. Напасники обвуглилися. Кілька звичайних куль розтрощили фасад, тріски вп'ялися Баррентові в руку — з бічної вулички стріляв ще один. Двома пострілами Баррент звалив його з ніг.

І край. За кілька секунд він убив чотирьох чоловік.

Хоча Баррент і вважав, що в нього немає схильності до вбивства, він був задоволений, бо убив, захищаючись. Тепер шукачам вищого статусу

є над чим подумати; вони не будуть так необачно хапатися за зброю і, можливо, дадуть йому спокій, зосередившись на не таких метких жертвах.

У себе в крамниці він застав Джо. Маленький шахрай сидів з кислим виглядом.

— Я бачив, як ти сьогодні відстрілювався. Чудова робота.

— Дякую.

— Гадаєш, це тобі допоможе? Віриш, що й далі зможеш безкарно порушувати закон?

— Поки що мені це вдавалося.

— Безперечно. Але як довго ти зможеш протриматись?

— Стільки, скільки буде потрібно.

— Ні,— заперечив Джо.— Ніхто не може безкарно порушувати закон. Так вважають лише жовтодзьобики.

— Їм доведеться знайти кращих найманців,— зауважив Баррент, перезаряджаючи свій променевик.

— Наступного разу вони вигадають щось інше. Повір мені, Вілле, не злічити способи, за допомогою яких можна спекатися тебе. Коли закон запускають у дію, його вже нічим не зупинити. І не думай, що тобі допоможе та дівчина.

— Ти знаєш її? — спитав Баррент.

— Я знаю всіх,— похмуро мовив Джо — У мене є друзі в уряді. Я знаю, що тобою дуже незадоволені. Послухай мене, Вілле. Невже ти хочеш загинути?

Баррент похитав головою:

— Джо, ти можеш знайти Мойру? Знаєш, як зв'язатися з нею?

— Можливо. Навіщо?

— Я хочу, щоб ти дещо переказав їй. Скажи, що я не скоїв убивство, за яке мене засудили на Землі.

— Ти сповна розуму? — вирячився на нього Джо.

— Так. Я знайшов справжнього вбивцю. Це Мешканець Другого Класу Ілліарді.

— Навіщо ж плескати про це язиком? Тебе перестануть поважати.

— Я не вбивав і хочу, щоб ти сказав про це Мойрі. Згода?

— Добре, передам, якщо знайду її,— погодився Джо.— Але ти не забудеш про мої слова? Може, ще не пізно поправити справу. Сходити, приміром, на Чорну месу, га?

— Може, я так і зроблю, А ти напевне розкажеш про все Мойрі?

— Так,— пообіцяв Джо. Він пішов з магазину протиотрут, сумно хитаючи головою.

РОЗДІЛ П'ЯТНАДЦЯТИЙ

Через три дні після пригоди Баррента відвідав високий, сповнений гідності літній добродій, прямий, як і церемоніальна шпага, що висіла в нього на поясі. Добродій був зодягнений у сурдут з високим коміром, чорні штани і блискучі чорні чоботи, з чого Баррент зрозумів, що перед ним урядовець високого рангу.

— Уряд Омеги передає вам свої вітання,— мовив чиновник.— Я Норінс Джей, заступник міністра Ігор. Згідно із законом я прийшов особисто поздоровити вас із надзвичайною удачею.

Баррент заклопотано кивнув головою і запросив добродія до своєї квартири, але той, прямий і церемонний, захотів лишитися у крамниці.

— Учора ввечері відбувся розиграш щорічної Лотереї,— повідомив Джей.— Ви, Громадянине Баррент, один з тих, хто виграв. Поздоровляю вас.

— Який же виграш? — поцікавився Баррент. Він чув про Лотерею, але до ладу нічого не знав.

— Честь і слава. Ваше ім'я потрапить в аннали історії. Список ваших убивств буде збережено для наступних поколінь. Якщо говорити точніше, уряд видасть вам новий променевик, а потім вас посмертно нагородять Срібним Сонячним Знаком.

— Посмертно?

— Звісно,— ствердив Джей.— Срібним Сонячним Знаком завжди нагороджують посмертно. Та честь від цього не менша.

— Я вірю вам,— мовив Баррент.— Ще що-небудь?

— Так. Як людина, що виграла в Лотерею, ви візьмете участь у символічній церемонії Ловів, якими відкриваються щорічні Ігри. Може, ви

знаєте, що Лови уособлюють наш омезький спосіб життя. В Ловах ми бачимо складні й розмаїті драматичні переходи від розпачу до надії, приправлені смертельними дуелями і приголомшливими погонями. Навіть пеонам дозволено брати участь у Ловах, бо це свято для всіх, свято, що символізує здатність будь-якої людини вирватись за межі свого статусу.

— Якщо я правильно зрозумів,— зауважив Баррент,— мене обрано одним з тих, на кого полюватимуть?

—Так.

— Але ж ви сказали, що церемонія символічна. Чи не означає це, що вбитих не буде?

— Ні в якому разі! На Омезі не можна розділити символ і те, що він символізує. Якщо ми говоримо про Лови, то маємо на увазі справжні Лови. Інакше це буде тільки прикидання.

Баррент мізкував над своїм становищем. Воно було не найкраще. У двобої, віч-на-віч із ворогом, він міг розраховувати на перемогу. Але Лови, в яких брало участь усе населення Тетрагіда, не залишали йому жодного шансу. Такого й слід було чекати.

— Як мене обрали? — спитав він.

— За допомогою випадкового вибору,— пояснив Джей.— Ніякий інший спосіб не годиться для тих, хто жертвує собою для більшої слави Омеги.

— Я не вірю, що мене обрали чисто випадково.

— Вибір був випадковий,— мовив Джей.— Але, звісно, обирали зі списку можливих жертв. Не кожний годиться на роль Дичини. Кандидат

мусить докласти багато зусиль і виявити неабияку завзятість, перш ніж Комітет Ігор зацікавиться ним. Не всі удостоюються такої честі.

— Я вам не вірю. Ви, там в уряді, давно націлилися на мене. І ось, здається, досягли своєї мети. Все дуже просто.

— Не зовсім. Хочу завірити, що ніхто в уряді не бажає вам зла. Ви, певне, чули розповіді про мстивих урядовців, проте це не відповідає дійсності. Ви порушили закон, але то вже не наш клопіт. Тепер це лише конфлікт між вами і законом.— Сині крижані очі Джея зловісне заблищали, коли він заговорив про закон. Заступник міністра ще дужче виструнчивсь, а риси його обличчя немов стверднули. Закон стоїть над злочинцем і над суддею. Закон невідворотний, бо будь-яка дія є законною або незаконною. Закон і справді ніби живе власним життям, існує незалежно від тих смертних істот, які стежать за його виконанням. Вся поведінка людини підпорядкована законові, і, оскільки люди — законні істоти, то й закон може бути людяним. Але людяність закону не заважає йому бути нетерпимим, як, зрештою, нетерпимі люди. Для громадянина, що поважає закон, закон далекий і недоступний. Та коли його зневажають і порушують, закон виходить зі своїх заплісняві лих гробниць і карає порушника.

— Ось тому мене й обрали для Ловів? — спитав Баррент.

— Так. Якби вас не обрали цього разу, невсипучий і ревнивий закон знайшов би інший спосіб й інше знаряддя кари.

— Дякую за пояснення. Скільки в мене є часу до початку Ловів?

— Лови розпочнуться на світанку і завершаться з першими сонячними променями наступного дня.

— А що, як мене не вб'ють?

Норінс Джей ледь помітно усміхнувся:

— Таке трапляється нечасто, Громадянине Баррент. Вам не варто цим перейматися.

— Але ж іноді буває?

— Так. Ті, хто переживе Лови, автоматично беруть участь в Іграх.

— А якщо я виживу в Іграх?

— Навіть не думайте про це,— дружнім тоном порадив Джей.

— Та все-таки?

— Повірте мені. Громадянине, цього не буде.

— Але я хочу знати, що станеться тоді.

— Той, хто пройшов Ігри,— поза законом.

— Звучить привабливо,— зауважив Баррент.

— Ви помиляєтесь. Закон, навіть найневблаганніший, стоїть на сторожі ваших прав. Хай їх небагато, але закон гарантує, що вони не будуть порушені. Саме тому я не вбив вас одразу.— Джей розкрив кулак, і Баррент побачив крихітну однозарядну зброю.— Закон встановлює межу і стосунки між тим, хто його порушує, і тим, хто виконує його волю. Зараз, згідно з законом, ви повинні загинути. Але ж умирають усі. Закон, який за своєю природою не терпить поспіху, визначає, коли вам треба вмерти. У вас є щонайменше один день. Якби не було закону, ви не мали б навіть цього.

— Та все ж,— не вгавав Баррент,— якщо я виживу в Іграх і опинюся поза законом, що тоді?

— Поза законом є лиш одне — сам Найчорніший. Ті, хто опинився поза законом, належать йому. Але краще вже тисячу раз померти, ніж потрапити живим до рук Найчорнішого.

Баррент уже давно вважав релігію Найчорнішого простим забобоном. Але тепер, слухаючи Джеїв щирий голос, він став сумніватися. Мабуть усе-таки є різниця між вульгарним обожнюванням Зла і реальним існуванням самого Зла.

— Та, якщо вам пощастить,— мовив Джей,— вас уб'ють одразу. А тепер останні настанови.

І далі тримаючи зброю, Джей вільною рукою дістав з кишені червоного олівця. Швидким рухом він провів олівцем по щоках і чолу Баррента, перш ніж той щось збагнув.

— Цим я помітив вас як Дичину,— пояснив Джей.— Мітки не змиваються. Ось ваш державний променевик.— Він витяг з кишені зброю і поклав на стіл.— Лови, як я вже казав, почнуться на світанку. Вас має право вбити будь-хто, за винятком іншого польованого. Ви можете захищатись. Та раджу вам робити це дуже обачно: звук і спалах від пострілу зраджували багатьох. Якщо спробуєте ховатись, упевніться, що ваш притулок має другий вихід. Пам'ятайте, що інші знають Тетрагід краще за вас. Досвідчені мисливці давно вивчили всі криївки; більшість польованих потрапляють до пасток уже протягом перших годин свята. Щасти вам, Громадянине Баррент.

Джей рушив до дверей. На порозі він зупинився.

— Можу лише додати, що є один і то непевний спосіб зберегти життя й свободу під час Ловів. Але, оскільки це заборонено законом, я не скажу вам, у чому він полягає.

Норінс Джей вклонився і вийшов.

Після кількох невдалих спроб Баррент переконався, що мітки не можна змити. Ввечері він розібрав і уважно оглянув усі деталі отриманого променевика. Як він і підозрював, зброя була зіпсована. Баррент відклав державний променевик.

Готуючись до Ловів, він поскладав у невеличкий рюкзак запас їжі, води, моток вірьовки, набої і ще один пістолет. Потім сів і чекав, усупереч усякому глузду сподіваючись, що в останню хвилину Мойра і її організація врятують його.

Але ніхто не прийшов. За годину до світанку Баррент закинув за спину рюкзак і залишив магазин протиотрут. Він не знав, що робитимуть інші польовані, але для себе вже вирішив, де міг би почувати себе у безпеці від Мисливців.

РОЗДІЛ ШІСТНАДЦЯТИЙ

Омезькі власті сходилися на тому, що звістка про Лови спантеличує і приголомшує будь-яку обрану жертвою людину. Якби вона могла розглядати Лови як абстрактну проблему, то, може б, і зробила більш чи менш конструктивний висновок. Але типовий польований, дарма що, може, й розумний, не здатен відкинути свої почуття. Зрештою, це ж на нього полюють. Його посідає страх. Найбезпечніше, здається йому, сховатися якомога далі і якомога глибше. Він тікає далеко від свого дому, заглиблюється в лабіринт підземних каналізаційних колекторів і водостоків. Він уникає світла і надає перевагу безлюдним місцям.

Така поведінка добре відома досвідченим мисливцям. Тому, природно, вони насамперед обстежують темні закутки у підземних комунікаціях, порожні магазини і будинки. Там вони знаходять і без жалю знищують свої жертви.

Баррент обмізкував усе це і не піддався першому пориванню сховатися в клоаці Тетрагіда. Натомість за годину до світанку він пішов просто до великого, яскраво освітленого будинку Міністерства Ігор.

Дочекавшись, поки в коридорах нікого не буде, Баррент швидко ввійшов до будинку, прочитав покажчик і піднявся на третій поверх. Проминувши з десяток дверей, він урешті зупинився перед написом: "Норінс Джей. Заступник міністра Ігор". Баррент прислухавсь, а тоді відчинив двері й переступив поріг.

Реакція Джея не зрадила його. Не встиг Баррент ще ввійти, як старий помітив червоні мітки на його обличчі й, швидко висунувши шухляду, потягся за зброєю.

Баррент не хотів убивати його. Він метнув державного променевика і поцілив Джею просто в лоба. Той відлетів до стіни і опустився на підлогу.

Нахилившись до старого, Баррент помацав його пульс, а тоді зв'язав заступника міністра, заткнув йому рота і сховав під столом. Оглянувши шухляди, Баррент знайшов табличку з написом: "Нарада. Прошу не турбувати" і, повісивши її на двері, замкнув кімнату. Витягши власний променевик, він сів до столу і став чекати на розвиток подій.

Розсвіло, і водянисте сонце зійшло над Омегою. З вікна Баррент бачив заповнені перехожими вулиці. В усьому відчувався гарячий дух карнавалу, поодинокі постріли і сполохи провіщали свято.

Настав полудень, а Баррента ще не вистежили. Виглянувши з вікна, він побачив, що може втекти через сусідній дах. Баррент зрадів, що в нього є шлях для відступу, як йому й радив Джей.

Десь по обіді Джей повернувся до тями. Трохи попручавшись, він затих під столом.

Вже надвечір хтось постукав у двері.

— Міністре Джей, дозвольте ввійти.

— Потім,— відповів Баррент, сподіваючись, що вдало підробив голос заступника міністра.

— Я гадав, вам буде цікаво довідатися про перебіг Ловів,— мовили з-за дверей.— Громадяни вбили вже сімдесят три жертви, залишилося в живих ще вісімнадцять. Це набагато краще, ніж торік.

— Так,— погодився Баррент.

— Цього року процент тих, хто переховувався в каналізації, вищий. Кілька хотіли обдурити мисливців, залишившись удома.

Ми продовжуємо обстеження решти звичайних схованок.

— Чудово,— мовив Баррент.

— Ніхто поки що не спробував прорватися. Дивно, що польованим це рідко спадає на гадку. Що ж, у такому разі ми можемо не використовувати машини.

Баррент погано зрозумів, про що йшла мова. Який прорив? Куди? Для чого використовувати машини?

— Ми вже відбираємо кандидатів для участі в Іграх. Я хотів би погодити з вами список.

— Я цілком покладаюся на вас.

— Слухаю, сер.

За мить Баррент почув, як коридором віддаляються кроки. Він вирішив, що у відвідувача виникла підозра. Розмова тривала занадто довго, треба було урвати її раніше. Може, слід перейти до іншого кабінету?

Та він не встиг нічого зробити, бо в двері загрюкали і грубий голос промовив:

— Пошуковий Комітет Громадян. Просимо відчинити двері. Ми маємо всі підстави гадати, що в кімнаті ховається переслідуваний.

— Дурниці,— відповів Баррент.— Ви не можете ввійти. Це урядова установа.

— Можемо,— наполягав грубий голос.— Для Громадянина в День Ловів немає зачинених дверей. То що, відчиняєте?

Баррент уже підійшов до вікна. Відчиняючи його, він почув, як Мисливці почали висаджувати двері. Щоб трохи охолодити їхній запал Баррент двічі вистрілив через закриті двері, а тоді виліз на дах.

Баррент одразу збагнув, що дахи Тетрагіда є чудовою схованкою для переслідуваного, і тому там шукатимуть насамперед. Він опинився в лабіринті сполучених дахів, коминів і башточок, які, здавалося, навмисне побудували для того, щоб укрити втікача; але переслідувачі вже були там. Вони заулюлюкали, помітивши його.

Баррент кинувся навтьоки. Мисливці — навздогін, дехто намагавсь обійти його з боків. Він перестрибнув триметрову ущелину між будинками, утримав рівновагу на крутому схилі даху й подерся нагору.

Страх наддав йому швидкості. Мисливці відставали. Якби він ще десять хвилин міг витримати такий темп, то мав би змогу спуститися з дахів і пошукати ліпшого сховку.

Ще один розрив між дахами. Баррент стрибнув не вагаючись. Він приземлився вдало, але його права нога пробила черепицю і загрузла по пах. Баррент спробував витягти ногу, але не міг як слід упертися на крутому схилі.

— Ось він!

Баррент розкидав черепицю обома руками. Ще трохи — і Мисливці наблизяться на відстань пострілу з променевика. Доки він звільнить ногу, то буде для них чудовою мішенню.

Він зробив уже досить великий отвір, коли на сусідньому будинку з'явилися переслідувачі. Баррент вивільнив ногу, а тоді, не бачачи іншого виходу, стрибнув у діру.

Він падав цілу секунду і приземлився ногами на стіл, який розвалився під ним. Баррент підвівся: він був у вітальні, що належала представникові класу Гаджі. За три метри від нього в кріслі-гойдалці сиділа літня жінка. Від страху в неї відвисла щелепа; механічно вона й далі гойдалася.

Баррент почув, як по даху ходили Мисливці. Він вийшов з дому чорним ходом, продерся крізь вірьовки для білизни і переліз через невисоку огорожу. Хтось вистрілив у нього з вікна третього поверху. Піднявши погляд, Баррент побачив хлопчика, який цілився в нього з важкої променевої зброї. Мабуть, батько заборонив йому полювати на вулицях.

Баррент вибіг на вулицю й кинувся до найближчого провулку. Той здався йому знайомим. Він збагнув, що опинився в Кварталі Мутантів, неподалік від будинку Міли.

За спиною чулися вигуки Мисливців. Баррент добіг до Мілиних дверей і виявив, що вони не замкнені.

Усі були на місці — одноокий чоловік, стара лиса жінка і Міла. Вони не здивувалися, побачивши його.

— Отже, вас обрали для Лотереї,— мовив старий.— Цього треба було чекати.

— Міла бачила це у воді? — спитав Баррент.

— У цьому не було потреби. Я міг легко передбачити й сам, зважаючи на вашу особистість. Сміливу, але не жорстоку. Така вже ваша біда, Барренте.

Старий випустив обов'язкову форму звертання до Привілейованого Громадянина, що також можна було легко передбачити за таких обставин.

— Я бачив, як це трапляється з року в рік,— провадив він далі.— Просто дивно, скільки молодих людей із великими обіцянками на майбутнє завершили свій шлях у цій кімнаті: вони сподівалися, що мутанти допоможуть їм, але мутанти воліють не мати клопоту.

— Замовкни, Деме,— озвалася стара жінка.

— Мабуть, ми допоможемо вам,— мовив Дем.— Міла вирішила так з якихось своїх міркувань.— Він уїдливо посміхнувся.— Ми переконували її, що вона помиляється, але Міла стояла на своєму. А що з нас тільки вона може віщувати, то ми хоч-не-хоч погодились.

— Навіть з нашою допомогою,— втрутилася Міла,— у вас майже немає шансів пережити Лови.

— Якщо мене вб'ють,— мовив Баррент,— то яким чином здійсниться ваше передбачення? Пам'ятаєте, ви бачили, як я стою над своїм трупом, розколотим на блискучі друзки.

— Пам'ятаю,— відповіла Міла.— Але ваша смерть ніяк не вплине на передбачення. Якщо воно не здійсниться протягом цього життя, то, значить, стосується іншого втілення.

Баррент почувався незатишно.

— Що мені робити? — спитав він.

Старий подав йому якесь дрантя.

— Одягайтесь, а я оброблю ваше обличчя. Ви, друже, станете мутантом.

Трохи згодом Баррент знову вийшов на вулицю. На ньому було лахміття, під яким він стискав свій променевик, а вільною рукою простягав жебрацьку кружку. За допомогою жовто-рожевого пластика старий невпізнанне змінив Баррентове лице: його голова потворно розпухла, приплюснутий ніс майже закривав вилиці. Під цими наростами сховалися мисливські мітки.

Група Мисливців пробігла мимо, навіть не глянувши на нього. У Баррента з'явилася надія. Останні промені блідого омезького сонця зникали за обрієм. Уночі ховатися легше і, якщо пощастить, він зможе уникати Мисливців до сходу сонця. Звісно, після цього будуть ще Ігри, але Баррент не мав наміру брати в них участь. Якщо цей маскарад ховає його від цілого міста, то невже він дасть упіймати себе для Ігор?

Можливо, після завершення свята він знову зможе з'являтися на люди. Цілком може бути, що його ще й винагородять за те, що він вижив у Ловах і уник Ігор. Таке зухвале і вдатне порушення закону просто повинно здобути винагороду...

До Баррента наближалася ще одна група Мисливців. Баррент помітив між ними Тема Ренда, який відверто пишався своєю новою формою вбивці.

— Гей! — гукнув до нього один з Мисливців.— Тут не пробігав Польований?

— Ні, Громадянине,— мовив Баррент, шанобливо схиляючи голову і тримаючи променевик напоготові.

— Не вір йому,— мовив інший Мисливець.— Ці кляті мутанти ніколи не скажуть правду.

— Ходімо, ми зараз його знайдемо,— мовив третій. Усі подалися геть, а Тем Ренд залишився.

— Ти певен, що не бачив тут Польованого? — спитав він.

— Абсолютно, Громадянине,— відповів Баррент, побоюючись, що Ренд упізнає його. Він не хотів убивати, крім того, ще невідомо, хто кого подолає, бо Ренд мав надзвичайно швидку реакцію. Втім, променевик Ренда звисав у нього в руці дулом униз, а Баррентів був уже напоготові. Така перевага зводила нанівець Рендову швидкість і влучність. І все-таки, подумав Баррент, найімовірніше, що вони вб'ють один одного.

— Добре,— мовив Ренд.— Якщо ти побачиш якого-небудь Польованого, порадь йому не переодягатися мутантом.

— Чому?

— Надовго так не сховаєшся,— рівним голосом відповів Ренд.— Може, на якусь годину, не більше. Потім донощики вистежать його. Якби полювали на мене, то я, можливо, й скористався б маскарадом, але лише для того, щоб вихопитися з міста,

— Невже?

— Будь певен. Щороку кілька Польованих тікають у гори.

Звісно, уряд не любить говорити про це, і більшість громадян нічого не знає. Але Гільдія Вбивць веде власний лік усім хитрощам, вигадкам і втечам. Це частина нашої праці.

— Дуже цікаво,— погодився Баррент. Він зрозумів, що Ренд розгадав його маскарад. Тем виявився гарним сусідою, хоча й поганим убивцею.

—Звичайно,— провадив Ренд,— вибратися з міста нелегко. І навіть, якщо втікачеві це вдасться, він не може почувати себе у безпеці. Його вистежуватимуть патрулі Мисливців і на додачу...

Ренд раптом замовк. До них ішов гурт Мисливців. Ренд задоволено кивнув головою і пішов геть.

Після того, як Мисливці пройшли, Баррент рушив і собі. Ренд дав йому гарну пораду. Звичайно ж, дехто тікав з міста. Жити в голих омезьких горах надзвичайно важко, але що таке будь-які труднощі проти смерті?

Якби Баррентові вдалося вийти за браму міста, він уже зміг би якось уберегтися від патрулів. Але Тем згадав ще про щось. Цікаво, що він мав на увазі. Мисливців-альпіністів? Мінливий омезький клімат? Смертельних рослин і тварин? Шкода, що він не встиг договорити.

Ще перед тим, як запали сутінки, Баррент дістався до Південної Брами. Зігнувшись мало не до землі, Баррент шкандибав до загону чатових, що охороняли вихід із міста.

РОЗДІЛ СІМНАДЦЯТИЙ

Чатові не звернули на нього уваги. Цілі родини мутантів тікали з міста в гори, щоб перечекати мисливську лихоманку. Баррент пристав до одного такого гурту і невдовзі вже був далеко за містом, біля підніжжя гір, що півколом оточували Тетрагід.

Мутанти зупинилися й стали розбивати табір. Баррент пішов далі і опівночі вже дерся крутим схилом однієї з найвищих скель. Він зголоднів, але прохолодне свіже повітря підбадьорювало. Баррент нарешті по-справжньому повірив, що зможе вижити в Ловах.

Він чув, як галасливий гурт Мисливців обійшов гору. В пітьмі вони не помітили його, і він подерся далі. Невдовзі тишу порушував лише рівний вітер, що свистів у скелях. Було близько другої ночі — до світанку залишалося три години.

Перед світанком закрапав дощ, який незабаром перетворився на холодну зливу. На Омезі це не дивина. Не диво також, що над горами купчилися хмари, прорізувані яскравими жовтими блискавицями, і лунав оглушливий грім. Баррент сховався у неглибокій печерці і радів, що температура не падала.

Він сидів у печері й куняв, грим стікав з його обличчя, й на схилі гори утворилося слизьке пасмо. Згодом при світлі блискавиці він помітив, як схилом щось рухається просто до його печери.

Баррент підвівся, тримаючи променевик напоготові, й почекав нового яскравого спалаху, який висвітив холодний вогкий блиск металу,

миготіння червоних та зелених вогників і пару металевих мацаків, що чіплялися за брили і виступи скелі.

Саме з такою машиною Баррент змагався в підвалах Департаменту Юстиції. Тепер він здогадався, про що його хотів попередити Ренд. Зрозуміло, чому рідко хто з Польованих тікав, навіть вирвавшись за межі міста. Важко сподіватись, що цього разу Макс діятиме навмання, щоб урівняти шанси, і, напевне ж, він не підставлятиме запобіжникову коробку.

Коли Макс наблизився, Баррент вистрілив. Постріл не завдав ніякої шкоди броньованій шкірі машини. Баррент залишив свій притулок і подерся вгору.

Машина невпинно піднімалася зрадливим мокрим схилом гори. Баррент спробував загнати Макса на плато, всіяне гострим камінням, але це не допомогло. Баррент збагнув, що машина йде на якийсь запах; можливо, її налаштували на незмивну фарбу на Баррентовому обличчі.

Він котив на машину важкі каменюки, сподіваючись спустити лавину. Макс ухилявся від більшості брил, а ті, що влучали, не завдавали машині жодної шкоди.

Врешті Баррент був припертий до вузької стрімкої скелі. Далі видертися він не міг. Він вичікував. Коли машина наблизилася впритул, Баррент притис променевик до металу й натис гачок.

Машина на мить здригнулася від повного розряду променевика. А тоді вибила зброю йому з рук і обхопила мацаком за шию. Металевий зашморг затягнувся, і Баррент відчув, що ось-ось знепритомніє. Він ще встиг подумати: його просто задушать чи зламають карк?

Несподівано зашморг розпустився. Машина відкотилася на кілька футів. За нею Баррент побачив перші сонячні промені.

Отже, він вижив у Ловах. Машину запрограмували так, щоб вона не вбивала після світанку. Але вона не відпустить його. Чекатиме, поки надійдуть Мисливці.

Мисливці відвели його до Тетрагіда, де натовп вітав його, мов героя. Дві години він і ще четверо щасливців простували до будинку, в якому містився Комітет Винагород. Голова Комітету виголосив коротку, але зворушливу промову про сміливість і винахідливість кожного під час Ловів. Усі, хто вижив, отримали підвищення до статусу Гаджі, й голова подарував їм по золотій сережці.

Завершуючи церемонію, голова побажав новоспеченим Гаджі легкої смерті в Іграх.

РОЗДІЛ ВІСІМНАДЦЯТИЙ

Охоронці відвели Баррента з Комітету Винагород до камери під Ареною. Йому порадили набратися терпіння: Ігри вже розпочалися — і невдовзі настане його черга.

До камери, розрахованої на трьох в'язнів, напхали дев'ять чоловік. Більшість із них апатично сиділи чи лежали — вони вже змирилися з неминучою смертю. Але один мов і не знав ніколи ніякого відчаю. Він проштовхався до Баррента, коли той увійшов.

— Джо!

Миршавий шахрай усміхнувся до нього:

— Ми зустрілися в сумному місці, Вілле.

— Що з тобою сталося?

— Політика,— мовив Джо.— На Омезі це вкрай небезпечне заняття, надто під час Ігор. Гадав, що перебуваю в безпеці, але...— Він знизав плечима.— Мене обрали для Ігор сьогодні вранці.

— Чи є хоч якась можливість виплутатися?

— Так. Я розповів твоїй дівчині про тебе, тож, може, її друзі щось зроблять. А я особисто сподіваюсь на помилування.

— Невже?

— Не виключено. Краще вже мати хоч якусь надію.

— У чому полягають Ігри?

— Там є все: двобої між людьми, боротьба з різноманітними зразками омезької флори та фауни, дуелі на променевиках і теплових пістолетах. Казали, що все це запозичили зі стародавнього земного свята.

— А як хтось виживе, то опиниться поза законом,

— Правильно.

— А що це означає?

— Не знаю. І, мабуть, ніхто до ладу не знає. Я лише довідався, що тих, хто вижив, забирає Найчорніший. Вважають, що це неприємно.

— Це зрозуміло, взагалі на Омезі дуже мало приємного.

— Омега — зовсім не таке погане місце. Просто в тебе немає відповідного духу...

Його урвав прихід загону охоронців. Настав час виходити на Арену.

— Помилування не буде,— мовив Баррент.

— Що ж, така вже доля,— відгукнувся Джо.

Вони крокували, щільно оточені охороною. Перед залізними дверима, що вели на Арену, їх вишикували. Перед тим, як начальник охорони відімкнув двері, з бічного коридора, розмахуючи папірцем, вихопився ошатний товстун.

— Що це? — спитав начальник охорони.

— Розпорядження про звільнення під заставу,— мовив товстун, подаючи папірець начальникові.— На звороті — наказ про припинення переслідування. А ось свідоцтво про банкрутство, ось довідка про позику під особисте майно в'язня, ось розпорядження про звільнення арештованого з-під варти і рішення про арешт його заробітку.

Начальник зсунув на потилицю каску й пошкріб вузьке чоло.

— Ніколи не розумів законників. Що все це означає?

— Його звільнено,— мовив товстун, показуючи на Джо.

Начальник узяв папери, спантеличено подивився на них і передав своєму помічникові.

— Добре. Забирайте його. Так, часи змінилися — раніше ніщо не могло спинити узвичаєну процедуру Ігор.

Переможно усміхаючись, Джо пройшов між охоронцями й приєднався до гладкого законника.

— У вас немає документів на Вілла Баррента? — спитав Джо.

— Жодного. Його справу розглядають інші. Боюся, до завершення Ігор нічого зробити не можна.

— Але до того часу я вже помру,— мовив Баррент.

— Можу вас запевнити, що це не завадить оформленню справи,— гордо проказав товстун.— Мертвий чи живий, ви збережете всі свої права.

— Гаразд, рушаймо,— урвав їхню розмову начальник охорони.

— Щасти тобі,— попрощався Джо. А потім вервечка в'язнів пройшла через залізні двері й опинилася на яскраво освітленій Арені.

Баррент вийшов переможцем у рукопашному двобої — четверта частина в'язнів загинула. Після цього озброєні мечами люди змагались із смертоносними омезькими тваринами. Вони билися проти зубастих потвор, що водилися в пустелі на південь від Тетрагіда. Перемога в цій битві коштувала життя п'ятнадцятьом в'язням. На Баррента нападала чорна летюча рептилія з західних гір. Якусь хвилину він ледве боронився від цієї потвори з отруйними зубами. Але скоро знайшов порятунок: замість марно штрикати мечем у тверду шкіру рептилії, Баррент став обрубувати її хвостові пера. Втративши хвоста, рептилія не втримала рівноваги і врізалась у високий мур, що обгороджував Арену. Після цього Баррент досить легко прикінчив її, простромивши єдине велетенське око. Глядачі на трибунах голосно вітали його успіх.

Баррент відійшов до загорожі для запасних і звідти спостерігав, як інші б'ються проти трихомотред: неймовірно моторних маленьких створінь із вдачею скаженої росомахи Загинули ще п'ять команд в'язнів. Короткий рукопашний бій для розривки — і на Арені знову нікого.

На Арену виповзли панцирні амфібії кріатіни. Забарні за вдачею, кріатіни натомість були надійно захищені кількасантиметровим панцирем. Їхні схожі на батоги хвости несли смерть будь-кому, хто наближався до них. Баррентові довелося битися з амфібією після того, як та забила чотирьох чоловік.

Він уважно стежив за попередніми двобоями і знайшов місце, куди не діставав хвіст кріатіна. Вибравши мить, він стрибнув просто на середину широкої спини кріатіна.

Коли панцир розчахнувся у великий рот,— саме так кріатіни їли,— Баррент увігнав свій меч в отвір. Кріатін негайно здох, і глядачі стали кидати на Арену подушки, виявляючи цим свій захват.

Баррент стояв один на поплямованому кров'ю піску. Решта в'язнів або загинули, або лежали тяжко покалічені. Баррент чекав, гадаючи, яку потвору обере Комітет Ігор цього разу.

Крізь пісок вистромився паросток, потім ще один. За секунду на Арені виросло міцне низьке дерево, що викидало в усі боки корені й вусики, які хапали трупи і живих й тягли до п'ятьох ротів біля комля. Це було дерево-стерв'ятник: його з великими труднощами привезли з північно-західних боліт. Казали, що воно надзвичайно палахке, але в Баррента не було вогню.

Стискаючи обома руками меч, Баррент рубав пагони, але натомість одразу виростали нові. Доводилося дуже швидко махати мечем, щоб не дати оточити себе. Невдовзі його руки стали німіти, а пагони відростали дедалі швидше і, здавалося, не було способу подолати їх.

Він сподівався тільки на уповільнені рухи дерева. Хоча воно виявляло неабияку швидкість, але, звісно, не могло дорівнятись до людських м'язів. Баррент вирвався з кутка, де його затисли повзучі пагони. Метрів за двадцять, напівзасипаний піском, лежав ще один меч. Баррент добіг

до нього і почув застережливі звуки глядачів. Один пагін обхопив його за литку.

Він відсік його, але інші вже оповили йому поперек. Баррент по кісточки вгруз у пісок і ударив мечем по мечу, намагаючись викресати іскру.

Після першої ж спроби меч у його правій руці зламався.

Баррент підібрав уламки і закресав ними, а пагони тим часом тягли його до стовбура. Іскри дощем сипалися з криці. Одна з них упала на пагін.

З неймовірною раптовістю пагін зайнявся. Вогонь побіг до стовбура. З п'яти ротів вихопився стогін, коли полум'я перестрибнуло до них.

Баррент, мабуть, згорів би живцем, бо Арену майже повністю вкривало палаюче віття. Але пожежа загрожувала дерев'яним спорудам Арени. Пожежники врятували його і глядачів, учасно подолавши вогонь.

Хитаючись від виснаження, Баррент стояв у центрі Арени, гадаючи, чого чекати ще. Нічого не сталося. Та за хвилину з Президентської ложі подали знак, і юрба заревла від захвату.

Ігри завершилися. Баррент вижив.

Втім, ніхто не йшов зі своїх місць. Глядачі хотіли побачити остаточне знищення Баррента, який опинився поза законом.

Раптом юрба святобливо затамувала подих. Швидко обернувшись, Баррент побачив вогненну цятку, що виникла над землею. Вона зростала, розкидаючи довкола струмочки світла й збираючи їх знову докупи. На неї було болюче дивитись.

Баррент пригадав слова Дядечка Інгемара:

— Іноді Найчорніший винагороджує нас, з'являючись у жаскій красі своєї вогненної плоті. Так, Небоже, я удостоївся честі бачити його. Два роки тому він показався на Іграх, а за рік до того...

Цятка перетворилася на червоно-жовту кулю футів із двадцять у діаметрі: вона висіла в повітрі, не торкаючись землі і ростучи далі. На кулі утворилася перетяжка — і верхня її частина стала вугільне чорною. Тепер було дві кулі — сяюча і темна,— з'єднані між собою вузькою перетяжкою. Поки Баррент дивився, темна куля видовжилась у незабутню рогату подобу Найчорнішого.

Баррент побіг, але велетенська чорноголова постать стрибнула, поглинувши його. Баррент опинився всередині згустка сліпучого сяйва з темним куполом над головою. Світло свердлило мозок, і він спробував закричати. А тоді знепритомнів.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТНАДЦЯТИЙ

Баррент повернувся до тями на ліжку в затемненій кімнаті з високою стелею. Над ним стояли двоє чоловіків. Здавалося, що вони сперечаються.

— Ми просто не маємо часу чекати далі,— мовив один чоловік.— Ти не можеш оцінити терміновість справи.

— Лікар сказав, що йому потрібні ще три дні відпочинку,— цей голос належав жінці. Через якусь мить Баррент збагнув, що то говорила Мойра.

— У нього будуть ці три дні.

— А ще йому знадобиться час для навчання.

— Ти казала, що він кмітливий. Навчання не забере багато часу.

— На це можуть піти тижні.

— Викинь це з голови. Корабель сідає через шість днів.

— Ейлане,— мовила Мойра,— ти занадто квапишся. Цього разу ми не встигнемо. До наступного Дня Посадки він підготується набагато краще...

— До того часу ми втратимо контроль над становищем,— мовив чоловік.— Мені шкода, але ми повинні використати Баррента негайно або не використовувати зовсім.

— Для чого використовувати мене? Де я? Хто ви? — спитав Баррент.

Чоловік обернувся до ліжка. В блідому світлі Баррент побачив дуже високого, худорлявого старого з кущуватими вусами.

— Я радий, що ви прокинулися,— мовив він.— Мене звати Свен Ейлан. Я командую другою групою.

— А що таке друга група? — спитав Баррент.— Ви забрали мене з Арени? Ви що, агенти Найчорнішого?

Ейлан усміхнувся:

— Не зовсім агенти. Невдовзі ми все вам пояснимо. Спершу, гадаю, вам не завадить підкріпитись.

Доглядальниця принесла тацю. Поки Баррент їв, Ейлан підсунув стільця й розповів Баррентові про Найчорнішого.

— Наша група,— почав він,— не може похвалитися тим, що стояла у витоків релігії Зла. Мабуть, ця релігія виникла на Омезі стихійно. Але відколи вона сформувалася, ми час від часу користуємося нею. Священики завжди йдуть нам назустріч. Зрештою, ті, хто обожнює Зло, вважають корупцію великим благом. Саме тому в очах омезьких Священиків поява фальшивого Найчорнішого не є блюзнірством. Якраз навпаки, бо у правовірній релігії Зла наголос робиться саме на фальшиві образи, а надто — на великі, вогнисті, разючі подоби,— такі і, як і та, що врятувала вас з Арени.

— Як ви це зробили?

— За допомогою силового поля,— пояснив Ейлан.— Я не фахівець, тому вам краще розпитати про це наших інженерів.

— Навіщо ви врятували мене?

Ейлан поглянув на Мойру і знизав плечима. Мабуть, він почувався незатишно.

— Ми хотіли б запропонувати вам важливу роботу. Але перш ніж я скажу, яку саме, гадаю, вам слід довідатися більше про нашу організацію. Напевне це вас цікавить,

— Надзвичайно,— мовив Баррент.— Ви — щось на кшталт злочинної еліти?

— Ми еліта,— відповів Ейлан,— але не вважаємо себе злочинцями. На Омегу засилають людей двох абсолютно різних штибів. Одні — справжні злочинці: вбивці, розбійники, палії та інші. Саме серед таких людей жили ви. Але є ще люди, яких звинуватили в дисидентстві: в політичній нелояльності, в науковій неортодоксальності, атеїзмі. Вони-то й складають нашу організацію, яку ми для зручності називаємо другого групою. Наскільки ми пригадуємо і здогадуємось, наші злочини

полягають головним чином у розбіжності наших поглядів з тими, що панують на Землі. Ми були нонконформістами і, мабуть, загрожували тим, хто тримав у руках владу. Ось тому нас і заслали на Омегу.

— І ви відокремилися від інших засланців?

— Так, неодмінно. Насамперед з тієї причини, що злочинці з першої групи не завжди готові коритися. Ми не можемо направляти їх і не хочемо, щоб вони направляли нас. Та найголовніше, що в нас є робота, яка вимагає таємниці. Ми не маємо уявлення, які пристрої використовуються на сторожових кораблях для спостережень за Омегою. Щоб :зберегти в таємниці нашу справу, ми буквально сховалися під землю. Кімната, в якій ми оце сидимо, знаходиться на глибині двохсот футів під поверхнею. Ніхто нас не бачить. На поверхню виходять лише спеціальні агенти, як от Мойра, котрі відокремлюють політичних в'язнів від решти.

— Ви не відібрали мене,— зауважив Баррент.

—Звісно, ні. Вас звинуватили в убивстві, отже, ви належали до першої групи. Але ваша поведінка була нетипова для першої групи. Ми вважали, що в перспективі зможемо використати вас, тому й допомагали вам час від часу. Але ми повинні були переконатись, що ви нам підходите, перш ніж перевести вас до другої групи. Ваша відмова від звинувачення в убивстві дуже посприяла цьому. Ми також розпитали Ілліарді після того, як ви бачились із ним. Мабуть, немає причин брати під сумнів його свідчення. Але найбільше ви маєте дякувати своїй здатності виживати, яку ще раз потвердили в Ловах і на Іграх. Нам украй потрібні такі люди.

— То яка робота чекає на мене? — спитав Баррент.— Що треба буде виконати?

— Ми хочемо повернутися на Землю.

— Але ж це неможливо.

— Ми так не думаємо. Проблему вивчали дуже ретельно. І гадаємо, що, незважаючи на сторожові кораблі, втекти можна. Напевне ми довідаємося про це через шість днів: саме тоді ми збираємось тікати.

— Краще було б зачекати ще шість місяців,— утрутилася Мойра.

— Ні в якому разі. Така затримка означала б смерть. Кожне суспільство йде до якоїсь мети; а злочинний народ Омеги прагне самознищення. Барренте, здається, ви здивовані. Невже ви цього не зрозуміли?

— Я ніколи не замислювався над злочинним світом Омеги. Зрештою, я був його часткою.

— Це очевидно. Погляньте на державні установи — вони всі зосереджені на легалізації вбивства. Свята — то лише привід для масових убивств. Навіть закон, який регулює кількість убивств, уже втрачає силу. Люди живуть у світі, що межує з хаосом. По суті, хаос уже почався. Безпеки більше не існує. Єдиний спосіб вижити — вбивство. Єдиний спосіб підвищити свій статус — убивство. Єдине певне заняття — вбивство.

Убивати чимбільше і чимшвидше.

— Ви перебільшуєте,— мовила Мойра.

— Не думаю. Я розумію, існує примара деякої сталості омезького суспільства, певний консерватизм, що проступає навіть у вбивствах. Але це ілюзія. Немає сумніву, то всі конаючі суспільства навіюють ілюзію сталості — аж до свого кінця. Що ж, кінець омезького суспільства швидко наближається.

— Як скоро? — спитав Баррент.

— До критичної точки залишилося близько чотирьох місяців,— відповів Ейлан.— Єдиний порятунок — показати населенню новий напрям, дати нову роботу.

— Землю,— мовив Баррент.

— Саме так. Ось чому ми не можемо відкладати втечу.

— Добре, я не все ще зрозумів, але приєднуюся до вас. З радістю візьму участь у будь-якій експедиції.

Ейлан знову якось знітився.

— Мабуть, я не досить ясно висловився,— мовив він.— Ви будете цією експедицією. Ви, і більше нікого... Вибачте, якщо я вас налякав.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТИЙ

Друга група мала одну серйозну ваду: більшість людей, що складали її, вже давно не мали здоров'я і сили. Звісно, були серед них і молодші, але вони немало стикалися з насильством і були цілком безпорадні. Перебуваючи в безпеці підземного сховища, вони здебільшого ніколи не стріляли з променевика, ніколи не тікали, рятуючи своє життя, ніколи не потрапляли у безвихідь, як це було з Баррентом. Вони були сміливі, але недосвідчені. Вони залюбки полетіли б на Землю, але в них майже не було шансів на успіх.

— І ви гадаєте, що в мене цей шанс буде? — спитав Баррент.

— Гадаю, так. Ви молодий і дужий, досить розумний і надзвичайно винахідливий. У вас надзвичайно високий коефіцієнт живучості. Якщо хтось і може здійснити задумане, то це ви.

— Чому лиш одна людина?

— Немає сенсу посилати групу. Зросте можливість викриття. А посилаючи одну людину, ми досягаємо максимуму безпеки. Якщо вам пощастить, ми одержимо неоціненні відомості про природу ворога. В разі нещастя, якщо вас упіймають, вашу спробу вважатимуть радше вчинком одинака, ніж якоїсь групи. А ми й після цього зможемо підняти загальне повстання на Омезі.

— Як я повернуся на Землю? — спитав Баррент. — У вас десь є схований корабель?

— На жаль, ні. Ми плануємо відправити вас на борту наступного тюремного корабля.

-~ Це неможливо.

— Не зовсім. Ми вивчали посадки. Процедура завжди однакова. В'язні виходять з корабля у супроводі охорони. Поки вони шикуються на майдані, корабель ніхто не боронить, хоча довкола й виставлено негустий кордон чатових. Щоб ви змогли пробратися на борт, ми відвернем увагу варти, вчинивши бійку.

— Навіть, якщо я проберуся на корабель, мене зловлять, щойно охорона повернеться на борт.

— Цього не повинно статися,— заспокоїв його Ейлан.— Тюремний корабель є велетенською спорудою і має чимало закутків, де можна сховатись. Вам допоможе ще й те, що все те буде несподіваним. Певне, це буде перша впродовж усієї історії Омеги спроба втечі.

— А коли корабель дістанеться до Землі?

— Ви переодягнетесь членом екіпажу. Пам'ятайте, що вам сприятиме неминуча неповороткість величезного бюрократичного апарату.

— Сподіваюсь, так,— мовив Баррент.— Припустімо, я добрався до Землі й отримав потрібні відомості. Як відіслати їх вам?

— З наступним тюремним кораблем. Ми захопимо його.

Баррент заклопотано потер чоло.

— Чому ви думаєте, що моя експедиція або ваше повстання матимуть успіх у боротьбі проти такої могутньої організації, як Земля?

— Ми повинні ризикувати. А далі — перемога чи загибель у кривавій бойні разом з усією Омегою, Згоден, що сила не на нашому боці, але вибору в нас немає — мусимо боротись або згинути, навіть не почавши боротися.

Мойра кивнула головою, погоджуючись із цією думкою.

— Втім, становище може бути не таким уже й безнадійним. Судячи з усього, Землею править репресивний уряд. А тому там повинні бути підпільні групи опору. Може, вам удасться встановити з ними зв'язок. Повстання і тут, і на Землі змусить-таки уряд замислитись.

— Можливо,— погодився Баррент.

— Слід сподіватися на краще. Так ви з нами?

— Звичайно. Ліпше вже померти на Землі, ніж на Омезі.

— Тюремний корабель сідає через шість днів. Упродовж цього часу ми дамо вам усі відомості про Землю, які є в нас. Частково вони грунтуються на поновленні пам'яті, частково скреновані мутантами, частково отримані за допомогою логічної добудови. Більше в нас нічого немає, але я думаю, що вони загалом вірно відбивають сучасні земні умови.

— Коли ми почнемо?

— Негайно.

Баррента коротко познайомили з рельєфом Землі, кліматом і головними населеними центрами. Потім його відіслали до полковника Брея, колишнього співробітника Космічного Бюро. Брей говорив з ним про можливий військовий потенціал Землі, наскільки про нього можна було судити з кількості сторожових кораблів над Омегою і очевидного рівня наукового розвитку. Він зробив припущення щодо розміру земних збройних сил, їхнього поділу на морські, наземні й космічні групи, а також щодо рівня ефективності цих сил. Його помічник, каштан Карелл, прочитав лекцію про спеціальні види зброї і її доступність для населення Землі. Інший помічник, лейтенант Дауд, розповів про прилади стеження, їхнє можливе розташування і те, як уникнути їх.

Потім Баррента знову напучував Ейлан. Від нього Баррент довідався, що на Землі диктатура, і дізнався про методи боротьби з диктаторським режимом, його сильні й слабкі сторони, роль таємної поліції, терору і мережі донощиків.

Після Ейлана з Баррентом говорив маленький чоловічок з очима-намистинками. Він розповідав про Земну систему руйнування пам'яті. Виходячи з того, що руйнування пам'яті повсякчас використовувалося для знешкодження опозиції, він зробив припущення про природу і силу руху опору на Землі і порадив, як Баррентові можна зв'язатися з ним.

І врешті його познайомили з усіма подробицями плану другої групи, за яким він мав пробратися на корабель.

Коли настав День Посадки, Баррента оповило виразне відчуття полегкості. Його вже нудило від безперервної накачки відомостями. Будь-яка дія здавалася привабливішою.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ПЕРШИЙ

Баррент спостерігав, як велетенський тюремний корабель виконав маневр і безгучно опустився на землю. Він тьмяно виблискував проти призахідного сонця: відчутний доказ всевладності й каральної сили Землі. Люк відкрився, і на поверхню планети опустили трап. В'язні, оточені вартовими, виходили назовні й шикувалися на майдані.

Як звичайно, майже все населення Тетрагіда зібралося подивитись церемонію висадки і привітати новаків. Баррент протискався крізь натовп і врешті зупинився за лавами в'язнів і охорони. Він помацав кишеню, пересвідчуючись, що не загубив свій променевик. Зброю виготовили з пластмаси навмисне для нього — про випадок, якщо застосують детектори металу Решта його кишень була напхана різноманітним спорядженням. Баррент сподівався, що обійдеться без нього.

Через гучномовець, як і тоді, коли прибув Баррент, почали зачитувати номери в'язнів. Він слухав, трохи зігнувши нога в колінах, і чекав початку операції, що мала відвернути увагу охорони.

Голос з гучномовця вже зачитував останні імена зі списку в'язнів. Залишалося не більше десяти. Баррент посунувся наперед. Голос бубонів далі. Залишилося чотири, три в'язні...

Коли вигукнули останній номер, почалася операція відвертання уваги: бліде небо затьмарили хмари чорного диму — це друга група запалила порожні бараки на площі А-2. Баррент чекав.

І тут потужний вибух розніс на друзки два ряди порожніх будинків. Налетіла ударна хвиля. Не встигли ще попадати уламки, а Баррент уже біг до корабля.

Другий і третій вибухи пролунали, коли він уже був у тіні корабля. Баррент швидко скинув з себе омезький одяг і опинився у точнісінькій копії форми охорони. Тепер він побіг до трапа.

Гучномовець голосно закликав до порядку. Охорона й досі не розуміла, що коїться.

Четвертий вибух кинув Баррента на землю. Він миттю підхопився й метнувся до входу. Ось він уже всередині корабля. Ззовні долинали команди начальника охорони. Варта шикувалася в ряди і, тримаючи зброю напоготові, у повному порядку відступала до корабля.

Баррент не мав часу слухати далі. Він стояв у довгому вузькому коридорі. Звернувши праворуч, він побіг до носової частини корабля. Далеко позаду чулися важкі кроки охоронців.

"Хоча б відомості про будову корабля були правильні.— подумав він,— а то експедиція скінчиться, ще не почавшись".

Він пробіг повз ряд порожніх камер, у кінці якого були двері з написом: "Кімната охорони". Зелена лампочка, яка горіла над ними, сигналізувала про те, що повітряну систему ввімкнено. Баррент штовхнув сусідні двері — вони виявилися незамкнені. Баррент увійшов і зачинив за собою двері, опинившись у приміщенні складу запасних частин для двигуна.

Він почув, як коридором, голосно розмовляючи,. пройшли до своєї кімнати охоронці.

— Як ти гадаєш, що то були за вибухи?

— Хто знає? Ці в'язні всі божевільні.

— Вони б і планету висадили, якби змогли.

— Цим би вони позбавили нас клопоту.

— Добре, що шкоди від вибуху не було ніякої. Пам'ятаєш, п'ятнадцять років тому теж стався вибух?

— Мене тоді тут не було.

— Ну, той вибух не зрівняти з цим. Загинуло двоє охоронців і не менше ста в'язнів.

—Хто це зробив?

— Не знаю. Цим омежцям просто подобається висаджувати все в повітря.

— Ще, гляди, і нас висадять.

— Це їм не вдасться. Принаймні поки в небі висять сторожові кораблі.

— А ти певен? Усе-таки краще чимшвидше опинитися на Контрольному Пункті.

— Ну, звичайно. Хочеться ще трохи пожити.

— На Контрольному Пункті жити непогано, але я волів би повернутися на Землю.,

— Занадто багато хочеш,

Останні охоронці ввійшли до кімнати й замкнули двері. Баррент чекав. Трохи згодом корабель задрижав. Політ розпочався.

Баррент отримав важливу інформацію. Очевидно, всі чи більшість охоронців зійдуть на Контрольному Пункті. Чи означає це, що їх змінить інший загін охоронців? Можливо. Наявність Контрольного Пункту свідчить, що корабель, крім того, ще й обшукують. Найімовірніше то буде лише формальний обшук, оскільки за всю історію Омеги жоден в'язень не тікав на тюремному кораблі. Та все-таки слід подумати, де б заховатись.

Але то ще справа майбутнього. Дрижання вщухло і Баррент зрозумів, що корабель вилетів у космічний простір. Що ж, його ніхто не помітив, і корабель прямує до Землі. Досі все йшло згідно з планом.

Протягом кількох наступних годин Баррент не виходив з приміщення складу. Він почував себе дуже втомленим; усі суглоби йому крутило. Повітря було насичене густим важким запахом. Насилу підвівшись, Баррент підійшов до вентиляційної решітки й приклав до неї руку. Повітря не надходило. Він дістав з кишені невеличкий прилад. Вміст кисню в кімнаті швидко понижувався.

Баррент обережно прочинив двері й визирнув у коридор. Хоча на ньому була точна копія форми охоронця, він розумів, що його одразу впізнають: охоронці дуже добре знали один одного. Він мусить ховатися далі, але також мусить чимось дихати.

У коридорі не було нікого. Він проминув кімнату для охорони, з якої долинали приглушені голоси. Над її дверима яскраво горіла зелена лампочка. Баррент крокував далі, відчуваючи, як у нього починає наморочитися в голові. Прилад засвідчив, що і в коридорі вміст кисню став понижуватися.

Група вважала, що система постачання повітря працює в усіх відсіках корабля. Тепер Баррент розумів, що повітря подається лише в кімнати, де є люди.

Баррент квапився тьмяно освітленим, мовчазним коридором, хапаючи повітря широко розкритим ротом. Повітря ставало дедалі гіршим. Можливо, його використовували для вентиляції відсіків для екіпажу й охорони перед тим, як увімкнути головну повітряну магістраль.

Він проходив повз незамкнені двері, але зелені лампочки над ними не горіли. У нього вже розколювалася від болю голова, а ноги стали мов ватяні. Баррент спробував обмізкувати свої дії.

Мабуть, найбільше шансів у нього буде у відсіку екіпажу. Пілоти напевне неозброєні й менш підготовлені до всяких несподіванок. Може, йому вдасться тримати на мушці якогось офіцера, а то й захопити весь корабель.

Варто спробувати. Він повинен спробувати.

Там, де закінчувався коридор, були сходи. Баррент проминув із дюжину безлюдних прогонів, аж поки побачив стрілку з написом: "Відсік управління".

Баррент дістав з кишені пластмасовий променевик і, спотикаючись, рушив коридором. В голові у нього наморочилося, перед очима виникали й губилися чорні тіні. Почалися галюцинації: він із страхом помітив, як стали хилитися стіни, і несподівано збагнув, що вже повзе до дверей з написом: "Рубка управління — вхід дозволяється лише офіцерам екіпажу".

Здавалося, коридор наповнився сірою мрякою, яка часом яснішала, з чого Баррент зрозумів, що в нього просто все пливе перед очима. Він

звівся на рівні й натис на дверну ручку. Двері подалися, й він міцно стис променевих, готуючись до сутички.

Але коли двері прочинилися, його оповила пітьма. Йому здалося, що він бачить здивовані обличчя, чує вигук: "Обережно! В нього зброя!" А тоді морок поглинув Баррента, і він упав через поріг.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДРУГИЙ

Баррент отямився одразу й повністю. Він сів і побачив, що упав усередину рубки управління. Металеві двері були приперті й дихати було легко. Членів екіпажу ніде не було видно,— мабуть, побігли по варту, гадаючи, що він довго лежатиме непритомний.

Баррент зіп'явся на ноги, машинально підібравши свій променевик. Він уважно обдивився зброю і, насупившись, сховав її. Чому його залишили самого в рубці — найважливішому відсіці корабля? Чому його не роззброїли?

Він спробував пригадати обличчя, які бачив перед тим, як повалитися на підлогу. Але перед ним постали якісь розмиті постаті з глухими, потойбічними голосами. Чи були тут узагалі люди?

Що більше він думав, то дужче переконувався, що ці образи були породжені його напівзгаслою свідомістю. В приміщенні нікого не було — тільки він у мозковому центрі корабля.

Баррент наблизився до головного пульта управління, який поділявся на десять секцій. На кожній були ряди якихось приладів, різноманітні важелі, перемикачі, реостати, ручки.

Баррент повільно рухався вздовж панелі, стежачи, як спалахують і розтікаються по стелі й стінах візерунки з вогників. Останній пост був, мабуть, контрольний. На маленькому екрані з написом: "Режим ручний

автоматичний" горіло "автоматичний". Такі самі екрани були для навігації, системи зовнішнього стеження, входу і виходу з підпростору, входу і виходу з нормального простору, посадки. Все працювало в автоматичному режимі. Далі він знайшов програмний дісплей, з якого довідався про розклад польоту. До Контрольного Пункту залишалося 29 годин, 4 хвилини і 51 секунда. Зупинка — три години. Від Контрольного Пункту до Землі — 480 годин.

Панель управління спалахувала вогниками й гуділа сама собі, цілком незалежна. Баррент не зміг відігнати думку, що своєю присутністю опоганює цей храм машини.

Він перевірив вентиляцію. Вона теж працювала в автоматичному режимі, постачаючи повітря саме стільки, скільки потребувала одна людина — він.

Та де ж екіпаж? Баррент розумів необхідність автоматизації управління зоряним кораблем. Такий велетенський і складний механізм повинен покладатися сам на себе. Але ж побудували його люди, і люди розробили програми. Чому люди не стежать за показаннями приладів, не змінюють програму в разі потреби? Що, як охорона вимушена затриматися на Омезі? Що, як доведеться проминути Контрольний Пункт і рушити прямо до Землі? Що, як треба буде взагалі змінити пункт призначення? Хто переробить програми, хто віддасть кораблю наказ, чиїй волі коритиметься корабель?

Баррент огледів рубку управління і знайшов ящик з кисневими масками. Одягнувши респіратор, він вийшов у коридор.

Після довгих блукань він виявив двері з написом: "Каюта екіпажу". Всередині було чисто й голо. Рівними рядами стояли ліжка без усякої постелі. У шафах не було ні одягу, ні будь-яких особистих речей. Баррент вийшов і обстежив каюти офіцерів і капітана: жодних слідів людей.

Він повернувся до рубки управління. Тепер стало очевидно, що на кораблі не було екіпажу. Мабуть, уряд на Землі так певен непорушності розкладу і надійності корабля, що вважає екіпаж зайвим. Можливо...

Та Баррентові все це здалося дуже нерозважливим. Щось дивне коїться із Землею, якщо вона випускає в космос кораблі без нагляду з боку людини.

Він вирішив утриматися від подальших висновків, поки дізнається більше фактів. А тепер насамперед слід подумати про те, як вижити. В його кишенях був запас концентрованої їжі, але він не міг пронести достатню кількість води. Чи є вона на кораблі без екіпажу? Треба пам'ятати й про загін охорони там унизу і подумати про те, що він робитиме, коли корабель дістанеться до Контрольного Пункту.

Баррент виявив, що йому не треба споживати власну їжу. В офіцерській їдальні машини видавали різноманітні напої та страви після натискання кнопки. Баррент не знав, натуральна ця їжа чи синтезована, але на смак вона була чудова і, судячи з усього, поживна, тож він і не переймався цим.

Він обстежив горішні рівні корабля. Але заблукавши кілька разів, Баррент вирішив більше без потреби не ризикувати. Життєвим центром корабля була рубка управління, і здебільша він сидів там.

Баррент знайшов ілюмінатор. Розсунувши заслони, він міг милуватися величним видовищем зірок, що жевріли на чорному тлі космосу. Навіть уявити було важко, що цим розсипам зірок немає кінця. Дивлячись в ілюмінатор, Баррент відчував, як його переповнює гордість. Ось його покликання і його спадок.

До Контрольного Пункту залишалось шість годин. На пульті оживали нові покажчики й прилади, перевіряючи й змінюючи сили, що рухали корабель, готуючи його до посадки. За три з половиною години до

посадки Баррент зробив цікаве відкриття. Він виявив центральну систему зв'язку, ввімкнувши яку, він міг підслуховувати розмови у приміщенні охорони.

Втім, нічого корисного для себе він не почув. Чи то через обережність, чи то через брак цікавості, охоронці не обговорювали політику. Вони жили на Контрольному Пункті, час від часу несучи службу на кораблі. Дечого Баррент не розумів узагалі, але слухав і далі, ловлячи кожне слово про Землю.

— Ти коли-небудь купався у Флоріді?

— Не люблю солону воду.

— Перед тим, як мене призвали в Охорону, я виграв третю премію на Виставці орхідей в Дейтоні.

— Вийду на пенсію і куплю собі віллу в Антарктиді.

— Скільки тобі залишилося?

— Вісімнадцять років.

— Що ж, хтось повинен робити й це...

— Але чому я? І чому без відпусток на Землю?

— Ти ж дивився плівки і повинен розуміти чому. Злочин — це хвороба. Це — мов зрада.

— То й що?

— А те, що, спілкуючись із злочинцями, ти можеш і сам заразитись, а відтак заразити когось на Землі.

— Це несправедливо...

— Нічого не поробиш. Ці вчені знають, про що говорять. Крім того, на Контрольному Пункті не дуже-то й погано.

— Якщо любиш усе штучне: повітря, квіти, їжу...

— Треба вміти задовольнятися тим, що є. Твоя родина там?

— Вони хочуть повернутися на Землю.

— Кажуть, що після п'яти років на Контрольному Пункті на Землі ми вже не зможемо жити. Нас доконає сила тяжіння.

— Я згоден на силу тяжіння. Будь-коли...

З цих розмов Баррент зрозумів, що майже всі хмурні охоронці були прості, звичайні люди, такі, як і омежці. Більшість із них, мабуть, не любили свою роботу і так само хотіли повернутися на Землю, як і омезькі в'язні.

Він запам'ятав почуте. Корабель дістався до Контрольного Пункту, і велетенська панель управління засяяла вогнями, готуючись до останнього маневру і причалювання.

Врешті корабель зайшов у док, і двигуни змовкли. По системі зв'язку Баррент чув, як охоронці виходили зі свого відсіку. Він пішов слідом за ними аж до трапа і почув, як останній охоронець, виходячи з корабля, мовив:

— Ось і перевірка. Як справи, хлопці?

Відповіді не було. Охоронці пішли, а коридорами залунали нові звуки: важкі кроки тих, хто прийшов з перевіркою.

Їх було багато. Вони почали обстеження з енергетичного відсіку й методично рухалися вгору, відчиняючи кожні двері й перевіряючи кожну кімнату й шафу.

Баррент стис променевик у спітнілій руці і став гарячково мізкувати, де б його сховатися в цьому велетенському кораблі. Треба думати, що вони обійдуть весь корабель, а відтак, мабуть, найліпше буде сховатися там, де вже шукали.

Він опустив на обличчя кисневу маску і вийшов у коридор.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ТРЕТІЙ

Від початку перевірки спливло вже півгодини, а Баррент ще не вирішив, як уникнути контролерів. Вони встигли обстежити нижні поверхи і просувалися до рубки управління. Баррент чув їхні кроки в коридорі. Він ішов метрах у ста попереду, весь час шукаючи якийсь вихід.

Наприкінці цього коридора повинні бути сходи, якими можна спуститися на інший рівень: його вже обшукали. Баррент заквапився, сподіваючись, що сходи й справді там, бо він ще й досі мав лише непевне уявлення про будову корабля. Варто йому помилитись — і він у пастці.

Баррент дійшов до кінця коридора, і там були сходи. Кроки наближалися. Він метнувся вниз, озираючись через плече, і налетів на чиїсь широчезні груди.

Баррент відсахнувся й наставив зброю на велетенську постать. Але від пострілу утримався: перед ним була не людина. Він прикипів очима до

створіння, вбраного в чорну форму з написом: "Оглядова бригада — андроїд B212". Пластикове рожеве обличчя двометрового андроїда нагадувало людське, але очі жевріли глибоким червоним вогнем. Створіння поволі насувалося на Баррента, і той позадкував, сумніваючись, що променевик зможе зупинити робота.

Йому так і не довелося випробувати зброю, бо андроїд пройшов повз нього і став підніматися сходами. На спині робота Баррент прочитав напис: "Служба знищення гризунів". Він зрозумів, що цього андроїда запрограмували на пошук мишей та щурів. Наявність на борту пасажира без квитка його не обходила. Треба гадати, що й інші андроїди запрограмовані так само.

Баррент чекав у порожньому складі на нижньому рівні, поки почув, що андроїди залишають корабель, після чого заквапився назад до рубки управління. Охоронці так і не з'явилися на кораблі. Точно за розкладом велетенський корабель стартував із Контрольного Пункту. Призначення — Земля.

Протягом подальшої подорожі нічого не сталося. Баррент їв і спав, а перед тим, як корабель увійшов у підпростір, ще й дивився в ілюмінатор на безмежні розсипи зірок. Він спробував уявити собі планету, на яку прямує корабель, але жоден образ не виник у його свідомості Що то за люди, які побудували здоровезні кораблі, але не змогли підібрати для них команди? Чому вони посилають оглядові команди і водночас налаштовують їх для надзвичайно специфічної роботи? Чому вони змушені висилати значну частину свою населення — і не можуть контролювати умови, за яких ті засланці живуть і помирають? Навіщо стирати пам'ять про Землю із свідомості в'язнів?

Баррент не знаходив відповіді на ці та інші питання.

Годинник у рубці управління відлічував хвилини й години подорожі. Корабель пірнув і випірнув із підпростору, а потім став спускатися на

блакитно-зелену планету, яку Баррент спостерігав із непевними почуттями. Він ніяк не міг усвідомити, що врешті повертається на Землю.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ЧЕТВЕРТИЙ

Корабель приземлився опівдні яскравого сонячного дня десь на північноамериканському континенті. Баррент розраховував дочекатися на кораблі сутінків, але на екранах спалахнула давня і немов іронічна пересторога: "Всім пасажирам і членам екіпажу негайно залишити корабель. За двадцять хвилин почнеться загальна дезинфекція".

Баррент не знав, у чому полягає дезинфекція, але, оскільки екіпажу категорично запропонували зійти, на кисневу маску, мабуть, не варт покладатися. З двох небезпек висадка здавалася меншою.

Члени другої групи багато міркували над тим, який одяг має бути на Баррентові після посадки на Землю. Перші хвилини перебування на планеті можуть виявитися вирішальними. Ніякі хитрощі не врятують, якщо його вбрання виглядатиме дивним, незвичайним, неземним. Звісно, найкраще було б убратися в типовий земний одяг, але в другій групі не знали, що носять на Землі. Одні пропонували уявну модель цивільного костюма, інші гадали, що для початку згодиться й форма охоронця, яка була на ньому. Баррент же схилявся до третьої думки, згідно з якою найнепримітнішим на космодромі буде комбінезон механіка, що не зазнав значних змін протягом багатьох років. У містах комбінезон міг видатися недоречним, але тепер йому треба було тільки вийти.

Він швидко скинув із себе форму охоронця і залишивсь у легкому комбінезоні. Сховавши променевик і прихопивши невеличку коробку з харчами, Баррент рушив до виходу. Він на мить завагався, чи не залишити зброю на кораблі, та потім вирішив не розлучатися з нею. Коли-небудь його однаково викриють, а зі зброєю в нього буде шанс втекти від поліції.

Баррент набрав повітря і спустився по трапу.

Не було ані охорони, ані оглядової групи, ні поліції, ні військових підрозділів, ні митного контролю. Не було взагалі нікого. Далеко, з протилежного боку космодрому, мріли проти сонця ряди космічних апаратів. Прямо перед собою він побачив огорожу і розчинені ворота.

Баррент перетнув поле швидко, але без помітного поспіху. Він не розумів, чому все йде так просто. Може, в таємної поліції на Землі є значно тонші способи перевірки пасажирів зоряних лайнерів.

Біля воріт не було нікого, крім лисого середнього віку чоловіка і хлопчика років десяти. Здавалося, вони чекали на нього. Малоймовірно, що вони — представники урядової установи, та хто знає земні порядки? Він вийшов за ворота.

— Даруйте,— звернувся до нього лисий чоловік, тримаючи хлопчика за руку.

— Прошу?

— Я бачив, як ви зійшли з космічного корабля. Не будете заперечувати, якщо я вас про дещо спитаю?

— Питайте,— відповів Баррент, тримаючи руку біля кишені з променевиком. Він був певен, що перед ним поліційний агент. Єдине, що, здавалось, не мало глузду,— присутність хлопчика, якщо тільки той не вчиться на агента.

— Річ у тому,— мовив чоловік,— що мій Ронні пише роботу про зоряні кораблі.

— Тож я хотів подивитися на них,— утрутився Ронні. Він був замалий, як на свій вік, з вузьким, розумним обличчям.

— Він хотів побачити справжній корабель,— пояснив батько.— Я казав йому, що в цьому немає потреби, що всі дані й малюнки є в енциклопедії. Але він стояв на своєму.

— Я зможу написати гарний вступний розділ,— мовив Ронні.

— Звичайно,— мовив Баррент, енергійно киваючи головою.

Він уже не був певен; що лисий чоловік справді агент Бо ж той обрав надто кружний шлях.

Ви працюєте на кораблях? — спитав Ронні.

Так.

— Як швидко вони літають?

— У просторі чи підпросторі? — вточнив Баррент.

Це питання, здається, спантеличило Ронні. Він відкопилив нижню губу й мовив:

— Боже, я й не знав, що вони мандрують у підпросторі.— На хвилину він замислився.— До речі, я не знаю, що таке підпростір,

Баррент і хлопчиків батько усміхнулися.

— Гаразд, — провадив далі Ронні,— з якою швидкістю вони літають у звичайному просторі?

— Сто тисяч миль на годину,— назвав Баррент перше, що спало йому на гадку

Хлопчик кивнув, його батько також.

— Дуже швидко,— зауважив батько.

— А в підпросторі, звичайно, набагато швидше,— промовив Баррент.

— Звичайно,-— ствердив чоловік.— Космічні кораблі літають дуже швидко. Інакше не можна. Вони долають надзвичайно великі відстані. Чи не так, сер?

— Надзвичайно великі відстані,— погодився Баррент.

— Які ж у них двигуни? — питав далі хлопчик.

— Звичайні,— відповів йому Баррент.— Минулого року ми поставили триплексні прискорювачі, але їх, мабуть, слід віднести до допоміжних потужностей.

— Я чув про ці триплексні прискорювачі,— додав чоловік.— Чудова річ!

— Те, що треба,— поблажливо зауважив Баррент. Тепер він переконався, що лисий чоловік нічого не тямить у зореплавстві й просто привів свого сина поглянути на космопорт

— Де ви берете повітря? — не вгавав Ронні.

— Ми виробляємо його. Але повітря — то не найбільша проблема. З водою у нас набагато більше клопоту. Ви ж знаєте, що вона не стискається, а тому дуже важко брати з собою достатній запас. А потім є ще навігаційні труднощі при виході з підпростору.

— А що таке цей простір?

— Усього-на-всього інший рівень простору. Втім, про це ти можеш прочитати в енциклопедії.

— Звичайно, Ронні, пошукай в енциклопедії,— мовив батько.— Ми не повинні затримувати тут пілота. Я певен, що в нього безліч невідкладних справ.

— Я й справді поспішаю,— погодився Баррент.— А ви дивіться тут усе, що завгодно. Бажаю тобі гарної оцінки за роботу, Ронні!

Баррент відійшов метрів на п'ятдесят, напружено чекаючи пострілу в спину, але коли він оглянувся назад, то побачив, що батько з сином уважно роздивляються велетенський космічний апарат Баррент на мить завагався, пойнявшись неспокоєм. Досі все йшло надзвичайно гладко. Підозріло гладко. Та, однаково, відступати йому нікуди.

Дорога від космопорту повз ряди якихось будівель бігла до лісу. Баррент ішов, поки його вже не можна було побачити з космодрому. Тоді, звернувши зі шляху, він заглибився в ліс. Для першого дня перебування на Землі він достатньо спілкувався з людьми. Не можна далі спокушати долю. Треба все як слід обмізкувати, переночувати в лісі, а на світанку рушити до міста.

Пропхавшись крізь густі чагарі, він потрапив, власне, до лісу. Баррент простував під тінню велетенських дубів, навколо співали і перегукувались невидимі птахи й звірі. Далеко попереду замріла біла табличка, прибита до дерева. Наблизившись до неї, Баррент прочитав: "Національний парк Форестдейл. Ласкаво просимо на відпочинок!"

Баррент трохи розчарувався, хоча й розумів, що так близько від космодрому не може бути дикої природи. Треба думати, що на такій давній і високорозвиненій планеті, як Земля, незаймані куточки природи могли зберегтися тільки в національних парках.

Сонце закочувалося за обрій, і в сутінках діброви повіяло прохолодою. Баррент знайшов затишне місце під старезним дубом, збив собі постіль з-опалого листя і ліг на неї. Йому було над чим поміркувати. Чому в такому важливому центрі, як космопорт, не виставили охорону? Може, про безпеку дбають лише в містах? Чи він уже перебуває під наглядом витонченої шпигунської системи, яка виважує кожен його рух і знешкодить його, коли визнає за доцільне? Чи це вже занадто фантастично? А може...

— Добрий вечір,— пролунав голос у нього просто над вухом.

Баррент нервово відсахнувся від того голосу, рука потяглася до кишені з пістолетом.

— Вечір і справді дуже приємний,— провадив далі голос,— надто в нашому національному парку. Температура повітря двадцять п'ять і п'ять десятих градуса, вологість 23 проценти, атмосферний тиск 29,9. Досвідчені туристи, мабуть, уже впізнали мій голос. А для новачків-любителів природи я відрекомендуюся. Я Дубко — ваш старий вірний дуб. Я радий вітати всіх вас, бувалих і новачків, у цьому національному парку.

Сутінки чимдалі густішали, і Баррент стурбовано роззирався довкола. Голос, здавалося, справді линув від старого дуба.

— Насолоджуватися природою,— говорив Дубко,— тепер дуже зручно. Будь-хто може усамітнитися на природі всього за десять хвилин ходьби від громадського транспорту. А для тих, хто полюбляє компанію, ми пропонуємо гіда, який проведе вас по цих стародавніх галявинах. Не забудьте розповісти своїм друзям про гостинність нашого національного парку. Наш парк має все, що потрібно для відпочинку на природі.

Стовбур дерева розщепився, і звідти ковзнула розкладачка, термос і коробка з вечерею.

— Бажаю вам приємного вечора в цьому дивовижному храмі дикої природи! А зараз Національний симфонічний оркестр під керуванням Оттера Крага виконає для вас "Гірські полонини" Ернесто Нестрікала. На цьому ваш гостинний старий дуб прощається з вами.

З кількох прихованих гучномовців полинула музика. Баррент пошкріб потилицю, а тоді, вирішивши сприймати все, як є, з'їв вечерю, запив її кавою з термоса, розклав ліжко й улігся спати.

Напівсонний, він ще встиг подумати про радіофікований, обладнаний всіма вигодами ліс усього за десять хвилин ходьби від громадського транспорту. Земля зробила багато для своїх мешканців. Певне, їм це подобається. А може, ні? Чи не скидається все це на якусь величезну хитромудру пастку, налаштовану для нього?

Він ще трохи повертівся, звикаючи до музики, яка мало-помалу злилася з шурхотом вітру в листі й потріскуванням гілочок, а тоді поринув у сон.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИЙ

Вранці гостинний дуб нагодував його сніданком і дав усе потрібне для гоління. Після сніданку Баррент причепурився й рушив до найближчого міста. Він твердо пам'ятав свою мету: слід забезпечити собі надійне прикриття й увійти в контакт з підпіллям. Коли це буде зроблене, треба буде якнайбільше довідатися про земну таємну поліцію, військові сили тощо.

Фахівці другої групи виробили методику, яка повинна була допомогти виконанню його завдання. Наближаючись до околиць міста; Баррент сподівався, що вони не помилилися. Досі те, що він бачив на Землі, напрочуд різнилося від того, що вони уявляли собі на Омезі.

Він простував нескінченними вулицями з маленькими білими котеджами обабіч. Усі вони здавалися однакові. Але придивившись, Баррент збагнув, що кожен будиночок мав одну чи дві архітектурні розбіжності, які, зрештою, лише підкреслювали монотонну одноманітність. Будиночки тяглися, наскільки сягало око, і перед кожним — латочка дбайливо доглянутого газону. Їхня тотожність гнітила Баррента, і несподівано для себе він відчув, що тужить за кумедними, неоковирними, але самобутніми омезькими будівлями.

Так Баррент дійшов до торговельного комплексу. Крамнички мало чим відрізнялися від житлових будиночків: невисокі, скромні і. дуже схожі між собою. Лише пильно вивчивши вітрини, можна було довідатися, де продуктовий, а де спортивний магазин. Він проминув невелику будівлю з написом: "Сповідальня роботів — працює 24 години на добу". Схоже на якусь церкву.

План, складений другою групою для виявлення підпілля на Землі, був простий. Революціонерів, казали йому, у великій кількості можна знайти серед найпригніченіших верств населення. Злидні сприяють зростанню незадоволення; незаможники хочуть відібрати майно в заможних, і тому логічно шукати невдоволених у халупах.

Це була гарна теорія. Біда лише в тому, що Баррент не бачив ніяких халуп. Він ішов уже кілька годин уздовж охайних крамничок і чепурних будиночків, повз парки і майданчики для ігор, доглянуті ферми і знову мимо будиночків і магазинів. Скрізь одне й те саме — не гірше і не ліпше.

До вечора він уже й ноги натрудив, а ні про що важливе так і не довідався. Перед тим, як глибше проникати в таємниці земного життя, треба розпитати місцевих мешканців. Це небезпечний, та вкрай необхідний крок.

Наближалися сутінки. Він стояв неподалік від магазину готового одягу і зважував свої подальші дії. Можна видати себе за іноземця, який

щойно приїхав у Північну Америку з Азії чи Європи. Тоді можна було б розпитувати, не викликаючи великої підозри.

Назустріч йому йшов повнуватий добродій у звичайному коричневому костюмі. Баррент зупинив його.

—Перепрошую, я тут чужий, щойно приїхав з Рима.

— Справді?

— Так. Я трохи розгубився,— мовив Баррент, винувато усміхаючись.— Не можу знайти жодного дешевого готелю.

Якби ви направили мене...

— Громадянине, з вами все гаразд? — спитав чоловік, і лице його затверділо.

— Я ж сказав, що я іноземець і шукаю...

— Послухайте,— урвав його чоловік.— Ви не гірше за мене знаєте, що іноземців уже давно немає.

— Правда?

— Звісно. Я був у Римі. Там усе точнісінько так, як тут у Вілмінгтоні. Такі самі будинки й магазини. Ніхто не може тепер називати себе іноземцем.

Баррент не знаходив відповідь і лише нервово усміхався.

— Опріч того,— провадив далі чоловік,— на Землі давно немає дешевих готелів. Навіщо вони? Хто в них житиме?

— І справді, хто? — мовив нарешті Баррент.— Мабуть, я сьогодні просто перепив.

— Ніхто вже не п'є,— заперечив чоловік.— Не розумію, це що — якась гра?

— І що ж то за гра, на вашу думку? — спитав Баррент, вдаючись до методики, рекомендованої другою групою.

Чоловік уп'яв у нього погляд і насупився.

— Здається, я починаю розуміти. Певне, ви — Опитувач.

Баррент пробурмотів щось нерозбірливе.

— Так, я не помилився. Ви — один з тих, хто ходить і розпитує людей про все на світі. Я б одразу здогадався, якби на вас був костюм Опитувача.— Чоловік знову спохмурнів.— Чому ви не одягнені, як Опитувач?

— Я щойно скінчив навчання і ще не встиг придбати костюм.

— Ну, вам слід носити відповідний одяг,— повчально мовив чоловік.— А то як же громадяни визначать ваш статус?

— Це лише проба сил,— відповів Баррент.— Дякую за допомогу, сер. Мабуть, незабаром я матиму змогу ще раз опитати вас.

— До ваших послуг,— чоловік увічливо кивнув головою і подався геть.

Баррент подумав і вирішив, що професія Опитувача влаштовує його якнайкраще. Вона дає право зустрічатися з людьми, розпиту вати їх, дізнаватися про життя на Землі. Звісно, треба бути дуже обачним, щоб

не розкрити своє невігластво. Але, обережно працюючи, за кілька днів можна буде скласти загальне уявлення про земну цивілізацію.

Насамперед слід купити одяг Опитувача. Мабуть, цьому надається велике значення. Біда лише в тому, що в нього не було грошей заплатити за костюм. Група не змогла навіть пригадати, як ті виглядали,— годі було й думати про фальшування.

Але на Омезі подбали про те, щоб він зміг подолати й цю перешкоду. Баррент зайшов до найближчого магазину одягу. Власник магазину — невисокий чоловічок з порцеляново— блакитними очима й послужливою усмішкою — привітав Баррента і запропонував свої послуги.

— Мені потрібен костюм Опитувача,— мовив Баррент.— Я щойно закінчив навчання.

— Звичайно, сер. Ви не прогадали, завітавши до мене. У більшості маленьких крамничок вибір обмежений... е... поширеними професіями. Але тут, у Жюля Вандерсона, ми пропонуємо костюми для п'ятисот двадцяти основних професій, перелічених в Альманасі Цивільного Статусу. Я — Жюль Вандерсон.

— Дуже приємно. У вас є готовий костюм мого розміру?

— Безперечно, є. Вам потрібен Звичайний чи Особливий?

— Мене цілком влаштує Звичайний.

— Більшість нових Опитувачів надають перевагу Особливому,— зауважив Вандерсон.— Люди ставитимуться до вас з більшою повагою, якщо на костюмі буде кілька деталей, що нагадуватимуть ручну роботу.

— В такому разі я візьму Особливий.

— Так, сер. Але якби ви могли зачекати день чи два, то ми запропонували б вам костюм з нової матерії — фабричного Доморобного полотна з природним ткацьким браком. Для людини, що розуміється на різниці в статусі. Дуже престижна річ.

— Можливо, я ще зайду, щоб придбати його, але зараз мені потрібен готовий костюм.

— Звичайно, сер,— Вандерсон спробував приховати своє розчарування.— Прошу трішечки зачекати...

Після кількох примірок Баррент одягнувся у чорний діловий костюм з тонкою білою тасьмою на лацканах. На його недосвідчене око цей костюм нічим не відрізнявся від костюмів банкірів, маклерів, бакалійників, бухгалтерів тощо, хоча для Вандерсона, який розводився про банкірські лацкани і сукно страхових агентів, ті відмінності були такі ж очевидні, як символи соціального статусу на Омезі. Баррент вирішив, що то справа звички.

— Прошу, сер! — вигукнув Вавдерсон.— Чудово на вас сидить. Носитиметься сто років. І всього за тридцять дев'ять дев'яносто п'ять.

— Дуже добре,— мовив Баррент.— Тепер щодо грошей...

—-Слухаю, сер?

— У мене їх немає,— видихнув Баррент.

— Немає грошей, сер? Це досить дивно.

— Маєте рацію,— погодився Баррент.— Проте в мене є дещо коштовне.— Він дістав з кишені три персні з діамантами, вручені йому на Омезі.— Ось справжні діаманти, будь-який ювелір засвідчить вам це. Якщо ви візьмете собі один камінь, поки я зможу заплатити...

— Але, сер,— здивувався Вавдерсон,— діаманти самі по собі вже не мають цінності. Відтоді, як двадцять третього року фон Блон написав фундаментальну працю, в якій ущент розбив теорію цінності рідкісних речей.

— Звичайно,— мовив Баррент, розгубившись.

Вандерсон поглянув на персні.

— Хоча, на мою думку, вони мають сентиментальну цінність.

— Природно. Вони належать нашій родині протягом багатьох поколінь.

—У такому разі я не хочу, щоб ви їх утратили. І, будь ласка, не треба мене вмовляти, сер! Що може бути цінніше за спогади. Я не зможу спати ночами, якщо відніму вашу спадкову реліквію.

— Але ж я хочу заплатити.

— Повернете гроші, коли вам буде зручно.

— Ви маєте на увазі, що довіряєте мені, навіть не знаючи, хто я такий?

— Саме так,— усміхнувся Вавдерсон.— Випробовуєте на мені свою методику, Опитуваче? Що ж, навіть дитині відомо, що наша цивілізація грунтується на довірі. Будь-яку людину слід вважати чесною, якщо вона остаточно й безперечно не довела протилежного.

— Вас ніколи не обдурювали?

— Звісно, ні. Злочинців у наші дні не буває.

. — Як тоді ви поясните існування Омеги? — спитав Баррент.

— Перепрошую?

— Омега, планета-в'язниця. Ви повинні були чути про неї.

— Можливо,— обережно промовив Вавдерсон.— Ну, мабуть, треба було сказати, що злочинів майже не буває. Певне, завжди знайдеться кілька природжених злочинців, яких легко впізнати. Та я чув, що їх нараховують не більше десятка на рік з двох мільярдів земного населення.— Він щиро усміхнувся.— Ймовірність того, що я зустріну злочинця, надзвичайно мала.

Баррент подумав про кораблі-в'язниці, які регулярно курсують між Землею і Омегою, виплескують свій людський вантаж і повертаються по новий. Цікаво, звідки Вандерсон отримав такі числа? І де тут у них поліція? Відколи він залишив борт космічного корабля, йому не потрапила на око жодна військова форма. Він хотів би розпитати про це, але мудрішим здавалося піти з магазину.

— Красно дякую за довір'я,— мовив Баррент.—— Я заплачу вам якомога швидше.

— Не маю в цьому сумнівів,— Вандерсон тепло потис Баррентову руку — Коли вам буде зручно, сер. Не поспішайте.

Баррент ще раз подякував і вийшов на вулицю.

Тепер він мав професію. А якщо й решта людей віритиме йому так, як Вандерсон, то він матиме необмежений кредит. На перший погляд ця планета нагадувала утопію. Звісно, не без деяких протиріч. Він сподівався довідатися більше протягом кількох наступних днів.

Пройшовши квартал, Баррент натрапив на готель і найняв на тиждень кімнату, в кредит.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ШОСТИЙ

Вранці Баррент розпитав шлях до найближчої публічної бібліотеки. Він вирішив, що треба, наскільки це можливо, зміцнити свою базу. Знаючи історію розвитку земної цивілізації, він краще розумітиме, на чому слід зосередити свої зусилля.

Костюм Опитувача відкрив йому доступ до закритих полиць, на яких зберігалися книжки з історії. Але самі книжки розчарували його: здебільшого вони розповідали про стародавню історію — від первісної доби до початку атомної ери. Баррент швидко гортав книжки, і до нього поверталася пам'ять. Він перестрибував з Греції Перікла до Римської імперії, Карла Великого і Середніх віків, від Норманського завоювання й Тридцятирічної війни до Наполеонової доби. Уважніше Баррент прочитав те, що стосувалося світових воєн. Завершувався підручник описом вибухів перших атомних бомб. Решта книжок лише детальніше освітлювала той чи інший період історії, вже описаний у першій книжці.

Після довгих пошуків Баррент знайшов невеличку працю "Повоєнна ділема. Том I" Артура Віттлера. Вона розпочиналася там, де закінчились інші,— з вибуху атомних бомб над містами Хіросіма і Нагасакі. Баррент сів і став уважно читати.

Він довідався про холодну війну п'ятдесятих років двадцятого століття, коли кілька держав володіли атомною і водневою зброєю. Автор книжки зазначав, що вже тоді серед народів світу зародився масовий і разючий конформізм. В Америці чинили запеклий опір комунізму, а в Росії та Китаї не менш завзято опиралися капіталізму. Одна по одній усі країни пристали до того чи іншого табору. Щоб підготувати надійну внутрішню безпеку, всі держави покладалися на найновіші методи пропаганди та

ідеологічної боротьби. Кожна держава вимагала безумовної віри в свої офіційні доктрини.

Дедалі жорстокіше і витонченіше згнічували особистість.

Небезпека війни минула. Більшість земних суспільств стали об'єднуватися в єдину державу. Проте конформізм усіляко насаджувавсь і далі. Слід було вирішити проблеми неконтрольованого зростання чисельності населення і злиття етнічних груп. Неоднаковість поглядів загрожувала смертельною небезпекою; надзвичайно багато людей мали доступ до нищівної водневої зброї.

За таких умов уже не терпіли ніякого дисидентства.

Врешті уніфікацію завершили. Люди й далі завойовували Всесвіт, будували чимдалі складніші космічні кораблі, але земні установи буквально шкарубли. Цивілізація, жорстокіша навіть за середньовічну інквізицію, карала за будь-яку критику існуючих звичаїв, вірувань, неписаних і писаних законів. Ці порушення суспільного договору вважалися таким же серйозним злочином, як убивство чи палійство. І так само каралися. Використовували все: таємну поліцію, політичну поліцію, донощиків. Все служило єдиній великій меті — створенню цілком конформістського суспільства.

Для нонконформістів була Омега.

Смертну кару давно скасували, а щоб утримувати чимдалі більше злочинців, не вистачало ні в'язниць, ні коштів. Світовий уряд, узявши за взірець систему, яку використовували французи у Гвіані й Новій Каледонії, британці в Австралії і Північній Америці, зрештою вирішив засилати злочинців в окремий тюремний світ. А що правити Омегою з Землі було неможливо, то цього й не робили. Уряд лише подбав про те, щоб жоден в'язень не міг утекти на Землю.

На цьому завершувався перший том. На останній сторінці була примітка про те, що другий том праці присвячено вивченню сучасної Землі. Він називався "Злочинна цивілізація".

Другого тому на полицях не виявилося. Баррент поцікавився в бібліотекаря, де можна знайти потрібну книжку, і той сказав, що її знищено в інтересах людства.

Баррент вийшов з бібліотеки в невеликий скверик, сів на лаву і, втупивши погляд у землю, спробував міркувати.

Він очікував побачити Землю саме такою, як її змалював Віттлер у своїй книзі. Він був готовий до зіткнення з поліційною державою, жорстокими заходами безпеки, пригніченим населенням і ростучим опором. Досі він не бачив жодного поліцейського, а люди, з якими розмовляв, аж ніяк не здавалися пригніченими. Якраз навпаки. Це був абсолютно інший світ.

За винятком того, що з року в рік космічні кораблі приставляли на Омегу партії позбавлених пам'яті в'язнів. Хто арештовував їх? Хто судив їх? Яке суспільство породило їх?

Відповіді він повинен знайти сам.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ СЬОМИЙ

Баррент почав розслідування з самого ранку. План був простий. Він дзвонив у двері й ставив питання, попереджаючи, що серйозні питання можуть бути перемішані з каверзними і дурними, які допоможуть визначити загальний рівень розвитку. Таким чином, Баррент міг питати про що завгодно, навіть про те, чого не існувало в природі, не викликаючи підозри.

Небезпека все ж крилася в тому, що який-небудь чиновник попросить показати його посвідчення або ж несподівано наскочить поліція. Та доводилося ризикувати. Почавши від Помаранчевого проспекту, Баррент просувався на північ, не минаючи жодного будинку. Наслідки опитування були не однакові, що й показують кілька наступних прикладів.

(Громадянка А. Л. Готгрейд, вік 55 років, рід занять — домогосподарка. Тримається дуже прямо, зверхня, але ввічлива, знає собі ціну).

— Ви хочете спитати мене про клас і статус? Чи не так?

— Так, мадам,

— Ви завжди питаєте про клас і статус. Можна подумати, що ви цього не знаєте. Проте гаразд. Оскільки тепер усі рівні, то існує лише один клас. Середній. Різниця полягає в тому, до якої верстви середнього класу належить людина — вищої, нижчої чи середньої.

— А як це визначають?

— За різними прикметами: як людина розмовляє, їсть, одягається, поводиться на людях. З її манер. Одягу. Представника вищого середнього класу можна завжди впізнати за одягом. Безпомилково.

— Розумію. А представників нижчого середнього класу?

— Що ж, насамперед їм бракує творчої енергії. Приміром, вони, носять готовий одяг, навіть не приганяючи його. Те саме і з їхніми будинками. Просте бездумне прикрашання тут не зарадить. По цьому одразу впізнають новачка у вищому середньому класі. Таких людей неохоче запрошують у гості.

— Дякую вам, громадянко Готгрейд. Як би ви визначили свій статус?

Вона знітилася, завагавшись.

— Я ніколи над цим не замислювалася. Гадаю, верхній середній.

(Громадянин Дрейстер, вік 43 роки, професія — продавець взуття. Стрункий, привітний, моложавий чоловік).

— Так, сер. У нас з Мірою троє дітей шкільного віку. Всі хлопчики.

— Чи можете ви розказати, з чого складається їхня освіта?

— Вони вчаться читати й писати і як стати гарним громадянином. Вони вже розпочали вивчення свого ремесла. Найстарший продовжить родинну справу — взуття. Інші візьмуться до бакалії та роздрібної торгівлі — родинної справи моєї дружини. Вони також вчаться, як зберегти свій статус і як використати стандартні методики просування нагору. Цьому вчать на відкритих уроках.

— Отже, є й закриті уроки?

— Так, звичайно, їх відвідує кожна дитина.

— А чому вчать на закритих уроках?

— Не знаю. Я ж казав, що вони закриті.

— А діти ніколи не згадували про ті уроки?

— Ні. Вони теревенять про що завгодно, крім них.

— Навіть не уявляєте, що відбувається на тих уроках?

— Вибачте, не уявляю. Можливо,— зауважте, що це тільки здогад,— вони пов'язані з релігією. Та вам краще спитати вчителя.

— Дякую, сер. До якого класу ви віднесли б себе з погляду статусу?

— Середній середній клас. Тут нема чого гадати.

(Громадянка Меріджейн Морган, вік 51 рік, професія — шкільна вчителька. Висока, худорлява жінка).

— Так, сер, гадаю, що розповіла все про нашу шкільну програму.

— За винятком закритих уроків.

— Перепрошую, сер?

— Закриті уроки. Ви не згадали про них.

— Боюся,я нічого не можу розказати про них.

— Чому, громадянко Морган?

— Це що, каверзне питання? Всі знають, що вчителів не пускають на закриті уроки.

— А кого пускають?

— Дітей, кого ж іще?

— Але хто навчає їх там?

— Цим опікується уряд.

— Авжеж. Проте хто особисто викладає на закритих уроках?

— Навіть не уявляю собі, сер. Це мене не обходить. Закриті уроки — це давня і шанована традиція. Мабуть, вони пов'язані з релігією. Але то лише здогад. Усе, що на них відбувається, мене не обходить. І вас також, чоловіче, дарма що ви Опитувач.

— Дякую, громадянко Морган.

(Громадянин Едгар Ніф, вік 107 років, офіцер у відставці. Високий лисий чоловік з ціпком, крижані блакитні очі не затуманені старістю).

— Прошу трохи голосніше. Повторіть, будь ласка, питання?

— Про збройні сили. Я питав...

— Тепер пригадав. Так, юначе, я був полковником у тридцять першій Північно-Американській космічно-десантній дивізії, що входила до складу Земних Сил Оборони.

— Отже, ви звільнилися зі служби?

— Ні, служба звільнилася від мене.

— Перепрошую, сер?

— Так, ви розчули мене правильно, юначе. Це сталося шістдесят три роки тому. Земні Збройні Сили розпустили, залишивши тільки поліцію, яку взагалі можна не брати до уваги. Не зосталося жодної регулярної військової частини

— Чому так учинили, сер?

— Не було з ким воювати. Навіть захищатися не було від кого, принаймні мені так сказали. Це ж треба бути такими дурнями!

— Чому, сер?

— Адже будь-який старий солдат скаже вам, що ворог з являється завжди зненацька. Це може статися тепер. І що тоді робитимемо?

— Чи можна знову створити армію?

— Авжеж. Але сучасне покоління не знає, що значить служити в армії. Не залишилося воєначальників, за винятком кількох таких старих дурнів, як я. Для створення ефективних збройних сил потрібні роки.

— А тим часом Земля безборонна й відкрита для будь-якого нападу ззовні?

— Так, якщо не брати до уваги поліцію. Але я дуже сумніваюся, що вони будуть надійні в бою.

— Не могли б ви трохи розповісти про поліцію?

— Я про неї нічого не знаю. Ніколи не цікавився тим, що не стосується військової справи.

— Але треба гадати, що тепер поліція перебрала на себе функції, які раніше виконувала армія, чи не так? Адже поліція — це значна й дисциплінована сила?

— Може бути, сер. Усе може бути.

(Громадянин Моертін Хоннерс, вік 31 рік, професія — переписувач. Худорлявий, млосний молодик з відкритим хлопчачим лицем і рівним білявим волоссям).

— Ви переписувач, громадянине Хоннерс?

— Так, сер. Але якщо ви не заперечуєте, мені більше подобається слово "автор".

— Звичайно. Громадянине Хоннерс, ви пишете для якогось із цих журналів, що виставлені в кіоску?

— Ні в якому разі! Для них пишуть нездари, які розраховують свої твори на ту паків з нижнього середнього класу. Оповідання, якщо ви цього не знаєте, переписані слово в слово з творів різних популярних авторів двадцятого і двадцять першого сторіч. Вони наважуються лише подекуди замінювати прикметники і прислівники. Мушу вам сказати, що для того, щоб замінити дієслово, а тим паче іменник, треба мати справжню мужність. Але таке трапляється не часто. Редактори цих журналів не полюбляють новацій.

— Отже, ви цього не робите?

— Ніколи! Моя робота некомерційна. Я — спеціаліст з творів Конрада.

— Чи не поясните мені, що це означає, громадянине Хоннерс?

— З радістю. Я переписую праці Джозефа Конрада, письменника, який жив у доатомну добу.

— А як саме ви переписуєте його праці, сер?

— Ну, зараз я працюю над п'ятим варіантом "Лорда Джіма". Для цього я уважно вчитуюсь в оригінальний твір. А потім сідаю переписувати його так, як це зробив би Конрад, живучи в наш час. Така робота вимагає надзвичайної старанності, найвищої творчої віддачі. Одна-єдина помилка здатна зіпсувати весь твір. Насамперед слід вивчити словник Конрада, теми, сюжети, характери, настрої, творчі підходи тощо. Все це має бути в книжці, однак вона не повинна стати простою компіляцією. В ній мусить бути щось нове — таке, що міг би сказати Конрад.

— І вам це вдається?

— Критика поставилася схвально, а мій видавець сприяє мені як може.

— Що ви робитимете після завершення п'ятого варіанта "Лорда Джіма"?

— Спочатку відпочину як слід, а тоді візьмуся до переписування якогось меншого твору Конрада. Можливо, це буде "Плантатор з Малаги".

— Розумію. А в інших видах мистецтва також панує "переписування"?

— Це мета кожного справжнього митця, байдуже, в якій галузі він докладає зусилля. Творчість — це жорстока богиня.

(Громадянин Вілліс Уерка, школяр 8 років. Веселий чорнявий засмаглий хлопчик).

— Вибачте, пане Опитувачу, але батьків зараз немає вдома.

— Це дуже добре, Віллісе. Ти не заперечуватимеш, якщо я тебе трохи опитаю?

— Я не проти. А що там випирає у вас під піджаком?

— Віллісе, давай я буду ставити питання, якщо твоя ласка.

Тобі подобається в школі?

— Там нормально.

— Що ви вивчаєте?

— Ну, читання й письмо, визначення статусу, а ще мистецтво: уроки з музики, малювання, архітектури, літератури, балету й театру. Нічого особливого.

— Розумію. Це те, чому вчать на відкритих уроках?

— Авжеж.

— А ти ходиш на закриті уроки?

— Аякже. Щодня.

— Ти не проти, якщо ми поговоримо про них?

— Та ні. У вас там пістолет? Я знаю, що таке пістолет.

Старші учні пару днів тому роздивлялися під час обіду малюнки, а я підгледів. Це пістолет?

— Ні. Просто костюм не дуже добре сидить. А тепер, якщо ти не проти, ми перейдемо до закритих уроків.

— Я не проти.

— Що на них вивчають?

— Я не пам'ятаю.

— Ну-бо, Віллісе,

— Справді, пане Опитувачу. Ми всі заходимо в клас і через дві години виходимо звідти на перерву. Оце й усе. Більше я нічого не пам'ятаю. Я говорив з іншими дітьми. Вони теж нічого не пригадують.

— Дивно...

— Ні, сер. Якби ми повинні були пам'ятати, то ці уроки не були б закритими.

— Мабуть, твоя правда. А не пам'ятаєш, яка на вигляд класна кімната чи хто викладає на закритих уроках?

— Ні, сер. Я нічого не можу пригадати про них.

— Дякую, Віллісе.

(Громадянин Кучулен Дент, вік 37 років, професія — винахідник. Передчасно полисілий чоловік з іронічними очима під набряклими повіками).

— Так, правильно. Я вигадую ігри. Торік я винайшов "Трикутничай, а то!". Вона була дуже популярна. Не бачили?

— Боюся, ні.

— Надзвичайно цікава гра. Створюється ситуація, коли гравці начебто губляться в космосі. Вони отримують неповні дані для своїх

мікрокомп'ютерів: в разі виграшу їм дають додаткову інформацію, а штрафують космічними небезпеками. Безліч сяючих лампочок, ґудзиків тощо. Великий успіх у покупців.

— Які ще винаходи є у вас, громадянине Дент?

— Колись я був придумав поліпшену машину для сівби і жнив. Ефективністю вона втричі перевершувала існуючі моделі. Хочете вірте, хочете ні, я насправді гадав, що зможу продати її.

—Продали?

— Звісно, ні. Тоді я ще не знав, що в патентному бюро зачинене все, крім відділу ігор.

— Вас це розсердило?

— Тоді трохи розсердило. Та невдовзі я збагнув, що ті машини, які існували, були досить добрі. Не було потреби розробляти досконаліші моделі. Сьогодні люди задоволені тим, що в них є. Опріч того, нові винаходи тепер не потрібні. Народжуваність і смертність на Землі тримаються на одному рівні, всім усього вистачає. Щоб запровадити винахід, потрібно переозброїти цілий завод. А це майже неможливо, бо тепер усі заводи автоматичні і навіть ремонтуються без втручання людини. Ось тому на всі винаходи, крім ігор, наклали мораторіум.

— Які почуття у вас це викликає?

— До чого тут почуття? Треба сприймати речі такими, якими вони є.

— А ви не хотіли б змінити цей порядок?

— Можливо. Але як винахідник я належу до потенційно нестабільних елементів.

(Громадянин Барн Трентен, вік 41 рік, професія — інженер-атомник, спеціаліст з проектування космічних кораблів. Знервований, інтелігентний чоловік з карими очима).

— Ви хочете знати, що я роблю на роботі? Шкода, що ви запитали про це, Громадянине, бо я нічогісінько не роблю, походжаю собі довкола заводу. Правила вимагають присутності однієї людини при кожній автоматизованій чи роботизованій операції. Оце я й роблю — товчуся поблизу.

— Здається, ви незадоволені, громадянине Трентен?

— Так. Я мріяв стати інженером-атомником. Вчився для цього. А після випуску виявилося, що мої знання застаріли на п'ятдесят років. Але навіть якби я вчив те, що треба, то й тоді не міг би скористатися цим знанням.

— Чому?

— Бо все автоматизовано. Не знаю, чи відомо про це більшості населення, але правди діти ніде. Автоматизовані всі процеси — від добування сировини до отримання готового продукту. Людина лише узгоджує масу готових виробів з кількістю населення. Але й тут її роль зведено до мінімуму.

— А що відбувається, коли якась частина автоматичного заводу виходить з ладу?

— Її полагодять ремонтні роботи.

— А якщо й вони зіпсуються?

— Кляті залізяки ремонтують себе самі. Мені залишається тільки стояти й дивитись, а ще — складати звіти. Хіба це робота для людини, яка вважає себе інженером?

— Чому ви не перейдете на іншу роботу?

— Немає сенсу. Я цікавивсь, усі інші інженери роблять те саме: стежать за автоматичними процесами, в яких нічого не тямлять. Скрізь однаково; в харчовій, автомобільній, будівельній, біохімічній промисловостях. Або інженер-спостерігач, або взагалі нікого.

— Те саме стосується й космічних польотів?

— Авжеж. Вже років із п'ятдесят жоден пілот не літав у космос. Вони просто не знають, як управляти кораблем.

— Розумію. Всі космічні кораблі працюють в автоматичному режимі.

— Точно. В постійному і незмінному автоматичному режимі.

— А що, як трапиться щось непередбачене?

— Важко сказати. Кораблі не можуть мислити, вони просто зчитують закладені в них програми. Якщо корабель натрапить на незапрограмовану ситуацію, то, принаймні тимчасово, він буде паралізований. Гадаю, в них є якийсь пристрій, що вмикається за непередбаченої ситуації, але такого ніколи ще не траплялося. В кращому разі він наробить дурниць, а в гіршому не працюватиме зовсім. Я б тільки радів цьому.

— Ви й справді так думаєте?

— Будьте певні. Мені вже остогидло день при дні стояти й дивитися на ті машини. Більшість фахівців, з якими я знайомий, почувають те саме. Ми хочемо щось робити. Будь-що. Чи відомо вам, що сто років тому космічні кораблі з пілотами на борту досліджували планети інших сонячних систем?

— Так.

— Саме це потрібно нам зараз. Просуватися вперед, вивчати, досліджувати.

— Згоден з вами. Та чи не здається вам, що ви говорите небезпечні речі?

— Я розумію це Але щиро кажучи, вже не боюся. Хай відправляють мене на Омегу, якщо хочуть. Тут я не потрібен.

— Отже, ви чули про Омегу?

— Про неї знає кожен, хто пов'язаний з космічними кораблями. Крім Омеги, наші космічні кораблі нікуди не літають. Це жахливий світ. Особисто я в усьому звинувачую церкву.

— Церкву?

— Так, в усьому. Ті дурні священики без кінця торочать про Церкву Втілення Людського Духу. Цього досить, щоб людині закортіло хоча б трошечки зла...

(Громадянин Отець Бойрен, вік 51 рік, професія — священик. Опецькуватий чоловік у шафрановій рясі й білих сандалях).

— Так, сину мій. Я абат місцевого відділення Церкви Втілення Людського Духу. Наша церква — офіційний і єдиний проповідник урядової релігії. Всі люди Землі сповідають нашу релігію. Вона складається з кращих елементів давніх вірувань та культів і охоплює все на світі.

— Громадянине абат, а хіба не було суперечностей у релігіях, з яких складається ваша віра?

— Аякже, були. Але наша церква викинула геть усі суперечності. Нам потрібна була згода, а тому ми зберегли тільки барвисті деталі великих колись релігій, деталі, які легко впізнати. В нашій релігії ніколи не було схизми, бо ми приймаємо всіх. Можна вірити в що завгодно, якщо тільки воно криє в собі священний Дух Людського Втілення. Оскільки наш культ — це культ Людини, то ми визнаємо лише один дух, притаманний їй,— дух священного й божественного Добра.

— Як би ви визначили поняття "добро", громадянине абат?

— Будь ласка. Добро — це сила всередині нас, що надихає людей до єднання й взаємоповаги. Культ Добра є культом служіння самому собі, а отже, єдиною правдивою вірою. Особистість, яка обожнює себе, е ідеальною соціальною істотою: вона задоволена своїм місцем у суспільстві, хоча й не від того, щоб підвищити свій статус. Добро лагідне, бо ж є правдивим відображенням всесвітньої любові і співчуття. Добро щоразу проступає по-іншому, хоча й приходить до нас у...У вас якийсь дивний вираз обличчя, парубче.

— Даруйте, громадянине абат. Здається, я вже чув таку проповідь або дуже схожу на неї.

— Істина завжди залишається істиною, де б ви її не чули.

— Звичайно. Ще одне питання, сер. Розкажіть, будь ласка, про релігійне виховання дітей.

— Цей обов'язок покладено на роботів-сповідальників.

— Прошу?

— Це поняття примандрувало до нас із стародавньої віри в трансцендентальний фрейдизм. Робот-сповідальник напучує як дітей, так і дорослих. Він вислуховує їхні проблеми, він — їхній друг, учитель, наставник. А що він робот, то дає точні й недвозначні відповіді на всі питання. Все це служить дальшому зміцненню конформізму.

— Я це розумію. А що роблять люди-священики?

— Вони здійснюють нагляд за роботами-сповідальниками.

— Ці роботи-сповідальники присутні на закритих уроках?

— Я не можу відповісти на це запитання.

— Але ж це так, правда?

— Я й справді не знаю. Закриті уроки закриті від абатів не менш, ніж від решти дорослих.

— За чиїм наказом?

— За наказом начальника таємної поліції,

— Ага... Дякую вам, громадянине абат Бойрен.

(Громадянин Інайн Древівіан, вік 43 роки, професія — державний службовець. Вузьколиций чоловік з примруженими очима, втомлений і завчасно постарілий).

— Добрий день, сер. Отже, ви перебуваєте на урядовій службі?

— Правильно.

— Це державна чи федеральна служба?

—Та й та.

— Розумію. І як довго ви служите?

— Близько вісімнадцяти років.

— Добре, сер. Може, ви скажете мені, в чому полягають ваші обов'язки?

— Будь ласка. Я — Начальник Таємної Поліції.

— Ви... о, розумію, сер. Це дуже цікаво. Я...

— Не тягніться до променевика, екс-громадянине Баррент. Будьте певні, він не діятиме поблизу цього будинку. А якщо ви дістанете його, то зашкодите собі.

— Яким чином?

— У мене є чим захистити себе.

— Звідки ви знаєте моє ім'я?

— Я знаю про вас все, відколи ви ступили на поверхню Землі. Отже, як бачите, ми таки щось уміємо. Але давайте поговоримо про це в приміщенні. Заходьте.

— Я б утримався від цього.

— Боюся, вам доведеться скористатись запрошенням. Заходьте, я вас не вкушу.

— Мене заарештовано?

— Ні в якому разі. Ми просто трохи поговоримо. Сюди, сер, ось так. Влаштовуйтесь, як вам зручно.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ВОСЬМИЙ

Древівіан завів його до просторої кімнати, оббитої панелями горіхового дерева. Меблі пасували стінам: важкі, з чорного дерева, вкриті лаком і вишуканим різьбленням. Високий рівний стіл видавався антикварною річчю. Одну стіну закривав важкий вицвілий гобелен із зображенням мисливської сцени.

— Вам подобається? — поцікавився Древівіан.— Все це зроблено нашими руками. Дружина скопіювала гобелен у Музеї Метрополітен, двоє синів виготовили меблі. Вони хотіли зробити щось старовинне, в іспанському дусі, але трохи зручніше, тому довелося подекуди модифікувати форми. Мій особистий внесок невидимий. Я фахівець з музики періоду барокко.

— У вільний від роботи в поліції час,— зауважив Баррент.

— Так, у вільний час,— Древівіан відвернувся від Баррента й задумливо поглянув на гобелен.— Про поліцію ми ще поговоримо. Скажіть спершу, що ви думаєте про цю кімнату?

— Вона чудова.

— Справді? Ну?

— Та... я не суддя.

— Ви повинні бути суддею. У цій кімнаті вся цивілізація Землі в мініатюрі. Скажіть щиро, що ви про неї думаєте?

— Вона ніби позбавлена життя,— промовив Баррент.

Древівіан обернувся до Баррента й усміхнувся:

— Так, ви обрали влучне слово. Я б радше назвав її річчю в собі. Це кімната високого статусу, Барренте. Скільки зусиль пішло на поліпшення стародавніх стилів. Моя родина відтворила шматочок іспанської минувшини, тоді як інші відтворюють історію Майя, стародавньої Америки чи Океанії. І все-таки порожнеча впадає в око. Наші автоматизовані заводи рік у рік виготовляють одну й ту саму продукцію. А що у всіх однакові речі, то ми відчуваємо потребу змінити готовий вироб, прикрасити його, виразити себе в ньому, зрости у власних очах. Ось як воно на Землі, Барренте. Наша енергія та вміння витрачаються безглуздо. Ми виготовляємо старі меблі, піклуємося рангом і статусом, а тим часом ніхто не обстежує й не завойовує далекі планети. Ми вже віддавна нікуди не рухаємось. Стабільність призвела до застою, і ми йому підкорилися. Ми так соціалізувалися, що особистість замкнулася на себе — її відвертали від будь-якої корисної мети. Гадаю, ви пересвідчилися в цьому за час свого перебування на Землі?

— Так. Але я не сподівався почути ці слова з вуст начальника поліції.

— Я незвичайна людина,— трохи насмішкувато мовив Древівіан.— А таємна поліція — незвичайна установа.

— Вона повинна бути напрочуд ефективною. Як ви довідалися про мене?

— Ну, це було досить просто. Більшість землян виховують так, щоб вони відчували небезпеку. Адже така нам дісталася спадщина. Майже всі люди, з якими ви зустрічалися, спостерігали вашу чужорідність. Ви виділялися, немов вовк поміж ягнят. Вони негайно повідомляли мене.

— Зрозуміло,— відгукнувся Баррент.— А що тепер?

— Насамперед я хотів би, щоб ви розповіли мені про Омегу.

Баррент розповів Начальникові Таємної Поліції про своє життя на планеті в'язнів. Древівіан кивнув із легкою усмішкою на вустах.

— Так, саме цього варто було сподіватися. Те саме відбувалося колись в Америці й Австралії. Звісно, є відмінності: ви цілком ізольовані від своєї батьківщини. Але у вас є те саме люте завзяття, та сама рішучість і безжальність.

— Що ви збираєтеся робити?

Древівіан знизав плечима.

— Яка різниця. Мабуть, я міг би вбити вас. Але це не зупинить вашу групу на Омезі, й вона знову посилатиме сюди своїх шпигунів або захопить тюремний корабель. Як тільки омежці розпочнуть дії, вони враз відкриють правду.

— Яку правду?

— Я думав, що ви вже здогадалися. Земля не воювала майже вісімсот років. Ми не знаємо, як це робиться. Сторожові кораблі навколо Омеги —

то сама видимість. Вони повністю автоматизовані, їх запрограмували відповідно до умов, що існували кількасот років тому. Рішучий штурм — і ви захопите корабель, а тоді й решта будуть ваші. Після цього ніщо не завадить омежцям повернутися на Землю, а там ніхто не чинитиме їм опору. Ось чому в'язням, яких висилають звідси, стирають пам'ять. Якби не це, вразливість Землі була б занадто явною.

— Якщо ви усвідомлюєте становище, тоді чому ваші керівники нічого не роблять?

— Спочатку ми хотіли щось зробити. Але самого бажання замало. Ми воліли не помічати таку можливість. Здавалося, status quo триватиме вічно. Не хотілося думати про день, коли омежці повернуться на Землю.

— А що робитимете ви особисто і вся ваша поліція?

— Я теж тільки видимість,— мовив Древівіан.— У мене немає поліції. Посада Начальника Поліції вважається суто почесною. Вже майже сто років не виникало потреби вдаватись до поліції.

— Вона вам знадобиться, коли омежці повернуться додому,— зауважив Баррент.

— Так. Знову будуть злочини й інший клопіт. Але, на мою думку, остаточний сплав вийде вдалий. В омежців є завзяття, прагнення сягнути зірок. Земля трохи заспокоїть вас і наверне до творчості. Байдуже, який буде наслідок, єднання неминуче, Ми занадто довго жили вві сні. Потрібен жорстокий струс, щоб пробудити людство.— Древівіан підвівся. — А тепер, коли долі Омеги та Землі, здається, вирішені, чи не бажаєте освіжитися?

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТИЙ

Начальник поліції допоміг йому відправити повідомлення на Омегу з черговим кораблем. У ньому Баррент розповів про становище на Землі і вимагав негайних дій. Покінчивши з цим завданням, Баррент міг приступити до пошуків судді, котрий покарав його за злочин, якого він не скоїв, а також донощика, котрий виказав його судді. Баррент гадав, що, знайшовши цих людей, він поновить утрачену частку пам'яті.

У нічному експресі до Янгерстуна відпочити він так і не зміг — його мучили якісь підозри, навіяні його попереднім омезьким досвідом. Десь має бути розгадка цієї запаморочливої простоти. Можливо, вона чекає на нього в Янгерстуні.

Він був на місці ще вдосвіта. Рівні ряди будиночків були точнісінько такі, як і в інших містах, але Барренту вони видавались незвичайними, до болю знайомими. Він пам'ятав своє місто: одноманітні будиночки мали для цього свій чар і привабу. Він народився й виріс у цьому місті.

Ось магазин Гротмейєра, а через дорогу — дім Хевнінга, він найкраще в окрузі вмів обставляти інтер'єри. Он там жив Біллі Хевлок, його найкращий друг; вони разом мріяли стати зореплавцями і товаришували й після школи — аж поки Баррента заслали на Омегу.

Ось і дім Ендрю Теркалера. А трохи далі його школа. Він пригадав шкільні заняття. Тепер він пам'ятав, як вони щодня ходили на закриті уроки, але, що ж там вивчали, і далі залишалося таємницею.

Тут, біля двох велетенських в'язів, було скоєно вбивство. Баррент підійшов до цього місця й пригадав, як усе сталося. Він вертався додому. Звідкілясь іззаду долинув крик. Баррент обернувся й побачив, як вулицею побіг чоловік — Ілліарді — і щось кинув йому. Баррент інстинктивно схопив цей предмет і виявив, що тримає в руках заборонену зброю. Пройшовши кілька кроків, він побачив перекошене смертю обличчя Ендрю Теркалера.

А що було далі? Збентеження. Страх. Відчуття, що хтось стежив за ним, поки він стояв над трупом із зброєю в руках. Там, на краю вулиці, був притулок, у якому він заховався.

Баррент пішов туди й упізнав будку робота-сповідальника.

У тісному приміщенні було задушливо. Єдиний стілець стояв перед панеллю з багатьма яскравими вогниками.

— Доброго ранку, Вілле.

Почувши м'який механічний голос, Баррент несподівано відчув безпорадність. Тепер він пригадав. Цей безбарвний голос знав усе, розумів усе і нічого не вибачав. Цей штучний голос розмовляв з ним, слухав його, а потім судив. Уві сні він сплутав робота-сповідальника з людиною-суддею.

— Ти пам'ятаєш мене? — спитав Баррент.

— Звичайно. Ти був одним із моїх парафіян, доки не потрапив на Омегу.

— Ти заслав мене туди.

— Так, за вбивство.

— Але ж я не вбивав! — вигукнув Баррент. — Ти повинен був знати про це!

— Звісно, знав,— мовив робот-сповідальник.— Але мої обов'язки суворо окреслені. Я засуджую, спираючись на свідчення, а не на інтуїцію. За законом, робот-сповідальник повинен зважати лише на неспростовні

докази. Сумніви не беруться до уваги. По суті, вже сама присутність переді мною людини, звинуваченої в убивстві, є презумпцією її провини.

— Отже, проти мене були свідчення?

— Авжеж.

— Хто їх дав?

— Я не можу відкрити його ім'я.

— Ти повинен! — гарячкував Баррент.— На Землі настають інші часи. Засланці повертаються додому. Ти розумієш це?

— Цього слід було сподіватися.

— Мені потрібне ім'я донощика,— настоював Баррент. Він дістав з кишені свій променевик і наблизився до панелі.

— Машину не можна примусити,— попередив його робот-сповідальник.

— Назви ім'я! — вигукнув Баррент.

— Я не зроблю цього задля твого ж добра. Небезпека буде завелика. Повір мені, Вілле...

— Ім'я!

— Дуже добре. Ти знайдеш донощика в тридцять п'ятому будинку на Кленовій вулиці. Але я серйозно раджу тобі не ходити туди. Тебе вб'ють. Ти просто не знаєш...

Баррент натис на ґудзик, і вузький промінь пронизав панель. Лампочки спалахували й гасли, а він і далі перерізав плутанину дротів. Врешті всі вогники позгасали, і над панеллю закурився млявий сіруватий димок.

Баррент вийшов із будки; Знову поклавши променевих до кишені, він рушив на Кленову вулицю.

Він уже був тут. Баррент упізнав цю вулицю, що круто здіймалася схилом пагорбу поміж дубових та кленових дерев. Він пам'ятав пі старі ліхтарі, цю тріщину на тротуарі. Він дивився на до болю знайомі будинки, які, здавалося, нетерпляче схилилися до нього, немов глядачі в очікуванні останньої дії майже забутої драми.

Баррент стояв перед будинком номер 35 по Кленовій вулиці. Тиша, що сповила цей будинок із білими віконницями, вразила його своєю лиховісністю. Він дістав з кишені променевик, марно намагаючись збадьорити себе. Тоді пішов брукованою доріжкою до дверей і натис на них. Двері прочинилися. Баррент увійшов до приміщення.

Він розрізнив нечіткі обриси ламп та меблів, темні плями картин на стінах, статуетку на підставці з чорного дерева. Міцніше стиснувши в руці променевик, він перейшов до іншої кімнати.

І побачив перед собою обличчя донощика.

Вдивляючись в нього, Баррент пригадував. Захлинаючись у потоці пам'яті, він побачив себе, маленького хлопчика, який заходить до закритого класу. Він знову почув заспокійливе гудіння машин, побачив, як спалахують й перемигуються привабливі вогники, почув у своїх вухах вкрадливий механічний шепіт. Спершу цей голос заполонив його жахом — те, що він проказував, здавалося незбагненним. Потім він потроху призвичаївся до всіх тих дивних речей, що відбувалися в закритих класах.

Він учився. Машини викладали на глибокому, підсвідомому рівні. Використовуючи природні нахили учнів, вони ткали візерунок із завчених норм поведінки й інстинктів. Вони вчили, а тоді блокували свідомий рівень уроків, запечатували його — і ставили запобіжник.

Чому його вчили?

Заради соціального добра ти повинен сам собі бути поліцейським і свідком. Ти повинен нести відповідальність за будь-який злочин, котрий міг би вчинити.

На Баррента незрушно дивився донощик — його власне обличчя із дзеркала на стіні.

Він доніс сам на себе. Коли того дня він стояв із зброєю в руках і дивився на вбиту людину, підсвідомі процеси взяли гору. Він не міг опертися презумпції провини: ймовірність скоєння злочину стала самим злочином. Баррент пішов до будки робота-сповідальника й дав розгорнуте свідчення проти себе: так диктував йому принцип імовірності.

Робот-сповідальник виніс обов'язковий вирок, і Баррент вийшов з будки. Він був сумлінним учнем і тому відразу рушив до найближчого центру контролю за думками в Трентоні. У нього вже почалася часткова амнезія, запрограмована на закритих уроках.

Кваліфіковані техніки-андроїди в центрі контролю за думками довершили амнезію, позбавивши Баррента навіть залишків спогадів. На випадок можливого поновлення пам'яті Баррентові вживили під рівнем свідомості логічну модель злочину. Як того й вимагали правила, ця модель містила в собі натяк на всевладність Землі.

Коли роботу було завершено, загіпнотизований Баррент вийшов з Центру, спеціальним експресом добувся до ангару з кораблем— в'язницею, піднявся на борт корабля, знайшов свою камеру й замкнув за

собою двері, назавжди відрізавши себе від Землі. Він заснув і спав аж до Контрольного Пункту, де сіли охоронці, які й розбуркали в'язнів для висадки на Омегу... І ось тепер, коли він дивився на своє обличчя в дзеркалі, його мозок пронизало останнє з підсвідомих напучень, засвоєних на закритих уроках.

Уроки в закритих класах повинні назавжди лишитися в підсвідомості людини. Якщо вони вийдуть на рівень свідомості, то людський організм має негайно зруйнувати себе.

Тепер він зрозумів, чому його завоювання Землі було таке легке: Баррент не завоював нічого. Землі не потрібні сили безпеки, бо і поліцейський, і кат жили в мозку кожної людини. Під поверхнею лагідної і ласкавої культури Землі крилася безжалісна цивілізація роботів, і того, хто розумів це, карали смертю.

Ось тоді, тієї миті, почалася справжня боротьба за Землю.

Завчені зразки поведінки, переплетені з найважливішими інстинктами, змусили Баррента підняти зброю і націлити її собі в голову. Саме про це намагався попередити його робот-сповідальник, саме це бачила дівчина-мутантка. Колишній Баррент, запрограмований на абсолютне й бездумне підкорення, був готовий убити себе.

Новий Баррент, змужнілий на Омезі, опирався цьому сліпому бажанню. У нападі шизофренії Баррент схопився із Баррентом. Дві особистості змагалися за те, щоб оволодіти зброєю, тілом, свідомістю.

Променевик на кілька дюймів не дійшов до голови. Його дуло тремтіло. Потім омезький Баррент, Баррент-2, повільно відхилив зброю.

Та перемога була нетривкою. Тепер закриті уроки брали гору, втягуючи Баррента-2 в боротьбу за виживання проти невблаганного і спраглого смерті Баррента-1.

РОЗДІЛ ТРИДЦЯТИЙ

Підсвідомі напучення вийшли назовні, і, пронизавши суб'єктивний час, обидва Барренти, й далі б'ючись між собою, дійшли до тих критичних точок у минулому, де чигала смерть, де життєва нитка найтонша, де загибель була неминуча. Баррент-2 знову переживав ці миті. Та цього разу небезпека посилювалася злоякісною половиною його особистості — вбивцею-донощиком Баррентом-1.

Баррент-2 стояв під сліпучими ліхтарями на поплямованому кров'ю піску Арени з мечем в руці. Настав час Омезьких Ігор. До нього наближався саунус — броньована рептилія з усміхненим і лихим обличчям Баррента-1. Баррент-2 відрубав почварі хвоста, і вона перетворилася на трьох трихомотред — лютих щурів з Баррентовими обличчями. Він убив двох, а третій посміхнувся й прокусив йому ліву руку до кістки. Він убив останнього і дивився, як пісок всмоктує кров Баррента-1...

Троє шарпаків сиділи, сміючись, на лаві, а дівчина простягала йому зброю. "Щасти тобі. Сподіваюся, ти знаєш, як ним користуватися". Баррент кивнув головою на знак подяки, перш ніж помітив, що перед ним не Мойра, а дівчина-мутантка, яка передбачила його загибель. Він вийшов на вулицю й зіткнувся з трьома Гаджі.

Двоє були незнайомці з привітними обличчями. Третій, Баррент-1, швидко зробив крок уперед і прицілився. Баррент-2 кинувся на землю, водночас натискаючи на гачок незнайомої зброї. Він відчув, як та здригнулася в його руці, й побачив, що голова та плечі Гаджі Баррента стали обвуглюватися й розпадатися. Ще раз прицілитися Баррент-2 не встиг — пістолет вирвало йому з рук. Передсмертний постріл Баррента-1 влучив у ствол.

Він відчайдушне метнувся до зброї і, перекочуючись до неї, помітив, що в нього цілиться другий Гаджі — теж з обличчям Баррента-1. Він

застрелив і цього. Перемагаючи біль у прокушеній трихомотредою руці, він обернувся до третього Баррента-1. Рука вже майже не слухалася його, але Баррент-2 примусив себе вистрілити ще раз...

"Ти граєш у їхню гру,— говорив собі Баррент-2.— Ти виснажиш себе, а потім загинеш. Треба перебороти їх, вирватися з цього стану, адже все це існує лише в твоїй уяві..."

Але думати було ніколи. Він знову опинився у великій округлій мурованій кімнаті в підземеллі Департаменту Юстиції. Починався "суд Божий". До нього котилася блискуча чорна машина у формі півкулі, майже чотири фути заввишки. У спалахах червоних, зелених і бурштинових він упізнав ненависне обличчя Баррента-1.

Тепер його ворог прибрав свого остаточного вигляду — незмінної свідомості робота,— такої ж фальшивої, як і наркотичні сни про Землю. Механічний Баррент-1 випустив тонку мацавку з мигтючим білим вогником на кінці; раптом мацавка втяглась, а натомість вистромилася колінчаста рука, що завершувалася лезом. Баррент-2 нахилився й почув, як лезо скреготнуло по камінню.

"Ти помиляєшся,— говорив собі Баррент-2.— Це не машина, і ти не на Омезі. Ти змагаєшся зі своєю половиною, це — смертельна ілюзія".

Але він не міг повірити в таке. Механічний Баррент знову наступав на нього, металевий панцир лиснів від зеленої речовини, в якій Баррент-2 враз упізнав контактну отруту. Він кинувся бігти, намагаючись уникнути фатального доторку.

"Він не фатальний",— переконував він себе.

Нейтралізатор омив металеву поверхню від отрути. Машина спробувала буцнути його. Баррент хотів відштовхнути її, але машина

вдарила його із страшною силою, і Баррент відчув, як у нього хруснули ребра.

"Це все примари! Ти доведеш себе до смерті! Ти ж не на Омезі! Ти на Землі, в своєму власному домі, дивишся в дзеркало!"

Але біль був справжній, він відчув, як важка ключка розтрощила йому плече. Баррент поточився.

Його охопив жах — не перед смертю взагалі, але перед смертю занадто скорою, адже він не встиг попередити омежців про головну небезпеку, що крилася в їхній свідомості. Ніхто, крім нього, не зможе застерегти їх від катастрофи, яка уразить кожного, хто пригадає все про Землю. Ще ніхто до нього не пережив такого відкриття. Якби йому вдалося вижити, то можна було б виробити запобіжні заходи.

Баррент звівся на ноги. Від самого дитинства його привчали до відповідальності перед суспільством, і тепер це стало в пригоді. Він не міг дозволити собі померти, коли його знання так потрібні на Омезі.

"Це несправжня машина".

Він раз по раз повторював ці слова, а машина, набираючи швидкості, мчала на нього від протилежної стіни кімнати. Він змусив себе глянути на машину, побачити спокійні монотонні уроки в класі, де в його свідомості створювали цю потвору.

"Це несправжня машина".

Він повірив, і вдарив кулаком в ненависне обличчя, що відбивалось на металі. На мить його приголомшив біль, і Баррент знепритомнів. Коли він повернувся до тями, то побачив що перебуває в своєму домі на Землі. Рука та плече боліли, а кілька ребер, здається, були зламані. На лівій руці були сліді від укусу трихомотреди.

Але своєю порізаною, скривавленою правою рукою він розбив дзеркало. А заразом із дзеркалом зник і Баррент-1 — остаточно і безповоротно.